ПРАЦІ ФАХОВОЇ КОМІСІЇ ШКІЛЬНИЦТВА Й НАРОДНЬОЇ ОСВІТИ
ПРИ КУЛЬТУРНО - НАУКОВІМ ВИДАВНИЦТВІ УНО.

Для внутрішнього вжитку. На правах рукопису.

NAПРЯМNI, СИСТЕМА, ПРОГРАМИ

УКРАЇNСЬКОЇ NАЦІОNАЛЬNОЇ ШКОЛИ

(ЗБІРКА ЕЛЯБОРАТІВ)

ПРАГА, 1941.

ПРАЦІ ФАХОВОЇ КОМІСІЇ ШКІЛЬНИЦТВА Й НАРОДНЬОЇ ОСВІТИ
ПРИ КУЛЬТУРНО - НАУКОВІМ ВИДАВНИЦТВІ УНО

Для внутрішнього вжитку. На правах рукопису.

НАПРЯМНІ, СИСТЕМА, ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ

(Збірка елябораті в)

Прага, 1941.

П Е Р Е Д М О В А.

Фахова Комісія Шкільництва й Народньої Освіти при Культурно-Науковому Видавництві УНО, опрацьовуючи різні проблеми в дотичній ділянці українського суспільного життя, мала на меті насамперед виконати такі завдання: намітити головні напрямні нової національної політики в шкільній справі; подати проєкти конкретних планів і по змозі програмів певних типів та окремих шкіл єдиної національної школи, як теж і проєкт головного плану єдиної національної школи; випрацювати схему і план організації всіх ступнів шкільництва та зокрема схему і план організації жіночого фахового шкільництва, а також подати проєкт плану організації позашкільної національної освіти та план організації бібліотечного шкільництва. Оці питання і визначають зміст статтей, що ввійшли до цієї збірки елябораті в Комісії, що працювала під керівництвом проф. Августина Ш т е ф а н а, довголітнього директора Торговельної Академії в Мукачеві на Підкарпатті.

Всі ці статті й проєкти були зачитані й обговорені на засіданнях Комісії. Ця обставина надає тим статтям і проєктам та висловленим у них ідеям значення дещо більшого, ніж просто індивідуальних спроб ті питання поставити і їх по змозі розробити. Загальну редакцію збірки Комісія доручила Др. Л. Б і л е ц ь к о м у, професорові Українського В. Університету й колишньому ректорові Українського Високого Педагогічного Інституту в Празі.

Ця збірка виходить у часі, коли майже на всіх землях України школа є звільнена від большевицького впливу. Можна думати, що тепер відкривається певна можливість розбудови української національної школи на звільнених від большевиків землях України. Думаємо, що саме за цих обставин поява збірки статтей на педагогічні теми, де зясовується актуальніші питання українського шкільництва, є тим більше на часі.

Якщо ця збірка, що виходить під назвою "Напрямні, система, програми Української Національної Школи", і не послужить джерелом для приписів і постанов нормативного характеру, а виконає тільки скромну ролю порадника українському вчителеві, то й у цьому разі автори поміщених у ній статтей будуть мати достатню моральну сатисфакцію, а Фахова Комісія Ш.Н.О. при КНВ УНО бодай у деякій мірі прислужиться великій справі культурно-національного відродження Українського Народу й нашої Батьківщини.

Прага, в грудні 1941 року.

Др.М.Ґ а л а ґ а н,
Головноуповноважений для
Фахових Комісій при КНВ.

Др.Леонід Білецький:

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА Й ІЇ УЧИТЕЛЬ.

І.

Українське шкільництво під большевицькою окупаційною владою було приведене до повного занепаду. Централістична большевицька влада Москви витравила із школи в Україні ввесь національний дух з доби українського державного будівництва в рр.1917-1920 й поставила собі метою створити з українця радянського інтернаціонального громадянина із специфічною радянською а то й чисто московською мовою. Українська мова була в повному занепаді і вживалась тільки підчас офіціяльних виступів,тоді як у приватнім і родиннім житті розмовляти українською мовою вважалось націоналістичним шовінізмом і контреволюцією. Красне письменство допускалось тільки радянське; а коли дозволялись до читання твори старших українських письменників,то тільки такі,що були наповнені інтернаціональним змістом та проведені через строгу радянську цензуру. Зато твори московських письменників: Пушкін, Короленко, Горький, Чехов, Зощенко й інші сучасні письменники та нейтральні твори Гоголя,нарешті писання Леніна, Сталіна широко перекладались на українську мову й подавались українському читачеві в сотнях тисяч примірників. Не ліпше було з історією України. Майже вся вона була препарована марксизмом,ленінізмом,сталінізмом; національні рухи й політична боротьба за національну самостійність в минулім України затушовувались або освітлювались у дусі історії Іловайського,офіційного історика бувшої царської Росії, що визнавав тільки постать Богдана Хмельницького й то в його останнім політичнім акті,в Переяславі 1654 р. Зато яскраво і недвозначно висувались такі московські імперіялісти,як московський цар Петро І.,що жорстоко розправлявся з Батурином після поразки гетьмана Мазепи,з гетьманом Полуботком та українським козацтвом узагалі і „отец народов" Сталін. Одне слово,як писав один із тих, що залишився живим в Україні,колиби большевики побули в Україні ще два роки,радянська влада України,щоб догодити „отцу народов", булаби перевела в Україні найжорстокішу і найтрагічнішу ухвалу про скасування української мови на всій території соборної України й заведення скрізь: в урядах,в приватнім житті,в школі й навіть у родині м о с к о в с ь к о ї м о в и. Ось який приправлявся остаточний фінал: український нарід був би з лиця землі цілком скреслений і те ніби то навіть самою владою України. Така нечувана готувалась національна с а м о л і к в і д а ц і я. І в цю таку жорстоку для України добу школа її була не школою українського народу та його духових та господарських потреб,а тільки знаряддям воєжої московської політики.

І ось тепер вся школа в Україні від такого жорстокого й ворожого режиму є німецькою армією звільнена. В історії України і її школи наступає нова доба. Для українського вчительства наступають великі дні, впрост великдень відродження національного й національної української школи. Але в міру того, як здійснились надії і сподівання того, що українська школа вже ніколи не повернe до такого терору, який панував за большевиків, коли широко відкрились перспективи, що незабаром українська національна школа відродиться, що до її дверей застукали національні душі й серця стомленого і змученого українського народу, - тоді якраз час подумати, що в цій школі насамперед треба зробити, щоб вона дійсно відродилась, чим їй і її учителеві допомогти в найактуальніших її потребах і вимогах? Подаєм одну тільки відповідь, ясну й коротку: з о р г а н і з у в а т и н о в у у к р а ї н с ь к у ш к о л у, р о з б у д о в а н у н а м і ц н и х н а ц і о н а л ь н и х п і д в а л и н а х

II.

Розбудова вищезазначеної української національної школи є діло трудне в умовах теперішнього стану українського народу. Більш як двадцятилітнє панування в Україні большевиків та ті страшні експерименти і знущання, що большевики переводили над нашим народом та його дітьми цілковито спустошили їх національні душі, викривили їх розум; а тих, що не піддавались їх впливам - впрост знищили. Отже післябольшевицька спадщина в Україні духово є надзвичайно нерівна й дуже невиразна навіть і серед українського вчительства. Большевицька влада й комуністична партія все робили, щоб український нарід духово, національно й морально розкласти. І коли ми візьмем під увагу той колосальний духовий розпад на українських землях що відбувся в українській національній дійсності, в українському релігійнім житті, в господарськім і матеріяльнім, в школі й родині, то зрозуміло, до якого глибок. занепаду, до якого зубожіння дійшло духове й фізичне життя українського т.зв. суспільства. Релігійне життя переслідувалось і нищилось, національне - заборонялось. Фізичне життя кожної людини було загрожене. А найбільше потерпіла українська родина. Ця остання була зовсім зруйнована. В більшості батько був заарештований або висланий кудись на північ чи в Сибір або забитий, мати пішла на тяжку працю, а діти були залишені на самих себе й розбрелись по людях за кускем хліба. Про якесь виховання їх не було й мови; хочби врятуватись від голодної смерти; і вони, не маючи змоги заробити, стали жебрати, а пізніше красти, обманювати і врешті решт докотились до злочинів, правопорушництва й повного морального занепаду. В інших родинах було інакше: різні чекісти, Г.П.У, НКВД. стали дітей використовувати для різних провокацій у родині, шпіснажу й доносів: діти стали в руках політичної большевицької влади знаряддям її таємної стежі за громадянами-батьками, матерями, братами, сестрами і т.д. Так син повстав на батька, донька - на матір... і родина вся пішла в розтіч: одне одного підозрівали, не довіряли - кожний замкнувся в собі, ховав свої думки й заміри та стежив за другим. В наслідок такого стану всі морально-духові нитки, що споюють родину в одну національну і духову цілість, раптом обірвались... і та родина, що є основою суспільно-національного життя, та колишня патріархальна, високоморальна родина українського народу перестала існувати. І на згарищі такого розкладу серед молодого й наймолодшого українського покоління мораль дітей цілком занепала, а натомість розвинулись різні злочини, правопоручництво,

безпритульність,що стали зловіщими знаками духового занепаду дітей шкільного віку. І оці діти зруйнованого нашого народу тепер складають головний контінгент української школи,середок дитячої опінії,оцінки,духової традиції і взагалі того оточення,що творить духову атмосферу дитячого життя й відносин дітей між собою.

Такий із тих відомостей,часописних статей,приватних листів та усних доповідей ми маємо образ теперішньої шкільної молоді після довгого большевицького панування в Україні. Перед нами стає сумний образ тієї молоді,що має наповнити нашу нову школу й почути нові ідеї й думки у нових історичних умовах України. І тільки в такім сумнім аспекті теперішньої української дійсности,що повстала від „братніх" обіймів та московської опіки",стають зрозумілими розпучливі Шевченкові слова: „У школі нас усього,всього що тільки є,навчають, к р і м с в о є ї л ю б о ї р і д н о ї м о в и. О,школо,школо! Як би тебе швидше перешколити!" („Прогулька з приємністю...") Бо й за часів Шевченка школа в Україні була таксамо тільки знаряддям винародовлення української інтеліґенції, що ставала „переверенями,народніми пявками",батько яких „може останню корову жидам продавав,поки навчив московської мови"...(„Сон")

III.

І ми мусимо теперішню школу в Україні таксамо наново „перешколювати".Праця дужевелика й відповідальна. Та й доба для України – надзвичайна. В цій добі кується і її національна доля. Тому школа для дітей українського народу створить всі відповідніумови для його майбутнього життя й існування. Це ми,українські вчителі,мусимо собі усвідомити,напружити всі зусилля на розбудову нашої н а ц і о н а л ь н о ї ш к о л и!

Першою підвалиною для такої розбудови українського шкільництва є наша у ч и т е л ь с ь к а с а м о о р г а н і з а ц і я, але не тільки для захисту наших професійних та економічних інтересів,як це робили вчителі в державах демократичних. Наша учительська самоорганізація повинна бути створена в першу чергу для того, щоб розбудувати нашу школу на місці праці кожного вчителя по якнайкращому зразку організаційному,виховальному і навчальному. Кожний учитель повинен собі усвідомити,що він на місці своєї праці серед українських дітей і їх батьків в е д е п р о в і д н у р о л ю н а в ч а л ь н у і в и х о в а л ь н у, в и с о к о в і д п о в і д а л ь н у р о л ю в ч и т е л я в н а й к р а щ о м у р о з у м і н н і ц ь о г о с л о в а : вчителя дітей,вчителя їх батьків... і тим і другим він повинен розкрити перспективи їх теперішніх і майбутніх обов'язків перед Україною,як нацією,перед народом. Тому в порядкові найкращого усвідомлення цих своїх завдань і обов'язків все українське вчительство повинно бути об'єднане у Всеукраїнськім союзі педагогів. Учителі всіх типів шкіл,починаючи від найнижчих і кінчаючи високими школами творять у Києві центральну організацію вчителів на чолі із її провідником. Той провідник із головною управою при цьому керує всіма організаційними справами українсько-

го вчительства, закладає обласні та районові філії всеукраїнського союзу педагогів, подає вказівки й допомагає об'єднанню всього учительства на місцях. Така організаційна праця всього вчительства й кожного педагога окремо засновується на суто національних основах світогляду й думання, на повній посвяті себе українській національній ідеї, українському народові й Україні в цілому та на повній відданості тій школі й дітям, де учитель працює, бо щира праця й служба тим найменшим дітям українського народу, то є праця і служба цілій українській Нації, а тим самим і віддана служба Богові. Цим українське вчительство покаже, що воно здібне служити високій ідеї, здібне в малій службі дітям своєї школи підноситися до служення цілій українській Нації, здібне творити з себе національну цілість, духову національну єдність, церкву віруючих у велике національне післанництво України на Сході Європи. Споєне одним ідеалом Нації, однією організаційною силою українського національного проводу, одним ідеалом шкільних і педагогічних завдань відродити справжню українську національну школу, українське учительство, як провідна духова еліта української Нації, повинно відчути і ту глибоку відповідальність перед майбутнім українського народу і перед Владою України, бо кому більше дано, від того буде більше й вимагатись. І коли ми самі цю повинну духову службу Україні в собі відчуємо вповні, тоді ми можемо бути певні, що й уся українська школа буде н а ш а, все шкільництво й освіта всіх дітей України і всього народу українського буде в обсягові н а ш о ї праці, під н а ш и м національним і педагогічним впливом. Тільки так і треба розуміти самоорганізацію всього українського учительства.

IУ.

Поруч із такою організаційною працею повинна йти і друга наша національно-освітня служба нації, - н а ш а р о з у м н а і т а к т о в н а ш к і л ь н а п о л і т и к а.

Окремі малосвідомі одиниці з одного боку і свідомі наші противники поляки, москалі і їх обох „попутники" - „малороси" - з другого, де тільки можна проводять ту думку, що у к р а ї н с ь к а школа повинна бути строго невтральна, „аполітична", себто чужа т. зв. „націоналістіческого шовінізму". Вони гадають, що українське вчительство є таке наївне, що так і повірить їх щирості щодо аполітичности школи, повірить і відійде із своєю національною ідеологією від школи і тим дасть широке поле для т.зв. „аполітичної" політики серед дітей і в школі різних космополітів, що будуть серед дітей присипляти їх національне єство й почуття і непомітно прищеплювати зацікавлення й любов не до України й її народу та історії й культури, а до космополітичних ліберальних або монархічних ідеалів заборчих північних і східніх сусідів. До таких запевнень різних захованих „українців" ми вчителі мусимо ставитись із резервою і недовіррям. Бо справді, коли б ми їм повірили й відійшли із своїми національними ідеалами від своїх дітей, від молоді, то ті, що стоять за аполітичність у школі, так і отсунули б нашу молодь своїми думками, сбхопили б дитячі душі своїми ідеями і чужою українській молоді своєю політикою і тим принесли би нашому народові, як і вже прино-

сили багато шкоди.

Наша школа була би загрожена,наші діти виховувались би в аспекті ідеалів ворожих сучасності,в аспекті тих ідей,що вже дезінтегрують і не мають нічого спільного із українською дійсністю й українським національним минулим.

Тому єдиний рятунок від байдужої аполітичности є той, щоб у нашій національній школі запанував дух щиро народніх ідеалів,народньої традиції,дух великих наших національних провідників, дух Т.Шевченка, Франка, В.Самійленка, Міхновського, Лесі Українки, В. Стефаника, М.Черемшини, С.Петлюри, Є.Коновальця. Ось ці наші духові провідники повинні світити перед нашою молод'ю вічним світлом національної правди та соціяльної справедливости,бо думками одних, великими мистецькими образами других промовляє до нас і нашого народу великий дух української Нації. Бо не були ті наші будителі, що на перше місце ставили перед нами великі обов'язки служення Україні,служення найменшому братові,найбіднішому синові українського нарсду,членові Нації,як великій спільноті. Ці духові провідники народу йшли не за егоїстичними особистими інтересами,що виливались у стремлінні рятувати тільки свої та своєї кляси маєтки навіть ціною зречення українських земель,цілих країв на користь заборчих сусідів польських і московських,- ні,вони йшли до народу,до його найчутливіших болів,до найглибших ран їх душі й життя і гоїли ті рани,заспокоювали душі,боролись за їх змагання,- одне слово,боронили народні прагнення,національну цілість України. Оце були прямування наших великих провідників.

Оці національні ідеї Шевченка, Франка, Лесі Українки й інших, що з ними,оці їх національні напрямні,що лягли в основу політичних ідеалів і всієї української Нації, повинні бути напрямними і нашої шкільної політики скрізь: чи серед народу,чи серед дітей,чи в просвіті,в читальні,чи в школі - скрізь одна і та сама політика: український нарід,його расова цілість,його національно-історична місія на своїй землі є основою всієї просвітньої праці українського вчительства;здійснення історичних ідеалів і прямувань українського народу є найвищий імператив у праці всіх учителів.

Але українська школа є насамперед школа; діти українського народу, які б вони тепер не були,є наші,українські діти, й майбутнє нашого народу. Наука й виховання,знання,думання й добрі поступування їх то є перші і найбільші наші завдання: а серед цих останніх завдань виховання твердого,сталого і статечного характеру,що посідав би д о б р у в о л ю (в розумінні Канта),активну і героїчну,високий і чистий ідейний розум,глибоке і ніжне почуття і вразливе на добрі чини серце,- ось ці властивості хай світять усьому нашому вчительству найбільшим ідеалом,до якого у своїм вихованні учителі українські повинні наближатись. Отже національні устремління,щоб наші діти були свідомими українськими патріотами в найкращім розумінні ідеї: У к р а ї н с ь к а Н а ц і я п о н а д у с е,- з одного боку і високі моральні ідеали - з другого. Оце є те перешколення теперішньої школи,за яким так побивався Т.Шевченко. І коли ми в цім напрямі своїх дітей перешколимо, то вони стануть цвітом нашого народу і достойними його наступниками. З цим добром і з цією нашою правдою вони підуть у життя,в бо-

ротьбу,до національної праці,- підуть,щоб продовжувати розпочате діло нашими великими предками,а не бути їх „правнуками поганими". Оце й є та наша найповажніша політика в школі,політика а к т и в н о г о, ч и н н о г о, д и н а м і ч н о г о українського патріотизму.

У.

Але ці чинні національні ідеї,що пронизують фізичну й духову істоту кожного свідомого українця й тим більше кожного українського вчителя повинні засновуватись на і д е а л і с т и ч н и х принципах нашого національного світогляду.

Ми,українські учителі,повинні цілою своєю істотою большевицькому матеріялізмові і засновуваному на цій підставі інтернаціональному комунізмові п р о т и с т а в и т и і д е а л і з м, себто світогляд,що кладе в основу свого пізнання,віри й діяльности не матеріяльне начало, а д у х о в е. Не одним тільки хлібом і матеріяльним зиском буде людина живою,а насамперед духовими ідеалами вищої правди й добра. Дух і природа людини тут поєднуються у вище я її духовости,що втілюється в її моральні принципі категоричного веління її розуму,в її д о б р і й в о л і, себто в такій волі,що діє морально і не приводить людину до злого чину; коли ж у людини зла воля,то всі її якості,як розум,мужність,відвага,рішучість будуть звернені на злі чини. Тільки добра воля людини веде її до добра. В такім сенсі вияв доброї волі є творити добро ради самого добра,а не ради егоїстичних особистих стремлінь,об'єднувати внутрішній,духовий і зверхній фізичний світ в один,вищий світ,щось обєктивне,що існує не як окрема особа,а як якась вища цілість.Тому метою життя кожної людини зовсім не є утілітарне персональне щастя звязане тільки із низкою особистих приємностей і приємних задоволень. Метою життя кожної людини є щось інше.

Людина жиє,бо її призначення жити; але призначення цього життя полягає в тім,щоб людина діяла,поступала відповідно до істотности своєї природи. А цілий сенс цієї істоти спочиває в витворі нею духових сил і духових цінностей. Духове життя є основою людської природи; духова творчість є її змістом. Тому ми особливо високо цінимо ту людину,яка розвиває свої духові сили,яка творить в духовій ділянці науки й мистецтва щось особливо високого й вартісного,або хто зробив багато корисного для суспільства чи Нації,або,нарешті, хто зробив для свого власного духового розвитку чи персонального духового морального,культурного релігійного самополіпшення. І от усе те,що сприяє осягненню такої духовости,- те все філософи-ідеалісти називають б л а г о м. І найвище моральне життя полягає власне в тому,щоб бажати блага ради його самого,а не якоїсь сторонньої мети. І осягнення таких духових благ є метою людського життя. Поширення духовости,розвиток духовости,одухотворення життя вищими цілями,стремління із природи створити субстрат для осягнення духових вартостей - ось у цім є ціль життя. Але творенню таких духових благ найбільше сприяє чинна сторонна людина,її воля,а особливо цілокупність таких воль і їх взаїмочинність. Тут ціль життя окремої

людини підлягає цілям суспільства. І чим ліпшою й спорідненою є така вольова взаємочинність, тим більші є можливості для багатого витвору тих духових благ. Найідеальнішою є взаємочинність волі в кровній єдності суспільства, в його н а ц і о н а л ь н і й спорідненості, в Нації. В національній спільноті індивідуальні цілі життя знаходяться в найтіснішім, в найнерозривнішім звязку з цілями життя й існування цілої Нації. Все, що Нація творить, може бути витворено тільки за допомогою окремих її членів, і навпаки, національна цілість є найкращою передумовою для вільного розвитку духових сил окремого її члена. Історичне значіння народу, як національної суцільної одиниці не тільки в тім, що той нарід в цілому зробив для кожного її окремого члена, але і в тім, що та окрема одиниця, як духова творча сила, нехай то буде інтелигент чи простий робітник, зробила для свого народу, що вона дала позитивного до його духової скарбниці. В цім є остаточна мета й призначення окремої людини, як члена Нації: я повинен намагатись із усіх своїх духових і фізичних сил, віддати всі свої здібности, всі свої творчі сили і навіть покласти життя своє, щоб моя Нація стала д е р ж а в о ю, тою найвищою національною основою для якнайбільшого розвитку людських духових здібностей, для створення духових благ Нації. Фізичний світ, фізична культура, техніка, обмін матеріяльними цінностями з іншими націями-державами, політична взаємочинність між окремими націями-державами, - все це тільки засоби для піднесення духовости окремої національної держави. Таким чином визнання, що основою й метою осягнення є духовість світу, віра, що тільки моральний устрій світу приносить людству щастя, творять властивість нашого національного ідеалізму.

Але цей ідеалізм є рушійною силою не тільки українського народу в боротьбі із матеріялістичним московським большевизмом. Він є тою самою силою й німецького народу та італійського. Це повстав один світ проти другого. І боротьба точиться до повної перемоги одного й знищення другого. Безперечно впаде світ матеріялізму й запанує, завдяки напруженій творчій праці й боротьбі німецького народу, світ ідеалізму, бо він є властивий цілій нашій добі, а особливо двом народам, що найбільше кріавляться в цім двобої, німцям, що активно виступили проти світу московського і большевицького, й українцям, що падають кріавою жертвою московсько-большевицького терору, як повне по національній подобі своїй заперечення московсько-большевицьких на українськім тілі експериментів. Найбільші будителі обох цих націй були й найбільші ідеалістами. Яків Беме в німців - Григорий Сковорода в нас; Кант, Гербер, Шіллер, Фіхте, Шелінг, Гебель, Шляйєрмахер, Ланге, Паульсен, Вундт, Ніцше, - у німців - Котляревський, М. Максимович, Кирило-методіївські братчики, Шевченко, Костомарів, Микола Гулак, Куліш, Хоркевич, О. Кониськи, В. Самійленко, Міхновський, Д. Донцов - у нас.

Як не старались москалі і жиди прищепити нашій культурі матеріялізм Файербаха, Бюхнера, Маркса, Енгельса, Бебеля, Чорнишевського, Писарева, Лаврова, Плеханова, Леніна, Бухарина, Деборина й ін., - але цей їх матеріялізм до нашої душі не прищепився; навпаки, він був цілому духові української культури противний; українська провідна верства й зокрема учительство від впливу цього світогляду відбивались усіма силами. Доказом цього є спротив цілого ряду українських діячів, як Житецький, Кониськи, Гринченко, М. Бучинський, Навроць-

кий і ряд інших проти спроб М.Драгоманова прищепити до української душі ідеали навіть не матеріялізму,а тільки французького позитивізму та англійського космополітизму,що є далекий від марксизму й ідеалізму. Але М.Драгоманову не пощастило зробити цей вплив в українській духовій дійсності широким,бо навіть найближчі його духові виконавці,як Ів.Франко й Леся Українка,в суті свого світогляду були і є найбільшими ідеалістами й українськими національними патріотами. Це свідчить про те,що українська Нація в постатях її духових провідників в основі свого світогляду найглибше посідає ідеалізм серед усіх народів Східньої Европи,як німецька нація - серед народів західньої Европи.

Тому ідеалізм у світогляді,думанні й поступованні теперішньої доби є і повинен бути найвластивіший українському народові й нам, учителям,що ідейно і віддано готові служити українській школі й дітям української Нації.

VI.

Але ідеалістичні проблеми думання тісно лучаться із реальними потребами життя. Кожне явище дійсности хсває в собі якусь вищу ідею,що те явище,ту річ одухотворює й надає їй вищого сенсу існуванчя. Завдання українських учителів організовувати ті конкретні явища дійсности,перетворювати їх у вищі духові агрегати й стосунки між ними,надаючи їм вищого сенсу духовости. І тими вищими проблемами духовости в людських взаємовідносинах є моральні проблеми,що підносять людину,суспільство,Націю на вищий ступінь і надають глибшого сенсу їхньому існуванню. В такім аспекті тієї вищої правди,вищого ідеалу й є завдання учителів організувати молодь,учити її й виконувати в імя великих національних завдань,в імя тієї великої правди й справедливости,для українського народу і його дітей,про яку так глибоко вчив Т.Шевченко.

Тому в майбутній своїй діяльності ми,вчителі,маємо визначити і послідовно проводити в нашій реальній праці серед дітей і серед нарсду такі національні і етичні наші завдання і вимоги.

1. Наша національна школа,яку ми в нових умовах хочемо творити, повинна бути складовою частиною цілого українського національного руху,а тим самим і органічною часткою цілої української Нації.

2. Тільки така людина є цінна для Нації,що працює головно для цілого свого національного суспільства,для свого народу,а не тільки для себе та своїх особистих потреб.

3. Тільки така людина є вартісна,що в великій мірі є сповнена національної гордости: я вперш у чергу є українець,а потім - лікар, професор,інженер,педагог,учений,винахідник і т.д.

4. Тільки та людина у найбільшій мірі плекає у своїй душі почуття національної гордости,що до глибини своєї душі і матеріяльних засобів просякнута повинністю служити своєму народові,жертвувати

для його добра всім,навіть і життям своїм.

5. Основа для національної гордости є тільки там,де в народі панує свідомість національної солідарности,організованости,почуття расової кревности й соціяльної справедливости.

6. Джерело життя Нації і її розвитку спочиває в її свободі; але тільки така свобода служить на добро Нації,що сприяє консолідації народу,а не його розбратові,що організує нарід у вищу суспільну цілість і єдність,надає сенс його існуванню і творить з народу Націю з печаткою її вищої духовости.

7. Та свобода,що дезорганізує нарід,розкладає його кревну єдність на окремі й ворожі одна одній групки,творить із одиниць їх лінивих,безхарактерних себелюбців,егоїстів,- така свобода веде нарід до згуби й занепаду.

8. Кожний нарід має таку свободу,яку є здібний і можний собі виборoти та здійснити у своїм творчім покликанні й посланництві, що конкретно втілюється в його керовничім проводі,як вияві найвищої досконалости Нації.

9. Творчі сили народу здійснюються тільки тоді,коли визначуються глибокою ідеєю й високоморальним проводом великої особистости: в чинах цих особистостей,провідників,вибраних вищою волею Нації та її долі,можна збагнути ті ідеї і прагнення,щоби навіть в її душі на протязі століть,і нараз вибухають під упливом сильної волі обранця у великих,всезагальних історичних рухах,як Хмельниччина, Гайдамаччина й ін. В цих походах Нації провідні ідеї підносяться на найвищий ступінь історичної місії народу в цілому чи в його якійсь частині. І тоді ті ідеї стають палючою ватрою,що запалюється сама від себе і осяює душі національних Прометеїв - провідників Нації до чину всенаціонального.

10. Не колектив чи спільнота для одиниці,хочби вона була й провідником її а навпаки,одиниця й навіть провідник віддано служить Нації й чинить тільки для добра її.

11. Рівність усіх людей національної спільноти здійснюється тільки тоді і в такій мірі,в якій окрема людина виявить свої здібности й працездатність; тому кожна праця,вміння корисно для народу працювати є єдина міра вартости й рівности людини.

12. Кожна корисна праця чи то фізична,чи духова повинна викликати глибоку пошану до неї й до тієї людини,що ту працю виконує. Праця - найбільший виховуючий чинник молоді і взагалі людини - вчить людину,витворює в ній ряд дисциплінуючих ідей,як консолідація,дружність,поступ,карність і т.д.

13. Працездатна,характерна і здорова людина є вартнішою від тієї людини,що має багато знання,але є пасивна й мало продуктивна.

14. Лінива й безхарактерна людина є маловарта.

15. В духовім вихованні на першім місці повинно стояти виховання характеру,прикметами якого є:статечність,певне вольове рі-

шення,підлеглість моральним принципам,душевна шляхотність,дружність,активність,вірність,посвята й послух.

Оці всі прикмети національні й моральні повинні лягти в основу національної педагогіки в школі й усієї педагогічної праці українського учительства.

VII.

Завершення всієї нашої педагогічної праці повинно вилитись в ідеї П р о в і д н и к а українського народу та авторитативного відповідального провідництва взагалі,як вищого принципу національно-державної творчости.

Тільки той,хто доведе український нарід зорганізувати,й усвідомити,що він є дійсно Нація,як вища,творча й активна спільнота,свідома своїх історичних завдань та свого післаництва,- той виявить найглибше розуміння своїх обов'язків і найбільшу здатність бути Провідником народу. Такому Провідникови всі,як один,повинні довіритись і підпорядкуватись. Особиста духова досконалість Нації конкретно втілюється в постаті її Провідника. Тому послух Йому то не є покора раба чи невільника,як думають ті,що в цей спосіб виправдують свій непослух,себелюбство й дезорганізацію. Послух Провідникови не є також упокорення чи страх перед комуністично-большевицьким тираном,що страхом,переслідуванням і утисками людину до того приневолює. Ні! Ні одне,ні друге. Послух Провідникови української Нації є послух добровільний во імя добра її і пливе з моральної й національно-патріотичної свідомости, що Провідник України,як учив ще філософ Платон про управителя державою,є втілення всієї мудрости,всіх чеснот,усіх найліпших сил духовости народу, його добра,справедливости і взагалі правди,як ідеї,що обєднує всі елементи суспільно-національного устрою держави. Це вже не душа людини а душа колєктивна,душа цілої Нації,що відбивається в її державі і тільки там набирає конкретного життя. В такім розумінні конкретна людська особа Провідника об'являється в вищій єдності моральної особи і стає особою єдиного цілого,особою Нації. І коли ми усвідомимо ону етичну і національну істоту Провідника,то й признаємо,що такий добровільний послух Провідникови випливає із глибшої свідомости кожного члена Нації,що щастя його народу і щастя особисте то є тяжкий історичний бій за найвищу ідею,за свободу і щастя української Нації,за національну українську державу та її моральну силу,за духовий і матеріяльний поступ,за втілення тієї вищої правди (в розумінні Платона), за яку боролись і вмерали його найкращі сини,за яку боровся і ціле життя терпів найбільший геній української Нації,її найбільший духовий учитель - Тарас Шевченко.

За такого Провідника,як державного керманича українського народу,покликаного вищою долею останньої змагався ціле життя своє й Т.Шевченко; такого Провідника української Нації в постаті Захара Беркута, Мойсея передбачав й Іван Франко. Та взагалі Провідник України для нас не є щось нове і несподіване. Нитку розвитку цієї великої ідеї ми можемо простежити від найдавніших пам'яток нашої

історії й письменства. Чи то буде Київський Літопис,що підносив такі постаті,як Олег, Святослав, Володимир Великий, Володимир Мономах; чи то - Слово о законі і благодаті митропол.київського Іларіона XI.в.,де підноситься постать Володимира Великого, Ярослава Мудрого; чи то - Слово о полку Ігореві, в якому на перше місце виби-вається Ярослав Осмомисл та Святослав Київський; чи то козацькі літописи Грабянки, Величка в яких на перше місце зибивається історична постать Богдана Хмельницького,всі вони однаково жили для України,однаково розуміли покликання і значіння національного провідника. А коли згадаємо трагедокомедію Теоф.Прокоповича „Владимир", або „Милость Божу" Трохимовича,то і в них творах побачимо піднесення на найвищий п'єдестал Богдана Хмельницького в останній та Івана Мазепу - в першій,бо вони в першу чергу служили Україні і добро її ставили понад усе. Не говоримо про Історію Русів або про письменство XIX.ст.про Котляревського, Шевченка, Франка, Лесю Українку і т. д.,і т.д.,які у своїх творах виявляли віру й надію,що тільки Провідник української Нації зможе її відродити і здобути для неї честь і славу. Отже Провідник України то є органічне втілення нашої історії,нашої культури й нашого національного мистецтва.

Але ці духові творці нашого національного проводу виявляли тільки те,про що снив і своїм великим історичним інстинктом передчував український нарід. Своєю надприродньою національною волею у своїм історичнім епосі український нарід часто оспівував свого Провідника України. Згадаймо княжі українські биліни,в осередкові яких вивищується провідна постать Олега (у постаті Вольги), Володимира Великого „красного сонечка". Згадаймо також численні козацькі думи: про Самійла Кішку, Ів.Коновченка, Богдана Хмельницького, про Михайлика і Золоті ворота, пісні про Нечая,перекази про провідника,замкненого в печері із своїм військом,постать Довбуша і ін. Не те є важним,як конкретно уявляв нарід своїх провідників,а те,що ці народні герої змальовуються,як провідники української Нації,її визволь-ники.Той,хто керував і життя своє клав в імя добра Нації,той в уяві народу,а потім і письменників українських є великий не тільки як історичний герой,але і як глибокий і вічний містичний образ, що втілює в собі всі найдосконоліші властивості статечности,великої жертвенности,високої характерности і символізує найвищі прикмети національної духовости народу. З цими прикметами Провідник України і родиться,виходить із народу,організує той нарід,бореться за його найвищі ідеали,за його добро й на полі бою й гине. І оцю народом виплекану ідею визвольника української Нації,оцей народній заповіт, що у творчості Шевченка підноситься на найвищий ступінь,набирає великого сенсу в теперішній добі наших визвольних змагань. Відроджується народом виношена,героїчною історією вихована ідея нашого національного визвольника,що поруч великих вождів інших народів Західної Европи стане на своїй рідній землі,серед свого народу і буде продовжувати те,що так героїчно розпочав і вів сам український нарід. І наше завдання цю високотворчу ідею подати молоді нашій на рідній землі,відповідно її там освітлити і на ній дітей наших виховувати.

Від Провідника української Нації вниз до широких народніх мас в процесі їх організації розгортається і принціп авторитативного п р о в і д н и ц т в а. Він повинен пронизувати все наше культурне й господарське життя,бо в кожній ділянці такий провідник є необхід-

ний. Він там повинен бути із виїмковими здібностями моральними і фаховими. Такий провідник у кожній галузі працює не за платню і не за страх, а за с о в і с т ь в імя добра народу з повною йому відданістю й жертвенністю.

І коли всі клітини національного тіла будуть просякнуті оцим принципом провідництва на чолі із одним Провідником Нації, тоді зможемо сміливо сказати, що українська Нація є організована в одну сильну й монолітну національну єдність, свідому свого стану і своїх завдань.

І ми учителі цим організаційним принципом повинні бути просякнуті в найбільшій мірі, бо і ми належимо до тих організуючих сил національного життя і національного думання. Навіть більше, в наші руки звіряються діти українського народу, його м а й б у т н є. Отже, це майбутнє української Нації організуємо в першу чергу ми, учителі українські. На нас падає найбільша відповідальність за долю української Нації, бо яких виховаємо дітей, така буде й майбутність України. Отже закликаємо вас, учителів українських продумати ці принципи, усвідомити їх і свою відповідальність і на них розбудувати свою працю в українській національній школі.

А.Штефан:

КІЛЬКА УВАГ ПРО ЗАВДАННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.

„Тяжко ти голові кромі плечю,
зло ти тілу кромі голови..."
(Слово о полку Ігоревім.)

Нова українська школа має високе завдання: усунути старі помилки, позбутися свідомих і несвідомих большевицьких наставлень, звичок і впливів і стати огнищем українського національного виховання для цілої української спільноти без різниці стану і звання.

Виховання, це плянове й гармонійне розвивання і формування всіх вартісних сил людини: фізичних, вольових, чуттєвих і розумових. Предметом наших уваг є тільки найважніший чинник виховання: школа.

Нова школа повинна використати всі засоби, що потрібні для осягнення виховної мети. Стара школа не використовувала всіх цих засобів. Вона задовольнялась здебільша механичною передачею відомостей і відмежувала навчання від виховання, вважаючи це останнє завданням батьків, бурс, війська тощо. Всі свої зусилля зосереджувала вона на навчанні, на освіті, що мали самочинно, без діяльних заходів школи формувати та виховувати молоду людину. Не звертала належної уваги вона на фізичне виховання, на формування вольових сил, стара школа учила, учила й учила. Ідеалом її було всебічне і докладне знання. Ідейність, жертвенність, характерність, рішучість, хоробрість, охота до праці та навіть і фізичне здоровля чи справність тіла учня не грали рішальної ролі в праці школи. Учень, що виказався знанням приписаних відомостей, задовольнив всі вимоги школи. Ясно, що таке поступування не вистарчало для гармонійного формування і розвивання всіх вартісних сил людини. В наслідок того школа, головно, вища та висока школа, часто пускала в життя і таких юнаків, що не могли бути корисними для спільности, бо свої широкі відомості та всебічне знання використовували тільки для своїх, егоїстичних цілей, часто на шкоду спільноті.

Большевицька школа не підшінювала ваги виховання. Вже від раннього-дитячого віку старалася всіми (!) засобами, сильно використовуючи засаду „мета оправдує засоби", формувати майбутнього громадянина совітського. Теперішня війна показує, що большевицька школа впливала поважно на формування психичних і фізичних прикмет молоді, дарма, що ціль і засоби її виховної праці були неприродні, несправедливі, нелюдські й у великій мірі неморальні. Осягнення свої завдячувала вона методам своєї пляновості, докладно розробленої виховної праці та терористичному примусові.

Нова українська школа є спадкоємцем старої і большевицької школи,та тільки хронологічно,але не духово. Виховна праця її є природня,спрямована до дійсних,своєрідних фізичних і душевних сил дитини. Але не буде вона користатися ані фальшивими засадами,ані аморальними засобами большевицької школи - не буде її виховна праця однобічна,скерована тільки на розвиток розуму,як у старій школі. Основна засада виховання нової української школи буде спочивати на створенні в молоді чинної,української н а ц і о н а л ь н о ї с в і д о м о с т и.

В нормальних умовах перші початки національної свідомости защеплює в душі дитини родина. Та двадцятьлітній большевицький режим на стільки зруйнував родинне життя,що не всі родини зможуть виконувати цей елементарний обовязок,й тому весь тягар цієї праці має вести українська школа. Довго ще,тільки вона зуміє навчити дитину глибоко шанувати велику і славну історію українського народу,тільки школа зможе защепити вірність заповітам великих синів України,що радісно проливали свою кров за батьківщину,не лякались найтяжчих жертв,та з посвятою йшли на муки і смерть. Тільки вона зможе зродити в душі молоді непохитну охоту: бути гідним і достойним своїм життям,чином і словом наших лицарів, героїв і мучеників. Тільки національна школа зможе виховувати молодь у твердій вірі в свої сили, в післанництво української нації та в пошані до життєвих прав інших народів.

Україна потребує фізично здорову,чесну,рішучу,вірну і працездібну молодь,що має сильне почуття відповідальности й готова завжди підпорядкувати свій особистий інтерес вищим,загальним інтересам. Виховання такої молоді вимагає нових,ліпших заходів,які мала стара школа. Теоретичні засоби,поучення: що таке націоналістичне чуття,честь,що таке вірність,мовчазність,словність і т.д. не вистачають. Безперечно із вродженого боягуза і найкраще виховання не зробить хороброго,із вродженого брехуна не можна зробити борця за правду. Але фактом є й те,що багато людей,які від народження мають якийсь нахил до нечесности чи навіть злочинности,через справжнє виховання можуть стати корисними членами спільноти.

Характер,це сума вроджених і придбаних рис людини.Завданням виховання є скріплювати й розвивати добрі,шляхетні вроджені прикмети, усувати,нищити злі й додавати,прищеплювати нові,позитивні властивості,диспозиції. Одначе,методами старої школи звичайним навчанням логічним,розумовим вихованням цього осягнути не можна. До цього потрібний ч и н.

Потребу чину,як виховного чинника,збагнули вже деякі дореволюційні педагоги. На їх домагання почались досліди т.зв. діяльної, чинної школи. Та тільки націонаь-соціялістична німецька школа рішила ще проблему у всій своїй послідовності: виховання чином проводиться фізичною культурою (гімнастикою і спортом),фізичною працею і музикою-співом.

Надзвичайну вагу ф і з и ч н о ї к у л ь т у р и доказує той факт, що людина із загартованим,вишколеним тілом має сильніший дух. Нова українська школа має пляново й доцільно змалку загартовувати тіло учня проти всього,що могло б його зломити.Поступ-

нево зміцнюючи відпорність тіла учня робить його здібним зносити якнайбільше тягарів-труднощів. Фізичний вишкіл виховує не тільки до вправности фізичної,до чистоти тіла,не тільки розвиває змисл про простір і час, але витворює й розвиває важливі риси характеру:дружність (камарадність),що є основою почуття приналежности до національної спільноти,уміння підпорядкувати й опанувати себе,акуратність,мовчанку,відважність,бойовий дух і т.інш.

Не менш важним виховним засобом є фізична праця Школа має виробляти в молоді справжній погляд на фізичну працю,очевидячки не тільки словом,але практично: лопатою,рискалем,ганчіркою і т.п. в руках учня. В кожній школі треба призначити одну,дві чи більше годин тижнево на фізичну працю,підчас якої учні обовязково виконують призначену фізичну працю не для себе,але для школи чи для цілей школою призначених. Такий спосіб навчання творить не тільки пошану до праці,але вчить молодь карности,послуху,дисципліні,витворює дух дружности та справжньої національної спільноти й дає нагоду ближче пізнати працюючі верстви.

Музичне виховання, в центрі якого є очевидно українська народня пісня,музика,не має естетичних,чи історично наукових цілей,але має ознайомити учня з тим скарбом української нації,який високо цінить цілий культурний світ. Тим скріплюється національна гордість,дається нагода учневі пережити почуття цілости, витворюється в учнях почуття карности,дружности й відповідальности.

Само собою розуміється,що виховання інтеллектуальне абсолютно не має тратити своєї домінуючої ваги в новій українській школі.Має воно звільнитися від непотрібних балястів і мусить бути краще пристосоване до практичного життя.Засадою його має бути *non multa sed multum* не до ширини,але до глибини,не багато слів,але багато змісту. Мусить воно між іншими подбати й про те,щоб українська молодь мала відчинену дорогу до західнього світу. Тому в кожній школі має вивчуватися найважніша европейська мова- німецька.

Нарешті ще кілька слів про нову українську вищу школу (гімназію,ліцей,реальну школу,колегію й т.ін.). Українська вища школа має окреме завдання: виховувати нації провідну верству,що може самостійно вирішувати життєві проблеми української громади.

Це завдання категорично вимагає,щоб вища школа була добірна школа,що дає можливість абсольвувати тільки тим учням,які по своїх фізичних та моральних прикметах надаються на провідників.

В вищій школі неповинні мати місця фізично,морально або інтелектуально нездібні діти. Абсольвент вищої школи не тим різниться від інших,що він має більшу освіту,що буде виконувати розумову працю,що соціяльно чи станово буде краще поставлений,але тим, що він мусить мати більше відповідальности, більше самостійности, більше рішучости й послідовности, більше доброї волі, більше жертвенности та віддданости, як інші. Не для себе,для вигіднішого й кращого життя здобуває учень виховання й освіту в середній школі, але для національної спільноти. Життєва засада абсольвента вищої

школи має бути - героїчний сенс і зміст життя.

До витворення таких одиниць не вистарчають виховні заходи. Майбутні провідники мусять мати вроджені,дійсно існуючі,шляхотні душевні й фізичні прикмети: мусять вони бути найкращими синами народу,цвітом нації. Той,хто не має таких прикмет,має опустити вищу школу й шукати собі іншу життєву дорогу. Добір у вищій школі повинен бути національний,фізичний,характерний та інтеллектуальний. До вищої школи зовсім не приймають або, оскільки були приняті,нізніше мають бути усунені: а/шкідники національної спільноти, б/фізичні каліки й дідично хорі, в/порушники моралі,карности, г/нездібні до умової праці.

Тільки сумлінно проведений добір і вибір може забезпечити досягнення мети вищої школи,та хоч такий вибір часто болючий для одиниці,всетаки одиниця мусить уступити наказови: н а ц і я п о н а д у с е!

З л і т е р а т у р и н а т е м у ц и х у в а г:

В.Темляк: Завдання нового покоління. Львів,1937.
Adolf Hitler : Mein Kampf.
R.Benze - G. Gräfer: Erziehungsmächte und Erziehungshoheit im Grossdeutschen Reich. Leipzig 1940.
Baldur von Schirsch:Revolution der Erziehung.München 1938.
Erziehung und Unterricht in der Höheren Schule. Amtliche Ausgabe. Weidmannsche Verlagsbuchhandlung. Berlin 1938.
W. Oberle: Taschenbuch für Lehrer höherer Schulen. Otto 1939.
Deutsche Gymnastik. W. Limpert, Berlin 1940.

Філ.Др.С.Горський:

НАПРЯМНІ ЛІНІЇ РЕЛІГІЙНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.

Ціла система шкільного виховання залежить насамперед від структури суспільства. Кожне суспільство має свою систему, певну форму виховання молоді, що відрізняє його від інших. Коли говоримо про виховання, то мусимо завжди мати на увазі виховання в певнім суспільстві, в певнім соціяльнім оточенню. Якогось абстрактного виховання, незалежного від соціяльного середовища, взагалі не існує. Кожна система виховання випливає органічно із певного стану суспільства та змінюється разом із ним.Питання про те, в наслідок яких форм суспільства з'являється ця чи та система виховання - ми не торкаємося; його студіює дискриптивна педагогіка. Нам треба тільки знати, що й релігійне виховання так само тісно лучиться із структурою суспільства та залежить від загальних ідеологічних підвалин, на яких воно засновується.

Не можемо ми тут також переводити аналізи різних суспільних форм в їх кореляціях з вихованням шкільної молоді. Зазначимо тільки, що перш за все держава, як суспільна форма, що має авторитарний характер,впливає безпосередньо на цілу систему шкільного виховання та на релігійне виховання зокрема. Державна влада, як носій певної державної думки, розбудовує школу по ідеологічних лініях світогляду, який вона репрезентує. Так колишній царський уряд будував школу на підставах офіційного "казьонного" православ'я та самодержав'я, бувш.Ч.С.Р. - на підставах демократизму при релігійній байдужості та усуненню релігійного виховання взагалі із школи, а уряд бувш.СССР. впровадив до своїх шкіл своєрідне релігійне виховання навиворіт - офіційний атеїзм, що був ідеологічно побудований на історичному матеріялізмові за гаслом: „релігія - опіум для народу". Шкільна молодь в СССР.всіми способами притяглася до активної боротьби з релігією в так званих „безбожницьких" організаціях комсомолу, де проповідувалася „комуністична мораль", заснована на солідарності пролетаріяту. Звичайно, ця однобічна мораль не могла замінити собою релігії та стати тією основою, на якій могли би плекатися загальні духові вартості. Ми є свідками краху цих спроб перетворити суспільство в аморфну, космополітичну, безрелігійну масу з унутрішнім поділом по класових ознаках. На зміну їх приходить доба розбудови суспільства по ознаках національних. Соціяльна справедливість у безклясовому національному суспільстві, побудованому на морально-релігійних основах - є гаслом теперішнього дня. Тому ми бачимо тепер, як відновлюється, або ліпше сказати проявлюється назовні приспане релігійне почуття в масах. Переслідування маніфестацій цього почуття не знищило в народі потреби шукати Бога, потреби звязку з Ним, бо це є основна потреба людського духа взагалі. Ми переконані, що отрута атеістичної пропаганди тільки поверхово торкнулася душі українського народу, що на протязі цілої своєї історії дав стільки яскравих прикладів щирої й непохитної віри та жертвенного релігійного почуття.

Але не треба думати,що процес пробудження релігійного почуття в народі означав би реакцію,повернення до передреволюційних часів. Стара офіційна православна церква з її мертвою обрядовістю та деспотичним догматизмом здається раз на все збанкротувала разом із старим режимом. Але чи треба,щоби вона воскресла? Було би помилкою думати,що відродження в народі релігійного почуття обов'язково піде тепер церковним шляхом. Ще задовго до світової війни,маси українського населення втікали від церкви „Святійшого Синода" у різні секти,де вони шукали живої води,що заспокоювала би їх духову спрагу. Правда,тепер вони заповнюють церкви - там,де ці останні вже відновилися - придивляються до обряду,прислухаються до проповіді, але так само швидко й відійдуть,коли зрозуміють,що ніщо не змінилося в церкві,що все лишилося так,як було ще за царських часів.Це мусять мати на увазі всі ті,хто є зацікавлений у відродженню церковного життя в Україні. Православна церква мусить переродитися, мусить знайти в собі нові,живі сили,реорганізуватися та перебудуватися від самих основ,коли хоче претендувати на провідне місце в духовому житті народу. Старий дух релігійного формалізму,нетерпимости та поверхової церковности,без самопожертви та подвижництва, без одуховлення церковного життя - привели би дійсно до стану річей з перед війни 1914-17р., коли молебнів та панахид було аж забагато,але нарід утікав від церкви,поміж інтелігенції майже не було віруючих людей,служителі Бога вироділися у зчаний тип „попа", а найбільший відсоток атеїстів у школах давали як раз богословські семінарії!

Мусимо докладніше спинитися на школах царського режиму та подати кілько уваг про систему виховання в них під оглядом релегійним. Пізніший офіційний атеїзм творців СССР. та їх переслідування релігії,як відомо,майже не зустріли спору з боку населення. Причини такої байдужости населення до релігії ховаються не тільки в загальнім упадку церкви,як вже було зазначено вище,але так само в недобрій системі,або ліпше сказати в безсистемності релігійного виховання шкільної молоді. Ціле виховання в той час,на наш погляд, розпадалося на дві,цілком окремі галузі. Перша - загально-освітня, наукова - знаходилася в руках педагогічного персоналу,що сам у більшості,вже задовго до революції,був просякнутий атеїстично-матеріалістичним та ліберальним світоглядом,уникав усякої релігійности і ставився навіть до неї з насміхом та погордою. В цьому дусі цей персонал і впливав на учнів - хоч і не офіційно,але через те,може,з ще більшою силою. Друга - церковно-релігійна галузь виховання - була в руках т.зв. „законоучителів"-священиків,що зовсім не могли задоволити духових потреб молодих душ у школі,заспокоїти їх допитливий,шукаючий розум і дати відповідної страви для їх сердець. „Батюшки" давали суху,мертву,догматично-церковну науку „Закона Божія" та далеку від життя,безпідставну церковну мораль в дусі кари-нагороди,пекла-раю. Вони поборювали гостро всі інші релігійні системи та вимагали сліпої віри у правоту тої,представниками якої були вони. Наука цих духовних вихователів часто розходилася з найпримітивнішою логікою та відкидала наукові дані,що викладалися учням у тій самій школі під час інших годин навчання. Це причинювалося до того,що шкільна молодь слухала виклади релігії тільки тому,що мусила,але ставилася до них негативно та з відпором,часто навіть із відвертою ворожістю,завдаючи „батюшкам" чимало неприємних хвилин „єретичними" думками, „каверзчими" запитами або й глумом,та ще більше змінювались у безвірі. Таким чином ціле доре-

волюційне виховання,свідомо й несвідомо,прямувало до знищення всякого правдивого релігійного почуття та виховувало безпринципових скептиків,- вдячний матеріал для пізнішої безбожницької пропаганди.

Про тенденції антирелігійного виховання большевицької влади ми вже згадували вище. Отже,можемо собі уявити,який глибокий слід на психіці цілого населення та особливо його молодої генерації лишило тепер,по сумній спадщині царського режиму,ще 20 років цього відвертого антирелігійного виховання та матеріалістично-атеїстичного підкладу розбудови не тільки школи,але й науки,мистецтва,коротко кажучи цілого життя! Ми віримо в духові сили українського народу,але не сміємо затуляти очей на наслідки систематичного пустошення душ його молоді. Перед нами стоїть тепер величезне завдання перевиховання цілого населення а насамперед згаданої молоді під оглядом релігійним. Це надзвичайної ваги діло буде вимагати,безперечно,й надзвичайних зусиль та методичної,терпеливої і пильної праці.

Було би великою помилкою думати,що справа релігійного виховання молоді буде вирішена,як тільки буде відновлена церква взагалі,або буде заведене обовязкове навчання релігії у школах зокрема. З боку людей,що турбуються справами релігійного виховання та розуміють необхідність оздоровлення народного життя під цим оглядом, помічається тенденція вирішити справу надто формально: відновити як найбільше церков,висвятити скільки можна священиків,повісити образи та завести „Закон Божій" у школах - і справа вирішена! Але це не так. Крім згаданої вже загальної церковної реформи,що охопила би не тільки екзотеричну зверхність церкви,але й пішла би до самих її езотеричних глибин,- потрібно буде великого контингенту правдиворелігійних, глибоко-культурних,бездоганно-моральних та національно-свідомих священиків,духових вихователів,що живим,вогненним словом та прикладом власного життя впливали би позитивно на шкільну молодь. Цей контингент вихователів має бути насамперед широко та педагогічно освіченим та стояти на рівні західно-европейського знання. Не треба забувати,що змагаючись знищити Бога в душі шкільної молоді, большевизм уживав всіх заходів не тільки в напрямі звичайної пропаганди,але також робив усе, щодо наукових аргументів та наукової критики,в наслідок чого майбутні вихователі релігійного почуття зустрінуть в школі дуже скептичну та критично-настановлену авдиторію та мусять бути всебічно дуже добре озброєні,щоби мати який небудь успіх. На жаль такого контингенту ми ще не маємо,або маємо дуже й дуже невеличкий. Насамперед треба його приготовити, виплекати,виховати,що являється першим та,при сучасних обставинах, дуже тяжким завданням.

Отже,треба розпочати перш за все широку акцію виховання майбутніх виховників релігії а для того конче необхідна організація певної кількости духовних шкіл із відповідним педагогічним персоналом. А персоналу цього ми маємо так само дуже мало: старі повимирали,або були фізично знищені,нових,молодих сил не прибувало,бо не було жадних шкіл для їх приготовлення. На еміграції,де лишилася невелика кількість осіб з середньою та високою духовною освітою,в цьому напрямі не було зроблено майже нічого. Українська православна еміграція на свою духовну школу не спромоглася. Тому тепер,на якийсь час треба сподіватися зниження загально-освітнього й релігійно-освітнього рівня,як духовних вихователів,так і священиків взагалі

бо велика потреба їх примусить поповнювати контингенти духовенства без огляду на освіту. Примиряючись наперед,принаймні на переходову добу,з цим сумним фактом,ми мусимо в той же час вже тепер поважно подумати над пляном організації в Україні відповідних духовних шкіл нормального типу. Не передбачаючи ні часу,ні форми,в яких це завдання могло би бути виконане,- зазначимо тут тільки головні напрямні цієї акції виховання педагогів релігії єдиної національної школи,що можна згорнути ,приблизно ,в такі тези:

1.Необхідною є організація широкої сіті духовних шкіл - богословських семінарій - для приготовлення вчителів релігії - вихованників,що стояли би,принаймні,на рівні освіти західно-европейських установ подібного ж типу. Для цього треба засновати курс 4-річних семінарій,з тим,що на 1-й курс приймати слухачів тільки по закінченню ними вищого ступеня єдиної національної школи.

2.Останні 2 роки цих семінарій,поруч богословських наук,мають бути присвячені педагогічним,психологічним та соціяльним студіям, як теоретичного,так рівнож і практичного характеру із вправами у відповідних зразкових школах. Ця педагогічна освіта має носити характер не скороченого курсу,або загальних педагогічних уваг,але ґрунтовного науково-методичного студіювання - чого вимагає покликання священика перш за все як учителя та вихователя у школі та в родині.

3.Абсольвенти богословських семінарій мусять складати відповідний педагогічний іспит або при своїх семінаріях,або у спеціяльних іспитових комісіях при шкільних округах. Без такого іспиту вони не можуть бути апробовані,як учителі релігії.

4.Особи,що скінчили богословські семінарії та зложили згаданий вище іспит,можуть викладати науку релігії у всіх ступенях єдиної національної школи,або у рівнозначних ним школах фахового типу.

5.У богословських семінаріях викладатимуться не тільки науки релігійного характеру,але й загально-освітні предмети - особами, що мають для того відповідну освіту та педагогічну кваліфікацію.

6.Необхідною є організація високих богословських шкіл - академій - що мали би на меті приготовлення (поруч організаторів,керівників та адміністраторів церкви) відповідного професорського персоналу для викладів релігійних предметів в богословських семінаріях

7.Кандидати на професорів релігійних предметів в богословських семінаріях - складають спеціяльний педагогічний іспит при тих високих школах (академіях),де вони вчилися,або в іспитових комісіях, для того спеціяльно визначених.

8.В разі,коли би богословські семінарії та високі богословські школи належали до компетенції ресорту Церковних справ,- загальноосвітня та педагогічна частина його мусить бути в кожнім випадкові під керовництвом та сталим доглядом ресорту Шкільництва й Нар.Освіти, як рівнож призначення та звільнення відповідних педагогічних сил.

Зазначені вище загальні уваги торкаються належної організації потрібних виховуючих установ,що мають дати кадри вчителів релігії та виховників релігійного почуття для всіх шкіл України. Ці установи мають бути утворені в як найкоротшому часі. Тільки тоді,коли ми будемо мати такі кадри відповідних щодо освіти й виховання вчителів релігії,буде запезпечена справа релігійного виховання в українській школі бажаного культурного рівня.

Залишаючи визначення конкретного змісту релігійної освіти та виховання в богословських семінаріях та вищих школах відповідним компетентним і для того покликаним духовним чинникам,ми мусимо,однак,винести певні побажання та визначити певні ідеологічні напрямні,щодо цього виховання,у відношенню єдиної національної школи. Такими напрямними мають керуватися релегійні педагоги в цілій системі релігійного виховання та при складанню програмів та шкільних основ науки релігії. Вони випливають з того,що повинна бути певна цілість і послідовність у змаганнях ед.нац.школи,а власне щоб не було шкідливого розриву між ними та щоби ціле виховання було просякнене єдиним духом. Це не означає якогось втручання до компетенції духовних чинників,або стремління накинути їм певний ідеологічний диктат. Нижчезазначені уваги конче потрібні в цілях тотальности виховання,щоби релігія не була відірвана від життя у школі та щоби наука й релігія взаємно доповнювали одна одну в ділі гармонійного виховання майбутніх громадян України. Ці напрямні мали би, приблизно,такий вигляд:

І.Ціла система релігійного виховання має бути просякнена щирим національним духом. Історія українського народу указує нам,що моменти релігійного піднесення його були все тісно звязані з пробудженням національного почуття в ньому. І навпаки - всі національно-соціяльні рухи України (козаччина,гайдамаччина то що) просякнені були виразним релігійним духом. Моменти релігійний та національний зливалися в один синтетичний рух і творили одну цілість Отже елементи релігійного та національного виховання мають бути органічно звязані поміж собою в єдиній національній школі. Минувшина українського народу, що є рівночасно й минувшиною української церкви дасть багато матеріалу для виховання в ньому напрямі. Спеціяльну увагу треба звернути також на відрубність української церковної обрядовости та української національної церковної традиції від інших православних церков з одного боку та від римо-католицької - з другого.

2.Релігійне виховання має бути просякнене духом устремління до національного етичного ідеалу,сприяючи розвиткові духовно-моральних сил української нації.

3.Виховання релігійного духу в жадному разі не повинне бути вихованням духу клерикального. Це треба твердо зазначити з огляду на те, що існують тенденції ототожнювати релігійність з церковністю,службу Богові із службою церкві. Треба завжди мати на увазі, що метою цілого виховання має бути виховання свідомих,моральних та релігійних членів нації,а не релігійних фанатиків,сліпо відданих тій чи іншій церкві. „Бог і нація" а не „церква й нація" - має бути гаслом релігійно-національного виховання єдиної національної школи.

4.Релігійне виховання має дбати за гармонійний розвиток та співпрацю релігійного почуття з інтелектом і волею,підкреслюючи героїчний сенс та активний зміст життя.

5.Релігійне виховання має бути чинним. Воно має прямувати до чинної духової співучасти в усіх ділянках народного життя,змагатися за втілення в життєвого етичного й національно-релігійного ідеалу.

6.Релігійне виховання мусить бути у тісній кореляції із загально-освітнім вихованням. Поміж обома чинниками має бути не конфлікт або байдужість,але сталий контакт,порозуміння та співпраця.

7.Релігійне виховання не повинно поборювати науку,протиставлючи їй свою власну систему будови світа,а,навпаки,опиратися на науку, шукаючи в ній підтвердження своїх постулятів. Воно мусить прямувати до синтези поміж релігією та наукою.

8.Виклад певної релігійної системи та ціле релігійне виховання мають бути просякнені духом щирої толєранції у відношенню до інших релігійних систем,шукаючи та підкреслюючи спільні точки,що їх всіх обєднують а не різниці,що їх розділюють.

9.Виклади певної релігійної системи у єд.нац.школі не повинні бути примусовими у відношенню до дітей батьків,що мають інші релігійні переконання,ніж більшість учнів школи. Релігійна толєранція та свобода сумління,як основа релігійної політики,має бути в школі послідовно переведена. Всюди в школах,де є учні інших релігійних переконань,мають бути організовані виклади цих релегій відповідними вчителями,або діти з різних шкіл даної місцевости можуть бути зорганізовані для спільного навчання своєї релігії в призначених годинах та місцях.

Всі вище наведені уваги торкалися духу та напряму релігійного виховання,що переводиться в школі,в певні години,вчителями релігії, представниками тої чи іншої релігійної системи або церкви. Безперечно,ці години навчання релігії а також і ритуал,з нею звязаний (служба Божа,сповідь то що)являються головним джерелом виховання релігійного почуття у школі. Але оскільки релігійне виховання має придивлятися до загально-освітних змагань школи,навязуючи свою науку до їх змісту,духу та напряму,як це зазначено в наведених вище пунктах,то так само,в цілях тотальности виховних змагань,має бути й ціла система загально-освітнього навчання просякнена духом щирої релігійности. Ціла наука в школі має бути одуховлена. Не сміє бути розбіжности думок та різниці світоглядів поміж виховуючими чинниками в школі. Релігійний дух мусить бути внесений до навчання всіх загально-освітних предметів.Розуміється,що він не сміє бути духом святобожництва чи клерикалізму в тому чи іншому вигляді та носити характер церковности в дусі певної конфесії,чи то православної,чи якоїсь іншої. Остання увага випливає не тільки із становища небезпеки внесення клерикального духу,але також із конкретного факту існування богатьох різних релігій,церков та сект ни території України. Кожний учень,що належить до певної церкви, виклади своєї конфесії, її обрядів,догматів,історії - одержить від свого вчителя на годинах релігії. На годинах же загально-освітних предметів,навчання цих останніх має учневі,при кожній нагоді,прищеплювати тільки загально-

релігійне почуття,що не є звязане з жадною церквою чи конфесією та з їх обрядовістю чи догматами. Виховання цього загально-релігійного почуття не вимагає,звичайно,спеціяльних викладів, для яких не є й місця в програмах поодиноких шкільних дисциплін. Це має бути тільки загальним фоном навчання,його невидимою основою,певним підходом чи кутом погляду,під котрим зазначені дисципліни викладатимуться. Не відповідає правді погляд,що наука своїм критицизмом і холодною аналізою нищить релігійне почуття,що в науці не є місця для Бога. Це твердить тільки короткозоре й мале знання. Справжня наука в її глибинах,навпаки, пробуджує в душі дослідника непереборне переконання про існування Єдиної Вищої Істоти. Всі великі вчені,філософи,мистці, поети,письменники вірили в існування Бога. Це переконання мусить мати й кожний педагог вихователь,яку би дисципліну він не викладав, та мусить змагатися прищеплювати його учням підчас викладів кожного предмету та при кожній нагоді.

Найбільше можливостей для виховання такого загально-релігійного духа,певного теїстичного світовідчування,дають такі предмети навчання,як первонаука (початкова наука),громадянська наука та наука про рідний край - на І-м ступені єдиної національної школи,історія,географія,природа - на другім ступені,соціологія філософічна пропедевтика - на ступені вищім. Але й кожна інша дисципліна дає багато матеріалу для плекання релігійного світогляду. З реальних наук насамперед природничі відчиняють величезні обрії для пробудження релігійного почуття. Велич,безмежність та єдність Всесвіту,звязаність усіх царин природи,еволюція єдиного життя в різних формах, структура,архітектура й гармонія будови цих форм,- все це навязує на думку про існування єдиного Бога в єдинім Усесвіті та пробуджує почуття побожности в душі людини. Багато дає також під цим оглядом історія,що виховує певний еволюційний погляд на життя,при якому метою життя є безконечне удосконалення,стремління до ідеалу та духових вартостей. Образами героїв,борців та мучеників науки,релігії, нації - дає вона приклади жертвенности та виховує нових борців за ідею. Поезія,красне письменство,скарби народної творчости,- повні тріпотіння живого релігійного почуття. Навіть математика може бути середником пізнання та відчування Бога. Чи треба ще згадувати музику,спів та мистецтво взагалі,- що гармонією краси безпосередньо впливає на душу,поривaючи її на горні висоти? Коротко кажучи,нема такої наукової дисципліни,знання чи заняття в школі,щоб не могли бути основою для плекання правдивого,щирого релігійного почуття. Все тут залежить від педагога-вихователя - як він освітлить цей чи той науковий факт,через які окуляри покаже його учням!

Треба зазначити,що таке виховання релігійного почуття,що,на нашу думку,має носити характер безконфесійного,загально-релігійного тону чи фону навчання - не має бути негативним у відношенню до церкви. Вимагаючи від церкви толерантности у відношенню до себе,мусить загальна освіта толерувати також із свого боку церкву,підкреслюючи не негативні,але позитивні сторінки її релігійного змісту та історичного розвитку. Не треба поборювати чи критикувати ці чи ті церковні догмати та правила,вказуючи на їх невідповідність з наукового погляду. Ліпше вказувати на глибиннуезотеричну правду,що одна й та сама лежить в основі кожної релігії та що обєднує всі релігії,в їх головних рисах,поза обрядовістю та догматичними твердженнями,в одну велику родину методів пізнавання єдиного Бога та пошукання шляхів до Нього.

Таким чином,тільки тоді виховання в єдиній національній школі буде суцільним та гармонійним,коли загально-освітній та церковно-релігійний його складники будуть просякнуті одним тотальним духом, будуть доповнювати один одного,допомагаючи собі взаємно віднайти шлях до душі шкільної молоді та полегчуючи собі взаємно свої важкі завдання.

На кінці мусимо звернути увагу ще на один момент,що має великий вплив на витворення характеру та світогляду шкільної молоді,а саме момент позашкільного її оточення. Всім відомо,що виховує не тільки школа,але школа й родина спільними силами. Коли атмосфера рідної хати не буде сприятлива виховальним змаганням школи,або коли родина буде відверто псувати те,що школа намагається витворити - як це часто-густо й трапляється - то результат буде жалюгідний. Найбільше це стосується до релігійного виховання. Природа релігійного почуття належить до найделікатніших,найчутливіших,найінтимніших духових проявів та вимагає чуйного,ніжного,уважного і мудрого до себе відношення з боку найближчого оточення дитини,в першу чергу,звичайно,батьків. Коли цього не буде,та коли,навпаки,дитина зустріне дома негативне,іронічне або й глумливе відношення до всього святого,що прищеплює їй школа,- всі намагання цієї останньої будуть марні. Тому, рівнобіжно з питанням шкільного релігійного виховання дітей,встає перед нами не менш важне питання позашкільного релігійного виховання дорослих. Але це питання потребує спеціяльного розгляду.

Др.Володимир Січинський:

ЗАВДАННЯ МИСТЕЦЬКОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.

І.Складна,многогранна проблема - значіння мистецтва в розвитку національного життя,знаходила різноманітне освітлення та перейшла велику еволюцію поглядів,особливо в останніх роках.

В первісному своїому значінні - мистецтво, як людська умілість, зручність,майстерність,а нерідко й винахідність,грало,безсумівно, провідну ролю в розвитку культури й цівілізації та все позначалося особливим поступом у часи найбільшого пробудження національної енергії поодиноких народів. Зокрема в житті українського народу, мистецтво займало визначне,коли не виключне місце,- як організуючий і цементуючий чинник національно-суспільного життя.Тому саме до народу-мистця найлегше і найдоцільніше промовити саме через мистецтво. Очевидна річ, дуже важно віднайти відповідну форму подання цього мистецтва,тон,характер,стиль-співзвучні з минулим народу,його вдачею, уподобанням. Але ще мало подати твір „зрозумілий",потрібно ними творами викликати зацікавлення,захоплення,ентузіязм. Це можливе тільки тоді,коли є звязок з минулим,коли існує історична тяглість,і коли свіжа,модерна творчість черпає свої засоби,ідеї,форми з попередніх надбань,іншими словами - коли мистецтво твориться на певному ґрунті національної культури. Цей творчий процес мусить відбуватися рівночасно й послідовно у всіх ділянках та переводитися різними засобами.

Систему мистецького виховання треба, розуміється,розбудувати не тільки в шкільництві,але звести у всі ланки суспільно-національного життя згори до долини і з центру до найдальших периферій. Вона повинна обіймати працю науково-дослідчу,позашкільну освіту,орґанізаційну (мистецькі товариства),видавничу і пропаґандивну.

В галузі пластичного (образотворчого) мистецтва,донедавна загально-освітня школа мала предмет рисунків (малювання).Згодом долучалися до цього предмету де-які пояснення з теорії та історії мистецтва,вводився окремий предмет ручних праць та більше уваги уділялось викладам з історії культури на годинах історії,де також у значній мірі торкалося пластичного мистецтва. Все це значно поширило обсяг,значіння і характер предмету рисунків,так що в останніх роках у поступових народів Европи і зокрема в Німеччині заведено предмет мистецького виховання,який став не тільки обовязковим предметом і науковою дісципліною в середніх школах,але одним з важніших предметів у навчанні взагалі.

Це зростання програму навчання, насичення його різноманітним змістом,переводилося досить швидким темпом,так що й досі не знайшло належного зрозуміння не тільки серед ширших кол громадянства, але навіть і серед педаґоґів. З колишнього «другорядного предмету, де навчали так-сяк рисувати і прищеплювали «розуміння" абстрактного і не звязаного з національним життям поняття «краси",- став пред-

мет відповідальний,який охоплює усі явища мистецької культури та оформлює національний світогляд будучого громадянина.

2.Завдання мистецтва в освіті й вихованні народніх мас у різних часах уявляли собі відмінно. В новіших часах рівнобіжно з розвитком мистецтвознавства як науки,це залежало від світогляду доби й окремих мистецтвознавчих школ. Не торкаючись від'ємних сторін кожного такого напрямку,вкажемо на їх позитивні риси,що намічали певні засоби впливу на маси через мистецтво.

І д е а л і с т и ч н а школа має ту заслугу,що розробила питання звязку мистецтва з психікою людини та відкрила суґестивне значіння мистецьких творів.

Ф о р м а л і с т и ч н а школа поглибила ці проблеми не тільки на зміст,але й на форму мистецького вислову,хоч і ставила понад усе інтуїцію та волю артиста,абстрагуючи від його свідомости.

Е в о л ю ц і й н а школа піднесла це останнє,вказуючи одночасно на тісний звязок мистецтва з цілим життям,як біологічним процесом,та підносячи значіння ґенетичного розвитку,як суцільного й послідовного розвитку людської культури у постійній безупинности.

С о ц і о л ь о ґ і ч н а школа,з різноманітними течіями від позитивно-ідеалістичної соціольоґії мистецтва аж до так званого історичного матеріялізму,- вказала на звязок мистецтва з суспільним життям та соціяльно-господарськими явищами.

Найновіша школа мистецтвознавства,під впливом новітніх напрямків (уризм, конструктивізм,функціоналізм),висунула також цілу низку важних (хоч і не вповні нових) проблем у звязку з механізацією життя та поступом техніки.Вказують на потребу наближення мистецтва до промислу,злиття техніки з мистецтвом,більшого контакту мистецтва з ремісництвом.Особливого значіння набирає ужиткове (промислове) мистецтво та репродуктивна техніка,як могутні засоби поширення мистецтва серед найширших верств людности,та як засоби виховуючі (друк,кіно, радіо). Така гармонійна,взаємно доповняюча сполука поміж мистецтвом і ремісництвом,поміж мистецтвом і технікою існувала в старі часи (Єгипет,Античність,Ренесанс) і була знищена щойно в XIX столітті через хибне розуміння механізації виробництва.Особливо дошкульно відбилося таке ставлення справи в українському житті,де промисл повстав здебільшого не як природній еволюційний і поступовий розвиток народнього ремісничого виробництва,але як щось чуже,принесене із зовні й насильно „прищіплюване"на нашому народньому організмові та до того ще,переважно,при помочі чужого капіталу та для чужого заробітку й користи.

Ця тимчасова ізоляція національного (народнього)мистецтва не тільки була помітна по відношенні до ремісничого і фабричного виробництва,але сягала також до інших ланок культурного життя.Тому пристосованність модерного українського мистецтва до практичних,щоденних потреб життя набирає тепер особливої актуальности,як гасло незвичайної ваги.

Мистецтво,як вищий щабель кожного майстерства,зручности,меткости,як найвищий вияв творчости,було зародком кожного промислу і служило не тільки для упріємнювання життя,але було й є орґанізуючим і кермуючим чинником суспільства.

З другого боку - мистецтво це назверхній,найбільш наглядно пізнаваний вияв расових особливостей і найкращий покажчик стану і характеру матеріяльної культури кожної суспільности й кожного орґанізованого народу.

Тому наближення мистецтва до ремісництва і техніки мусить йти в парі із справжньою, непідробленою,оригінальною творчістю на ґрунті національного мистецтва.

3.Методи навчання рисунків у школі в останніх десятиліттях перейшли величезний еволюційний шлях. Кожна з цих метод спрямовувала дитячу увагу, уподобання і нахил в певному напрямку, які далеко не завжди відповідали практичним потребам.

Обширніший огляд цих напрямків в методах навчання,автор цих рядків зробив у своєму рефераті на Першому Українському Педаґоґічному Конґресі у Львові в 1935 році. Тут коротко спинимось на їх характеристиці:

К о п і ї з м. Один з найстарших способів навчання,що полягав у копіюванні творів визначніших світових майстрів або готових „шкільних"таблиць з абстрактною орнаментикою,фіґурових та інших рисунків. До недостач цієї методи належить - притуплення власної творчости учня,брак аналізи, власного спостереження окруження,манірисування і звичка до шаблюну й готової композиційної схеми.

А к а д е м і з м. Рисунки з мертвих і безбарвних ґіпсових моделів і копіювання „клясичних" (часто штучних і не чисто-античних) орнаментів. Теж спричинялося до браку власної творчости,вигадливости й винахідности. Відмежовувало учня від справжнього життя, дійсности,природи.

Н а т у р а л і з м. Як реакція проти аакдемізму,цей напрямок впадав в іншу скрайність - рабське,безкритичне копіювання природи, правда природи вже не фальшованої і не ґеометризованої. Якраз цей напрям якнадто ідеалістичний,створив розрив поміж мистецтвом і промислом,поміж мистецтвом і технікою. До того ще цей „натуралізм" не сприяв творчим потенціям і ціле мистецтво спроваджував у сферу неужитковости,непрактичности.

С т и л і з м, знова як реакція проти натуралізму, старався пробудити в учня творчість на ґрунті народнього мистецтва. Але це народне мистецтво розумілося в дуже вузькому обсязі і впроваджувано лише народній (селянський) орнамент,як підставу для власної індивідуальної творчости. До недостач цієї методи належало - надто штучне плекання фантастичної безпредметової стилізації без його безпосереднього приміненння на ужиткових річах.

П с і х о л ь о г і з м, так звана псіхольогізація рисунків (псіхольогічна основа дитячої образотворчої уяви),напрямок,що виник під впливом експресіонізму в модерному мистецтві. Ця метода,основана на спонтанності дитячого рисунку та примітивізації дитячої уяви, намагалася розвинути дитячу,примітивну індивідуалізацію аж до скрайности. Для того учням давали повну волю у виборі сюжетів,тем,або примушували їх рисувати „з голови" на задану тему. Отже,замість диференціяції людської творчости,колєктивізації мистецького вияву, повстала скрайня індивідуалізація, основана на інтуїтивному,підсвідомому і неясному прагненню до фантастичних і неокреслених уяв. Таким способом штучно створювався світ мрій,казок, позапредметовости - значить знов таки відірваність від справжнього життя і практичного приміненння мистецтва у повсякденному побуті.

К о н с т р у к т и в і з м або льогічний напрямок, як протиставлення псіхольогізмові - один з головніших модерних напрямків у шкільному навчанні. Ця метода жадає від учня свідомого,напруженого розумування,раціоналізації його рисунків,конструктивізації його уяв,виключення зайвих оздоб,прикрас,орнаментики.Проти цілковитої „вільности" чи то „розперезаности" псіхольогічного рисунку з неупорядкованим і хаотичним думанням,- конструктивістичний напрямок надає точности і ясности рисунку,розуміння внутрішнього змісту і мети нарисованого.Виображення речей тут основане не на „вражінню" (імпресіонізм),але на льогічній конструкції (конструктивізм),при чім вимагається розуміння матеріялу,тілесности (під впливом „кубізму"), просторової уяви,очищення форми від оздоби (під впливом „пуризму), знання кольористичної скалі,світляних та рефлєксивних законів. Та і цьому напрямку в методах навчання можна закинути певний брак функціональної спрямованости,а головно брак звязку з ужитковістю. Уся ця „конструктивістична" аналіза переводиться виключно на папері,а не на самих матеріялах,не на самих ужиткових предметах. Рівнож „пуристична" метода в останні роки зазнала значної критики. Надмірне „спрощування" і „оголювання" форм зробило їх холодними й сухими, відібрало їм радости і веселости життя і ніби видерло їх від народнього оточення,що саме в своїх прикрасах та індивідуальних відмінах надавало предметам національної,так кожному дорогої і милої інтимности.

Загально можна сказати,що крім конструктивістичної чи льогічної методи,всі інші згаданівгорі напрямки в методах навчання рисунків, старалися виробити у дітей необхідне почуття краси, спостережливість, розуміння гармонії форми,ритму,барв,взагалі вводили дітей у т.зв. „вищий"світ прекрасного. Та поруч з тим ці всі методи створювали в уяві дітей позапредметовий,ірраціональний світ,гарний - але недосяжний, вимріяний - але не дійсний. Вони не давали дітям справжнього розуміння життя у всіх формах і виявах,не кажучи вже про те, що не знайомили їх з промислом,технікою і виробничими процесами.

Крім того,всі ці напрямки,крім стилізму, мали характер космополітичний,з відтінком універсалізму,коли вони й досягали певних технічних знань,плекали культ абстрактної краси („мистецтво для мистецтва"),давали багато теоретичних знань,але разом з тим відривали дитину від справжньої народньої творчости та не поглиблювали расової особливости та національної індивідуальности.

4.Що до самої праці професора - педагога,то кожна із згаданих метод навчання різно окреслювала ролю педагога в керівництві працею учнів, від майже пасивного спостерігача до активного учасника спільної праці. І так,наприклад,„психольогічна" метода навіть радила,щоби педагог давав вільну руку учням і був тільки пасивним спостерігачем „творчих мук"учня. Навпаки конструктивістична метода вимагає від педагога великої ерудиції та інтенсивної,активної праці підчас „викладання" і керування працями учнів.

5.Крім годин рисунків новітня школа завела також години ручних праць,бажаючи цим наблизити шкільне навчання до виробничих процесів і до належного розуміння молоді цілого складного процесу модерного життя у всіх його ділянках. Навчання ручних праць рівнож перейшло цілий ряд методичних спроб,які можемо поділити на слід.:

Д е к о р а ц і й н а метода. Вироби майже виключно „прикрашаючого " характеру з паперу,дерева,соломи,глини та ін.матеріялів, метода що розвивала в учнів зручність,декораційний змисл,залюблення до прикрас, але не вводила їх у технічне розуміння виробничих процесів та ужитковости речей. Як противага цьому,інша метода -

Т е х н і ч н а звертає головну увагу на способи виготовлення кожної речі на технольогію виробництва,на процеси перетворювання матеріялів. Одначе тут занедбувалася мистецька сторінка,не бралося на увагу житьові потреби та самої спроможности виконавців.

П р и м і т и в і с т и ч н а метода,загалом відкидає удосконалені технічні засоби (дорогі варстати,інструменти), а вчить виробляти кожну річ зовсім елементарними,примітивними засобами,чи як кажуть „трудовою методою". Ця метода,хоч виробляє у молоді витривалість і помисловість,але з другого боку призвичаює її до примітивізації життя,до нижчого матеріяльного позему. Спеціяльно у совітській школі такий „трудовий принціп" виготовлення в школі самими учнями різного шкільного приладдя та до того ще невистарчаючими засобами (брак інструменту,доброго матеріялу) допровадив совітського громадянина до крайньої „пристосованости" найгіршим матеріяльним обставинам та навіть не викликав потреби прагнути до поліпшення та удосконалення житьового стандарту.

Р е п р о д у к т и в і с т и ч н а метода,основана на механізації виробництва (репродукції при допомозі формування з глини, друк з дереворитів тощо) хоч справді привчає учня до розуміння новітніх засобів репродукції мистецьких творів,як то тепер широко-уживано у всіх галузях мистецтва (друк,кіно,радіо,спорт),-але часто не розвиває творчого запалу дитини,натомість надто механізує усі її прояви.

К о н с т р у к т и в і с т и ч н а або аналістична метода, вчить дитину не тільки „бачити" й „розуміти" кожний виріб, але потрапити її виконати як примітивними,так і удосконаленими засобами, звертаючи увагу насамперед на саму конструкцію і кермуючись функціональним принціпом.

Під час окремих годин рисунків і ручних праць виявилось,що мусить бути не тільки контакт між рисунками й ручними працями,але та-

кож і те,що години рисунків мусять відограватн помічну ролю для ручних праць,бо рисунок є взагалі джерелом інспірації в ручних працях.

Само собою зрозуміло,що і в ручних працях і в рисунках велике значіння має знайомство з промисловим мистецтвом. Саме промислове мистецтво виробляє і вповає в дітей - аналізу,спостережливість,сприймання,тверезість думання,практичність,пристосованність до різних обставин,витревалість до праці, а в парі з тим помисловість і підприємчивість.

6.В новітній школі в останніх десятиліттях звертають велику увагу також на теоретичну частину мистецького виховання. Чим далі,тим більше можна помітити постійну тенденцію поширювати і поглиблювати цю теоретичну частину. Обсяг її дуже різноманітний. Приходять тут на увагу основні поняття з теорії мистецтва у формі стилістики,знайомство з технікою різних галузів виробництва (наприкладдереворит, друкарство,гончарство,папірництво та інш.). Велике значіння має також наочне пізнання самих мистецьких зразків,для чого є обовязкові екскурсії для оглядання памяток архітектури,музеїв,галерій образів, вистав,промислових закладів і т.д.

Як бачимо,до професора мистецького виховання,під теперішню добу,ставлять великі вимоги - не тільки бути мистцем,але мати також різнородну теоретичну підготовку,бути істориком мистецтва,техніком і проектантом. Навчитель рисунків не мусить бути конче мистцем-творцем,але конче мистцем-педагогом. Не рідко визначна мистецька індивідуальність з одним виразним мистецьким напрямком навіть більше шкодить початкуючим учням, як їм допомагає. Це вже давно було помічено і в різних державах від абсольвентів мистецьких академій,коли вони хочуть вчити в школі,вимагають ще закінчення спеціяльних мистецько-педагогічних курсів або окремих факультетів університету. Одначе найбільш доцільними є спеціяльні педагогічно-мистецькі відділи Академій Мистецтва,що готують спеціяльні кадри мистців-педагогів.

7.В цьому рефераті не можемо торкатися конкретних програм мистецького виховання в різних типах шкіл. Одначе,щоби ввести читача ближче до сучасного розуміння мистецького виховання в новітній школі,наведемо схематичний програм предмету в нижчих клясах середньої школи (гімназія,реальна школа),що залишається ще й досі основним і так мовити обєднуючим типом школи.

У всіх чотирьох клясах існує властиво одна схема,в якій наміченні усі найважніші проблеми,з якими учень мусить ознайомитись і так чи інакше розвязати. Цей річний концентр є слідуючий:

Відомости про матеріяли,техніку рисування і малювання. Проблема лінії,поділу площі,ритму,форми. Композиція і пропорція.Рисунок з уяви і памяти з оточення учня. Проблема кольору. Гармонія барв. Шкаля барв. Графіка-письмо,шрифти. Прикладне мистецтво.Рисунок з натури.

В послідуючих клясах властиво залишається та сама схема з тим, що поглиблюється знання і розуміння поодиноких проблем та їх розвязуєтьсябільш досконало та складнішими засобами.

Так,наприклад в клясі II-ій додається: Проблема простороні.Аксонометрія.Проблема світла і тіні в рисунку і малюванні. Основи перспективного виображення. Теорія тіней.В графіці - ужиткове графічне й сильветне виображення.

В III-ій клясі: У більшій мірі присвячується рисуванню з натури - з моделів етнографічних,промислових,ростинних. Далі - Гармонія і композиція барв. Тінювання фарбами. Технічне рисування конструктивним способом. Письмо і рекляма в репродукції. Книжна й ужиткова графіка. Студії орнаменту в історичних стилях. Студії блискучих і матових матеріялів і виробів (шкло,порцеляна,цемент,штучні матеріяли,матерії тощо).

В IУ-ій клясі поглиблюється знання з лінійної і світляної перспективи,теорії тіней,гармонії барв,композиції. Малювання з моделів, живих рослин і тваринного світу. Студії історичних стилів. Вправи і проекти графічних праць (шрифти,рекляма,ужиткова графіка) і промислових виробів (кераміка,матерії,декораційні праці). Поучення (і проекти) з мешкальної культури,рисунки частин машин,архітектурних деталів і цілих будов. Вступ до малювання краєвидів.

Очевидна річ що всі графічні вправи мусять йти в парі з відповідними викладами професора, особливо при студіях історичних стилів та виробничих процесів,щоби учні розуміли техніку виготовлення ужиткових предметів та самий процес їх виробу.

Особливістю наміченої в горі програми є цілковита відсутність фігурового рисунку (людської постаті,голови),крім рисунку з уяви і памяти та на вільну тему,в котрих діти можуть тільки пробувати рисувати людську фігуру. Але,як правильне навчання під керівництвом професора,фігуральний рисунок виключається з молодших кляс середньої загально-освітньої школи тому,що він не під силу учням,що не навчилися розвязувати елементарних проблем малярства і лінійного рисунку

8.На початку реферату ми поставили основну тезу,що успішний розвиток та творчий поступ мистецтва можливий тільки тоді,коли він твориться на певному ґрунті національної культури. Тому і ціле навчання мистецтва чи то мистецьке виховання в українській школі мусить провадитися на ґрунті українського мистецтва,на ґрунті тих кращих творів,які залишили нам,як дорогу спадщину,наші старі й нові мистці відомі чи безіменні (особливо в народньому,сільському мистецтві). Це в однаковій мірі відноситься до частини теоретичної,історичної й практичної. У вільних рисунках з уяви й памяти потрібно вибирати теми з оточення учня - життя села,пори року,праці й ремесла з найближчої околиці.

В конкретних зразках,моделях і природі - все це мусить бути з обсягу української матеріяльної культури,зокрема дуже корисні є моделі етнографічні - вироби з дерева,лика,соломи,кераміка,ткацтво і т.д.- що не тільки добре надаються своєю мальовничою формою до шкільних рисунків,але також не дорогі і найважніше промовляють до

учня своєю рідною і зрозумілою формою. Те саме відноситься і до навчання письма,шріфтів,ужиткової графіки,орнаментики й нарешті до складніших проблєм малювання,як гармонія кольорів,кольористична шкаля,рисунок архітектурних обєктів і краєвиду.

З особливою увагою потрібно ставитися до світлої минувшини українського народу та його прекрасних памяток мистецтва. Усі стилістичні зміни та мистецькі напрямки необхідно пояснювати загальними явищами з історії всесвітнього мистецтва і в першу чергу европейського мистецтва,але це мусить служити тільки необхідним тлом для підкреслення своєрідної оригінальности української творчости. Навіть при студіях стилістики поруч із зразками світового мистецтва треба подавати твори українські,тим більше,що,від доби візантійського і романського стилю на Україні знаходимо усі знані зміни стилів співзвучні з загальним процесом розвитку европейського мистецтва.

Не треба боятися,що при заміні чи домінуючій переважі своїх,рідних зразків,часами може і меньше досконалих,знизиться позем знання чи технічної досконалости нашої молоді,порівнюючи з молодью тих народів,де мистецтво в певних добах стояло дуже високо. Завданням школи є не тільки навчити певному умінні,зручности й дати знання,але також зацікавити молодь певними проблемами,викликати ентузіязм і творчий запал. А педагогіка вже давно довела,що поширити світогляд та інтеліґенцію дитини можна скорше,коли йти від ближчого оточення до дальших обріїв,від свого села до більшого світу,від своїх примітивних виробів до більш удосконалених - світового значення. За те зворотний шлях веде молодь на хитку дорогу універсалізму,космополітизму,відчужує від рідного ґрунту,спиняє творчі інтенції,спрямовує до чужих лабет і ворожих інтересів.

9.Для шкільного навчання в галузі мистецького виховання особливого значіння набирають видання альбом - нового характеру з українського мистецтва і передовсім ужиткового (промислового) мистецтва і т.зв.народнього,сільського мистецтва,що також є галузею промислового виробництва. У нас є величезні,дорогоцінні скарби усіх галузів цього виробництва - кераміка,шкло,вироби з дерева,металеві вироби, ткацтво,килими,вишивки,роспись і декорація хат,витинки з паперу, вибійки (мальованки),писанки і т.д.- треба тільки вміти їх використати і примінити до шкільного навчання та подати у відповідній і принадній формі. Звичайно,для того,потрібні добрі,фахово і мистецько ведені видання,при тім доступні не тільки для шкільних бібліотек і кабінетів,але також і для найбідніших школярів.

IO.Реасумуючи сказане,приходимо до висновку,що в сучасній українській школі мистецьке виховання мусить складатися з гармонійної сполуки теоретичних викладів,практичних вправ з рисунків і малювання та ручних праць,з широким уживанням найновіших метод навчання (конструктивістична,аналітична) і примінення ужиткового (промислового і народнього) мистецтва.

Така синтеза мистецького знання створить у молоді міцний,оптимістичний світогляд - любов до Батьківщини і до життя в цілому,а не тільки до природи,не тільки до людських витворів,не тільки до „вершків" життя і насолоди.Збірною,дружньою і радісною працею дітей у школі і поза школою створимо максимально корисних,національно свідомих і незломних українських громадян.

Олекса Приходько, проф.

УВАГИ ДО РЕФОРМИ НАВЧАННЯ СПІВУ Й МУЗИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.

Від смерти нашого видатного музики Миколи Лисенка, себто, вже повних тридцять літ, не збагатилася наша музична культура якимнебудь поважним твором. Це наше твердження, на жаль, не є перебільшенням. Ось, напр., київська українська опера оголосила (по звільненні Києва від московських комуністів) свій репертуар: на першому місці стоїть Лисенкова опера „Тарас Бульба", на другому - Аркасова „Катерина", на третьому, четвертому і т.д.- вже стоять опери чужі. Що ж? Не маємо вже більше своїх опер? - Не маємо! Властиво - ще пара знайшлась би праць Лисенкових. Не маємо ми Запорожця за Дунаєм? Маємо. Але большевицьке радіо „пускало" Запорожця з плит кілька років, навмисне, щоб показати, що українці нічого, крім дуета „Ластівко моя прекрасна" не мають.

А що грає наш львівський театр? Циганського барона, але також і Запорожця. А що ж нового?- Нема нічого....

Маємо ми симфонії чи якісь більші твори на симфонічну оркестру? Ні. Маємо багато вишколених оперових співаків? Дуже мало. А наші видатні скрипачі, піяністи? Тих останніх маємо, навіть дуже добрих, але легко їх перерахуємо на пальцях тільки одної руки. Маємо кілька (але також не багато) добрих і відомих хорових диригентів. Але чи мають ті диригенти сталі вишколені хори? Ні, не мають. На цім небі з'явиться у нас якась зірка, блисне, осяє на мент наш захмарений небосвід - і зникне, дуже часто назавжди. Хоч це й боляче, але мусимо сказати, що наше сучасне життя дуже сіре, щоб не сказати більше. Напр., недавно дебатувалося в галицькій пресі питання заложення у Львові української симфонічної оркестри, але наш диригент п.А.Рудницький, проаналізувавши це питання цілком реально, довів, що українці у Львові не тільки не можуть мріяти про сталу симфонічну оркестру, але навіть не мають сил, щоб скласти невеличкий струнний ансамбль. Така сувора дійсність була в Галичині р.1937, а тепер вона, мабуть, не ліпша.

Я далекий від думки когось тут обвинувачувати. Навпаки, все те, що ми маємо прекрасного в нашій музичній культурі, зробили наші найбільшими народніми ідеалістами. Чи знаємо ми наших композиторів, що похвалились би своїм гонораром за видані твори? Чи заплатили ми колись щось тим своїм хоровим диригентам, що на своїх плечах несуть роками й десятками літ тягар всіх наших народніх свят, роковин, концертів та різних музичних імпрез? Чи гоноровані наші співаки й музики солісти (про хорових співаків і не говорю!) за свої виступи на українських концертах? Відповідаю з досвіду власної довголітньої практики: Ні! Найбільше - зворот видатків, коли, напр., соліст приїжджає з іншого міста; коли ж він живе в місті концерту, то він своїм виступом має тільки виконати свій національний обовязок. А що для цього мусів він присвятити десятки літ студій, а при тім, розуміється, вложити й дуже значний капітал,- це його приватна річ, до цього нема

нікому ніякого діла. А коли б якийсь наш артист вимагав за свій виступ гонорару,уважали б наші люди це видиранням,а його вчинок - безперечно непатріотичним. Отже наш композитор,диригент,співак,музика - мусять здобути собі,побіч своєї музичної освіти,ще й іншу освіту і знання,що дали б йому щоденний хліб:мусить бути учителем,урядником,лікарем,адвокатом і т.п.,щоб свій вільний час,а головно - свою музичну освіту віддати чи подарувати громаді.

Уявіть собі,що такий хоровий диригент прийшов на Шевченкове свято,купив собі місце,як і в с і, і тим виконав свій національний обовязок, як і в с і. Але хору на святі нема! У такім випадку присутність диригента в залі вважали б за протинаціональну демонстрацію. За те тільки, що цей громадянин-музика насмілився вшанувати Шевченка так,як і в с і,- себто своєю присутністю й належною грошевою часткою на покриття режійних видатків.

Отут то ми й бачимо якусь ненормальність у наших культурних обставинах. Справді,коли б ми перевели на гроші працю диригента,що має приготувати хор до концерту,то побачили б,що цей чоловік приніс на концерт не 10-15 корон,як і в с і, але тисячі. І він мусить ці гроші пожертвувати,бо це його національний обовязок. А цей його обовязок випливає з тої простої причини,що для здобуття своєї музичної освіти він також вложив багато часу й багато грошей...

Серед таких обставин доводиться працювати нашим музикам. Але тут же треба зазначити,що наші музики ніколи нігде не нарікали на „матеріяльні нерівності". Вони це приймають,як річ „самозрозумілу",але нарікають і журяться питаннями,що мають далеко важніше значення не тільки для них,але,головно,для цілого нашого становища в культурному світі,а саме, що наша сумна музична дійсність не відповідає тому,що наш народ мусів би мати й на що має природне право. Справді! Нас,українців,світ добре знає, як знаменитих співаків. І,дійсно, голосові дані українців величезні: срібні,кришталево-чисті жіночі голоси, хвилюючо-ніжні тенори, темно-оксамитні баси,незмірно-глибокі чарівні октави,- все це дорогоцінні наші природні скарби,що їх не мають інші народи,й не здобудуть ніякою,хоч би й найвищою музичною культурою. А наша пісня? Потрібуємо ще якихнебудь доказів, що вона одна з найкращих у світі? А ще одно - любов нашого народу до музики,надзвичайна здібність музична,знаменитий слух! І при всім тім - не маємо опер,не маємо оперових співаків,не маємо оркестр,а тому не маємо й оркестрових диригентів,не маємо сталих хорів,надзвичайно малу музичну літературу і т.д.

А що найгірше - зовсім не маємо ніякої музичної освіти не тільки широких мас,але й нашої інтеліґенції,а навіть і тих людей,що стоять на чолі нашого мистецтва. Багато з артистів-корифеїв української сцени,що виступали в наших операх,оперетах,мелодрамах,а навіть у чужих (перекладних) операх,але не знали нот. Не називаю імен - вони відомі. Знаємо багато наших співаків,що прекрасно виконують свій репертуар - смішно малий, бо вивчити самостійно щось нового вони не можуть: мають дуже малу музичну освіту. Знову ж це не їх вина: вони жертви наших музичних гараздів.

Так ми підійшли до головного питання - загальної музичної освіти. Тут із цілим притиском констатуємо, що загальної музичної освіти у нас в Україні н е б у л о. Коли ж все таки були у нас добрі

хори,добрі співаки й талановиті музики,- то це щасливе виключення,що тільки підтверджує загальне правило.

Для освітлення цих своїх тверджень дам кілька прикладів. Мені добре відомий,напр.,стан музичної освіти на Поділлі в кінці XIX. й початку XX.століття,зокрема в самім Кам'янці Подільськім. Це - губерніяльне місто з 40.000 населення мало того часу багато середніх шкіл всякого типу: духовна семінарія,гімназія,середня технічна школа,дві жіночі гімназії,дві середні торговельні школи,епархіяльна дівоча школа,чотирикласова духовна школа і т.д. Всі ці школи мали в розкладі годин „с п і в", але серед педагогів,що працювали того часу в Кам'янці-Под.,не було ні одного освіченого музики. Цей предмет викладав будьхто. У гімназіях звичайно закладався хор з учеників,що мали добрий голос,і цей хор цілий шкільний рік готувався до якогось виступу на шкільнім святі,й коли це свято „щасливо" минало, хор спочивав на лаврах. Але в хорі співало найбільше 40-50 учнів, вся ж остання маса даної школи лишалася без співу й нічого спільного з цим предметом не мала,а головно - й не хотіла мати,бо цей предмет був психольогічно чужий (московська пісня),а в спів треба вкладати душу.

Між тим гін молоді до співу й музики був величезний,щоб не сказати - стихійний. Напр.,у тих часах у кам'янецькій духовній школі (духовное училище) викладав спів протодиякон М. Здається,ми мали спів два рази тижнево. Співали з „обиходу" вісім гласів. Дивилися в ноти,але,розуміється, співали за слухом,бо нот ніхто не знав. Не знаю,чи знав ноти й наш учитель,бо з теорії музики не було сказано нам ніколи й слова. Між тим при школі був мішаний хор (все хлопці), що співав на службі Божій і на шкільних святах,але цим хором диригував старший ученик,диригент із ласки Божої. Цікаво, що в цім хорі ніколи не показувався наш учитель співу: він там не мав що робити.

Отже виходить,що дирекція цієї школи,шукаючи вчителя співу, не могла в Кам'янці-Под. знайти фахівця,бо його там і не було. Треба було знайти бодай співака,а що протодиякон „мусить" мати добрий голос,то його місцевий єпископ і зробив професором співу,й дуже можливо,що цей професор не знав ні одної ноти в світі,а „гласи" співав за слухом, як і всі дяки в наших церквах. На його місце прийшов п. О.М. і вчив нас далі гласів. Він скінчив духовну семинарію й був призначений до духовної школи як „надзиратель" (доглядач-вихователь) але музикою ніколи не займався,не цікавився нею й співаком не був. Мусів учити співу,бо іншого нікого не було. Такий випадок - цілком нормальне явище в тодішніх школах.

Ще щось цікавішого в цім відношенні діялося того часу в кам'янецькій духовній семинарії: там музична стихія прямо буяла,але тамошні вчителі співу стояли від тої стихії цілком осторонь,бо не були здібні її вести,хоч ведення там якраз найбільше було треба. У цій семинарії все був великий чоловічий хор (у церкві співало на переміну навіть два), але диригували цими хорами т і л ь к и учні. Було в семинарії дві оркестри (духова й симфонічна), але диригентами були учні (двоє з них надзвичайно талановиті!). Коли тодішні семинарські вчителі співу й не були диригентами,то могли б використати цей музикальний настрій студентів для успішних теоретичних студій на годинах співу,але,на жаль, і цього не було. Коли б тоді в подільській семинарії хтось із професорів мав музичну освіту, був

диригентом,то творив би там музичні чудеса. По обіді студенти були все 3-4 години вільні,й музики здебільшого присвячували цей час музичним вправам. Хто ж їх учив грати на різних інструментах? Відповідь: самі вчилися: молодші від старших. Іншої ради не було,бо в місті й так не було музичної школи,ні приватних учителів музики (розумію - з фаховою освітою). В інших школах м.Кам'янця було з музичною освітою ще гірше.Я навмисне довше зупинився на цих прикладах,бо вони дуже характерні не тільки для кам'янецьких шкіл того часу,але й для шкільництва цілої України тої епохи. Ці свої спостереження я старанно перевірив серед своїх знайомих,що вчилися в різних краях України. Всюди було те саме,а приємні виїмки підтверджували сумне загальне правило.

Де ж корінь зла? Ми могли б сказати: педагогічне ведення шкіл, напр.,у Кам'янці-Под.,не стояло на належній висоті: воно не подбало про те,щоб молодь,їй повірена,одержала хоч мінімальну музичну освіту й керовництво. Бо, безперечно,між тою масою співаків,музик,декламаторів,диригентів (кажу про подільську духовну семінарію) було багато дійсно талановитих; їх треба було виділити,звернути на них належну увагу,подбати про їх мистецьку освіту, дати належну раду. Але хто це міг зробити? Тільки освічений мистець, а такого якраз і не було.Всі ці талановиті семінаристи,по скінченні студій,йшли в села священниками,а там був кінець їх мистецькій кар'єрі.

І от після такої сумної дійсности ми б'ємо об поли руками: де наші оперові співаки,диригенти,композитори? Відповідаємо: ці наші мистці in spe сидять у канцеляріях,учителюють,священствують і т.д., а що ще гірше - часто нудяться своєю працею,а тому й виконують її погано,але мистецька їх дорога давно травою й бур'яном заросла,бо гарячий час для мистецьких студій минув. Вони для мистецтва страчені. Оглядаючись критично в минуле,розумію,що згаданих мною двох талановитих семінарських диригентів треба було неодмінно послати в консерваторію,й ми, без сумніву мали б визначних диригентів,а може й композиторів,але ніхто не показав їм цієї дороги.

Так ось ми й прийшли до причин наших музичних нещасть: винна школа. Але школа скаже:ми маємо таких учителів співу й музики,яких нам призначають зверху. І це правда,хоч не зовсім,бо були школи в тій самій російській державі,де спів і музика стояли досить добре: це залежало від директора,від професорської ради,коли б ці чинники справу цю розуміли й трактували її поважно. Але вина була й тих,що стояли на верху: музичного й взагалі мистецького виховання в школах недоцінювали,а тому й легковажили. Напр.,в б.Росії до учительських семінарій приймали кандидатів,що не мали музичного слуху! Але ж у народній школі спів - дуже важний виховний чинник. Народню школу не можемо собі й уявити без співу. Для кожного педагога - це аксіома. Яку величезну шкоду робить дітям учитель,коли не співає з ними! А таких учителів-сотки.

Отже - реформа навчання музики й співу в наших школах має прийти з"гори",з міністерства шкільництва. Мають бути вироблені доцільні програми навчання співу й музики для всіх типів єдиної національної школи. Але цього було б замало. Уложити програми для шкіл значно лекше,як їх перевести в життя,бо,напр.,ми маємо вчителів,що не мають слуху,або не мають достатньої музичної підготовки для викладів цього предмету. Отже реформа музичної освіти в наших школах не така

проста річ: тут повстане комплекс різних перешкод і не легких для вирішення питань,що вимагатимуть багато уваги праці й часу,але мусять бути всі розв'язані для добра нашої культури. Головне - визнати конечну потребу вирішення цього питання й переводити його в життя з повною послідовністю,а вислід цієї праці прийде,він мусить прийти!

Реформа,що її обговорюємо,не є самоціль. Наша ціль і гасло: загальне піднесення української музичної культури в усіх її проявах. У розбудованні цієї культури мають взяти активну участь найширші верстви народу. Осередками, що будуть музично гуртувати ці широкі верстви,мають стати наші національні хори й оркестри в селах широкої України. Підходимо до одного з головних питань нашої реформи. Хто поведе ці музичні організації? Тільки народній вчитель. Він буде диригентом і хора й оркестри. Хто ж підготує селян до участи в цих музичних організаціях? Народня школа,а в ній - той самий учитель. Отже - завдання народньої школи щодо музики - д а т и т а к у м у з и ч н у о с в і т у, щ о б к о ж н и й, х т о с к і н ч и в н а р о д н ю ш к о л у, м і г с т а т и а к т и в н и м ч л е н о м х о р а, а й о г о т е о р е т и ч н а п і д г о т о в к а в и с т а ч а л а б і д л я д а л ь ш и х м у з и ч н и х с т у д і й, н а п р., д л я г р и н а я к о м у с ь і н с т р у м е н т і. Із цього виходить,що н а р о д н і й у ч и т е л ь п о н е с е н а с о б і в е с ь т я г а р п і д н е с е н н я м у з и ч н о г о з н а н н я й к у л ь т у р и в с е л і, а д л я ц ь о г о в і н м а є б у т и о с н о в н о п р и г о т о в а н и й, м у с и т ь м а т и с о л і д н у м у з и ч н у п і д г о т о в к у. А з цього нашого констатування виходить,що нашу музичну реформу треба починати з фахових шкіл,що даватимуть нам кадри вчительства: учительських семінарій,педагогічних інститутів, педагогічних відділів консерваторій і под. Розуміється,що музична освіта не буде обмежовуватися народньою школою: вона мусить початися вже при дошкільнім вихованню (там найбільше) і переходити через всі три ступені національної школи: має навчити слухати і свідомо сприймати музичні твори,має розбудити загальний інтерес до музики, розвинути смак і т.д. Професорами співу й музики на вищих ступенях національної школи мають бути фахівці,що матимуть вищу музичну освіту. Крім того на цих ступенях (вищих) мають бути учениками ознайомлені з історією мистецтва в з а г а л і (малярство,різбарство,будівельні стилі,театр і т.д.). Мистецькому вихованню має сприяти не тільки професор співу й музики чи рисунку,але й інші учителі,головно ж учителі історії і географії,а вже найбільше учитель української мови й літератури,що міцно звязана з музикою,співом,декламацією й театром. Тому для цих учительських фахів треба поставити відповідні вимоги мистецькі,тим більше,що мистецька освіта для професора мови й літератури прямо необхідна.

Свідомо необговорюємо тут справи навчання чи музичного виховання в музичних школах. Це питання окреме. Тут говоримо про потребу з а г а л ь н о г о п і д н е с е н н я м у з и ч н о ї к у л ь т у р и в Україні. Підкреслюємо слово: загального. Наші мистці - в даним випадку співаки,композитори,диригенти - вийдуть з народу,але треба їх з н а й т и. Ці мистецькі творчі сили сплять в народніх масах. Треба ці сили розбудити і дати їм в и я в и т и с я, бо без цього ми їх ніколи не знайдемо,себто для мистецтва вони пропадуть. Коли ж наші народні маси перейдуть через обовязкову

національну школу (мінімум 8 літ),де музична освіта буде трактуватися поважно, т о н е в т і ч е в і д н а с н і о д и н м у з и ч н и й т а л а н т. Свідомий учитель-педагог дуже скоро орієнтується в класі: цей учень має математичні здібності,цей - знамениту память, той - маляр, а цей рветься до музики. Ось про цього останнього йде мова. З ним треба „щось" робити. Це „щось" вже залежить від тих,хто керуватиме нашим музичним життям,напр.,музичний відділ міністерства освіти. Головне,щоб цей талант не був замовчаний і не пропав,а щоб про нього знали ті,хто це мусить знати. Але для того,щоб цей талант відкрити, м у с и т ь б у т и й с і л ь с ь к и й у ч и т е л ь м у з и ч н о о с в і ч е н и м. Ось чому ми твердимо,що загальне піднесення музичної культури прийде через народнього вчителя,а тому в першу чергу м у с и т ь б у т и в и с о к о п о с т а в л е н а м у з и ч н а о с в і т а в у ч и т е л ь с ь к и х с е м и н а р і я х т а і н ш и х н а ш и х п е д а ґ о ґ і ч н и х ш к о л а х. Бо Шевченка-маляра відкрив маляр Сошенко. Малярські здібності Шевченкові помітив і Енґельгард,але,віддавши його в майстерню Ширяєва,зробив безперечно, з погляду мистецького,помилку. Петербурзька придворна співацька капеля посилала своїх комісарів в Україну шукати видатних співаків,і велика слава цього столичнього хору базувалася на українських голосах,яких там було до 90%. Цим шляхом винайдено такого великого музика,як Дмитро Бортнянський і інші. Наведені приклади - чи не є доказом,що таланти треба шукати й уміти їх найти,а потім ще, і це найголовніше - дати їм відповідну освіту. Чи робилося у нас щось подібного? Ніколи! Отже: як дбаємо,так і маємо!

Наші музичні таланти знайдемо,крім школи,в наших національних хорах,в народніх оркестрах,але найперше - треба мати ці хори й оркестри. І тут треба зробити основну реформу. Досі ці наші мистецькі орґанізації існували там, де 1/був диригент і 2/коли цей диригент мав добру волю. Це саме відноситься й до наших непрофесіональних театрів. Праця наших диригентів ніколи не була гонорована. Мовляв,це їх добра воля, най працюють,коли це їм подобається й хочеться,бо це не є урядова служба,це - забавка. Такий погляд був на цю справу у нашого ширшого громадянства,і ось у цім хибнім і некультурнім підході до справи є причина,чому ми культурно відстали,зокрема - чому наші й великі центри не мають ні сталого хору,ні театру,ні тим більше оркестри. Не мають і ще довго не будуть мати, поки не викорінимо в нашому громадянстві цього понижуючого нас погляду на мистецтво. Єдине мистецтво робить чоловіка людиною. Мистецтво - це великий дар Божий,це та іскра Божа,що тліє й не вгасає в нас,мистецтво - це той образ і подоба Бога,що живе в нас і заставляє нас творити,а наша творчість наближає нас до Бога. Ось чому,коли ми приїжджаємо в нову,невідому нам країну,не йдемо оглядати миловарні,цеглярні чи пекарні,але найперше - театри,концерти, бібліотеки й музеї,щоб бачити твори мистецтва даного народу. Ці чинники,й тільки ці,рішають про його культурну вартість і визначають народові місце й пошану в світі.

Р е з ю м е:

Для загального піднесення музичної культури в Україні т р е б а

І. Виробити доцільні програми навчання співу й музики в єдиній

національній школі.

2. Подбати про те,щоб учительські семинарії,педагогічні інститути,консерваторії випускали кадри добре підготованих учителів співу й музики.

3. Засновувати в селах та містах національні хори й оркестри.

4. Цю працю покласти на учителів співу й музики як обовязкову й відповідно її гонорувати.

5. У педагогічні школи всіх типів увести,як окремий предмет, історію мистецтва й

6. викладати цей предмет у вищих ступенях єдиної національної школи.

7. Вести реґістрацію музично-талановитих людей і дбати про їх музичну освіту на державні кошти.

8. Утримувати відповідну кількість державних консерваторій,музичних шкіл,диригентських курсів і под.

9. Підтримувати приватню ініціятиву в музичних справах.

10.Всіми засобами підтримувати заснування й ведення оркестр при національній школі.

11.Улаштовувати музичні й хорові фестивалі,конкурси, з'їзди,концерти й концертові подорожі,як дома,так і за границею.

12.Ведення цілої музичної справи в Україні доручити спеціяльному урядовому орґанові.

Прага,грудень 1941.

Андрій Федорків,учитель:

УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ (НИЖЧА) ШКОЛА.

Яка школа,такий і нарід,
Який нарід,така і школа.

В історії бачимо,що коли якийсь нарід змагає до своєї національної свободи,то він дбає головно про те,щоби мати якнайкращу школу. Перш за все він дбає про форму й розвиток п о ч а т к о в о ї школи, памятаючи про те,що,в яких руках є початкова школа,така й будучність того народу. Отже підставою всього культурного,господарського і національного свобідного життя одного народу є головно п о ч а т к о в а ш к о л а. І справді, до початкової школи приходять діти нічим не зіпсуті, „чисті серцем",матеріял гнучкий і легко дається до всего нагнути. Не даром Шевченко пише: „Раз добром налите серце во вік не прохолоне". В молодих серцях раз посіяне добро,дає добрий підклад будучим громадянам.

Коли приходиться говорити про українську початкову школу,то разом із тим і думати,що це є одна довга дорога горя і терпінь.

Український нарід,не маючи своєї державної свободи,не міг вповні розвинути свою початкову школу. Знов таки кожний окупант української землі старався в першій мірі захспити в свої руки українську початкову школу. Він добре знав,що найважніша робота,мати вплив на формування душ та на виховання тих найменших. Захопивши школу під свій вплив,він пристосовував виховання і до своїх державницьких цілей,нехтуючи при тім найприродніші права українського народу. Самособою не дивлячися на протести з боку батьків,організацій,той окупант переводив намічену собі ціль,а власне - повну національну асиміляцію. В способах не перебирав,вважав,що кожний спосіб до наміченої цілі є добрий,що засоби до цеї цілі освячують всі методи до її осягнення. В кожного з окупантів українських земель була вона інакша,спрямована однак до одної і найголовнішої мети,витравити з молодечих душ наше українське національне „Я" і насадити в ній чуже. Зробити з молодечих душ національних нездарів,здеморалізовати їх душу,зробити майбутніх громадян духовними каліками,навчити їх любити чуже й цуратися свого власного,щоб потім легче повести їх по дорозі тільки своїх державницьких інтересів.

Певне одно,що те все тяжко вдавалося кожному окупантові української землі

Придивімся кожному з них окремо:

Українська Нація від століть борется з Московщиною за свою національну окремішність і самостійність. Мимо кличів: „один русскій народ",мимо культурних і політичних репресій,мимо заборони укр.живого слова,заслань,тортур,придушення всякого національного культурного життя,наставлювання московської школи,що старається придушити

навіть саму думку якоїсь національної окремішности. Але все це не помагає. У сприятливі хвилі своєї історії український нарід підносить голос до свого окремішнього національного життя і,як невміруща сила,починає рости й жити власним життям. Це показує велику заховану живучість української Нації.

Чого тільки не вживала Польща до того,щоб з'асимілювати одну частину укр.нації: в дуже короткім часі змогла знищити аж три тисячі укр.початкових шкіл. А при тім і все укр.середнє шкільництво. І тільки про людське око залишає мінімальне число т.зв. двоязичних шкіл. З укр.школи вигонить українського вчителя,переводить його далеко на захід до мазурсько-польських шкіл,до української школи вводить в ролі вчителя поляка,всяких жандармів,поліційних агентів і т. д.,вводить польську молитву,веде в школі свою регіональну політику, Лемківський буквар,все це похід на знищення Українського народу.

Одна менша область української землі дістається по світовій війні під панування знова ж таки „братів Словян" - Чехів. Це наша срібна земля,наше Закарпаття. Клич „Чехословаків" до братів: різних „русинів", „карпатороссів": „ми ж ваші браття,ми прийшли вас визволити, несемо вам поміч,культуру і всякі благодати". І принесли ті благодати в числі аж 29 політичних партій,а на культурній площині,це вже був впрост скандал. Від 1920 року не було прямолінійної шкільної політики. А „русскіе учебники" та ганебний шкільний плебісцит,це вже був насміх над святими почуваннями українського народу. Справу граматики й викладової мови у початковій школі вирішували на розказ „сливетнього"Шк.Відділу в Ужгороді неграмотні батьки школоповинних дітей окремими бланками. 500 свідомих українських учителів ізза цього плебісциту мали карні доходження й тюрми.

А Буковина, Бесарабія не мали і тепер ще не мають ні одної української початкової школи.

Школа наша перейшла безліч переслідувань і терпінь.

Але всьому є кінець. „І в наше віконце засвітило сонце",каже пословиця. Найшовся месник наших ворогів. Польща під ударом твердого меча воїнів Адольфа Гітлера розлетілася в 18 днів у порох. Нарід відітхнув і радовався,що одного нашого ворога не стало. Частина нашої етнографічної території з 3/4 міл.Українцями,се наше Забужжя й Засяння дісталася під правлячу руку Великої Німеччини.

„За короткий час (2 роки) переведено розбудову української школи. Підсумок тої праці 914 шкіл народніх,1398 учителів, з 91.000 дітьми (2 гімназ.,1 учит.сем.,9 проф.сг.шкіл,7 торгов.,2 проф.купецькі школи) і 616 дитячих садків. Розбудова цієї сітки української школи була можлива завдяки прихильному відношенню німецької влади та матеріяльному забезпеченню тих шкіл" як подають „Краківські Вісти".

Московська окупація України чи т.зв. „С.С.С.Р." знова таки від острого меча німецького вояка докінчує своє нужденне життя.

Нині майже ціла територія української землі звільнена від ворогів,котрі нам своєю асиміляційною шкільною політикою нанесли безчисленні духові,культурні й національні шкоди. Викривили нашому

молодому поколінні,як етичні так і духові здібності українського народу. Тому зараз мусимо звернути пильну убагу на наше шкільництво,а передовсім на нашу початкову школу. А вивихнені окупантським режімом діти перевиховуймо в відповідних закладах,в просвітніх гуртках і в інших інституціях. Наших найменших поведім по дорозі правдивого н а ц і о н а л ь н о г о виховання. Подбаймо,щоб наша початкова школа своєю формою була суто українська а своїм змістом н а ц і о н а л ь н а. Тільки така школа дасть нам змогу виконати заповіти нашого невмирущого Шевченка, отамана С.Петлюри й Евгена Коновальця. З такої школи вийдуть ідейні,тверді борці за краще майбутнє У к р а ї н и.

Виховає вона нам таких громадян,що зуміють українське життя виповнити власним українським з м і с т о м, д у х о м та і д е є ю.

II.

Початкова школа має покрити густою сіткою цілу територію України. Не має бути ані одного села,присілку,хутора,щоб не було там початкової школи. Всі школоповинні діти мають бути до школи вписані й до школи ходити. Знаємо,що воєнні події дуже багато шкільних будинків понищили. Але це не має бути перешкодою,щоби діти остались без науки. Село або район,повіт чи округа чи яка інша організація чи влада хай постараються про відповідне приміщення для школи. На таку ціль гроші завжди повинні знайтися. Ходить про наш найдорожчий і найцінніший народний скарб,яким є наші діти. Тільки в такий спосіб є можливе полагодження цієї справи.

Другою дуже важною справою,це придбання належно підготованого під оглядом педагогічним учительського персоналу для початкових шкіл А його маємо дуже мало. Через асиміляційну шкільну політику окупантських держав не було можливо виховати достатню кількість українських учительських сил. Виховання національно свідомого і кваліфікованого учительства це питання не одного тільки року,а щонайменше 4-5 років. Але так довго ми не можемо чекати. Як-же вийти з так невідрадного положення? Шкільна влада округи,району чи повіту,поодинокі села й навіть поодинокі присілки-хутори подбають,щоби всі школоповинні діти, у ч и л и с ь. В осередкові повинна бути головна школа,в якій виучують кваліфіковані учительські сили,ведуть провід,інструктують,вишколюють, на курсах методично приправляють й інших учителів. Ці останні приглядаючись до того найкращого учителя,виучуються,як учити,виховувати й адмініструвати.

Самособою розуміється,що до у к р а ї н с ь к о ї ш к о л и н а л е ж и т ь т і л ь к и у к р а ї н с ь к и й у ч и т е л ь.

Колиби був брак тих кваліфікованих учительських сил,запросити на ці школи кандидатів професури на середні школи,абітурієнтів середних шкіл таких,котрі не мають змоги здобувати освіту на високих школах, дати переходову змогу й людям з іншого фаху працювати в

школі. Треба робити все,щоби школа не пустувала,а діти не бігали без науки!

Залишається ще нам питання,що зробити з школоповинними дітьми, що живуть у присілках,хуторах,далеко (3-4 км.) від центральної школи.

Для тих у свій час приправити ш к і л ь н і к у р с и, або тимчасова школа,що малаби тривати 6-8 місяців,а то приблизно від 1.жовтня-листопада до кінця квітня. Річеві видатки курсів покривав би присілок або село. Персональні оплати переводила би якась освітня організація,наприклад,освітний відділ округи,райсну (на цю ціль ці організації діставали би відповідну субвенцію від держави). Відповідна оплата учителів переводилась би щомісяця окружним чи районовим шкільним інспектором,або відповідною для цього призначеною організацією. На таких шкільних курсах могли би виучувати вчителі без потрібної учительської кваліфікації і, в кращім випадкові,без цензу середньої школи. Такий курс могли би повести абсольвенти семирічки, недокінчені кандидати учительських семинарій,торговельних або фахових шкіл. 2/ У свій час приправити довіз дітей до школи; 3/ дитячі бурси при головній школі для дітей з віддалених сіл.

В міру приросту кваліфікованих учительських сил,такі курси поступнево ліквідувались би,а на місце них повстали би дальші побічні кляси нормальної школи, або організувались би в міру потреби окремі школи.

В такий спосіб можна би покрити цілу територію України густою сіткою українських початкових шкіл.Питання початкової школи дуже важне і на це питання мусимо звернути особливо пильну увагу. При належнім оцінюванню виховного питання початкової школи,виповнимо українським змістом одну найважнішу ділянку нашого збірного українського життя.

К.Заклинський:

УЧБОВИЙ ПЛЯН УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Й ІСТОРІЇ В ВИЩІЙ ШКОЛІ.

(Клясична гімназія,реальна школа,ліцей,колегія;дівочий ліцей,дівочий інститут, дівоча колегія).

І. З а г а л ь н і з а в в а г и.

1.В вихованні нації займає українська мова й українознавство перше місце. Вони розкривають національний характер,виявлений у мові й письменстві. Вони можуть впливати на усучення небажаних рис національного характеру,та скріплювати позитивні. Та для цього треба, щоб навчання рідної мови захопило молодь цілком та заволоділо її душею.

Не так в науково-критичному знанні лежить суть справи,як у глибокому розумінні змісту та розбудженні активности супроти рідної мови. Навчання насамперед повинно збудити в молодечих душах пошану до рідної мови й історії, викликати зрозуміння їх своєрідности та їх розвитку,і збагнути народню душу в нашій мові,історії й узагалі в культурі.

2.М о в н е в и х о в а н н я. Через граматичне трактування виключно аналітичне нераз роблено навчання нашої мови начебто засобом для науки чужих мов; і через це прищіплювали українській мові частенько складню латинської,німецької чи російської мови.

Рідномовне навчання розбуджує мовотворчі сили молоді,вчить її правильно говорити,привчати до рідного стилю,думання,та висловлювання своїх думок.

Те навчання повинно бути наскрізь живе й життєрадісне.

Мова учня повинна бути жива й виразна; недбальство й вигідність у мові треба викорінювати.

Хоча зразком нашої літературної мови є київсько-полтавська мова, то вона начебто святочна; щоденною мовою школи повинна бути літературна мова з місцевим народнім забарвленням. Того забарвлення не можна допустити тільки в областях мішаних,промислових,пограничних та в великих містах. Від третього року науки повинна в клясі вживатися вже тільки літературна мова. С л у х о в і в п р а в и мають призвичаїти до зрозуміння змісту із самої живої мови. Учні тоді тексту книжки перед собою не мають.

Діти не повинні намагатися наслідувати стиль дорослих. Ч и т а т и г л а д к о мусить уміти,хто йде до вищої школи.Читати треба

зо зрозумінням змісту слів,часового розміру й реторичного значення перестанку. На вищому ступені учень мусить перечитати незнану собі статю зо зрозумінням і виразом. Теж при виголошуванні поезій треба застосувати уміння добре читати й навіть деклямувати.

Важливі для душевного розвитку молоді твори,поезії,виїмки з драм та зо прозових статей,старанно вибрані,це о б о в ' я з к о в а л е к т у р а.Найцінніше з неї треба повторюванням засвоїти тризало.

С в о б і д н е в и с к а з у в а н н я треба плекати в звязку зо вправами лексичними та стилістичними. В дитячому сповіданні треба задержати свіжість виразу й міміку,також радощі дітей із оповідання. Не треба перебивати учневі виправлюванням кожної хиби мовної чи річевої. І не треба вимагати повсякчасної відповіді цілими реченнями.

Щоб навчити учнів,повинен усякий учитель сам уміти свобідно говорити.

Р е т о р и ч н і в п р а в и відновлюють значення живого слова,яке й у житті відновилося. Учні повинні завчасу привикати свобідно промовляти перед своїми товаришами,добре володіти матеріялом або самі наповняти змістом промову,з міцним поглядом на слухачів,розвивати тему пластично,переконливо, і з повним успіхом. Це тим важніше,що в нас красномовство є природнім даромякий треба розвивати,а не тільки прищіплювати,як у деяких інших народів.

Для с в о б і д н о г о с п о в і д а н н я, з в і д о м л е н н я, с ф о р м у л о в а н н я треба вибирати пружисті теми. Облегшувати їх можна гаслами або короткими диспозиціями.

П и с а н н я. У письменних працях мусить запанувати плановість і обдуманість. Живе багацтво неважких і привабних тем треба ввести у звязок із мовним навчанням.

В п р а в а м у п р а в о п и с і й і н т е р п у н к ц і ї, важливим для виховання,треба присвятити особливу увагу. В у с і х к л я с а х т р е б а б е з у м о в н о в и м а г а т и ч и с т о г о т а д б а й л и в о г о п и с ь м а.

Після закріплення нашого п р а в о п и с у він мусить обовязувати один в усіх школах.

Інтерпункцію треба перебирати у звязку зо складнею і з письменними висказовими вправами. На це треба подати на низчому ступені тверді правила. На помилки в інтерпункції в першій клясі не треба зважати.

М е т о д а п и с а н н я повинна бути одна в усій Україні. Тепер є їх кілька, відповідно до давніших ворожих займанщин. Усяка наука писання повинна будувати на вмінні говорити. Мовотворчі вправи вдаються тільки при дібранні цінного для виховання предмету, бо правдива мовотворчість може вирости тільки зо внітрішньої цінности речі.

3. П и с е м н і в п р а в и в виразі діляться на л е к с и к а л ь н і (багатство мови), в л у ч н і, та менші о п и с и з вузько обмеженою темою, в звязку з виразовими вправами словесними. Лексикальні та влучні вправи не мають стояти поодиноко, тільки бути вплетені в завдання; цікава тема розвязує мовні сили й приваблює багатство слів. Ті письменні вправи виховують до докладної річевої обсервації, до наглядности, мелодійности, чистоти від чужих слів. Молодь має теж боротися з неохайністю в мові, з мовними галапасами, каліченням, паперовою мовою, модними словами й гаслами, варваризмами. Питання про обмежене право на життя чужих слів треба розбирати на вищому ступені.

У к л а д, я к п и с ь м е н н а п р а ц я. Уклад має бути самостійним творчим ділом учня та представляти викінчений твір. Побіжні й нечіткі праці треба відкидати. Кожен уклад повинен бути переживанням, значить темами повинні бути такі предмети, що живо цікавлять учня. Тоді й форма буде природня та здорова.

Є всього чотири основні форми укладу (інші мішані): о п о в і д а н н я, з в і д о м л е н н я, н а р и с і п о м і ч е н н я. Переповідання поезії треба закинути. З літератури можна теж брати теми й спонуки. О п о в і д а н н я, це наївна мистецька форма. Сюди належать: казка, переказ, фантастична подія, пригода. У з в і д о м л е н н і йде особисте на дальший плян через повне віддання себе справі. Сюди належать усі роди опису, повідомлення про життєві факти, переповідження змісту та фахова робота. Н а р и с (змалювання) пробує передати стан річей, які учень бачить не зовні а з нутра. На вищому ступені воно виступає як настроєвий образок та нарис переживання. П о м і ч е н н я плекається на вищому ступні як м і р к у в а н н я. Воно має представити думки. Воно ні давна р о з п р а в а, ні повоєнний о п и с п е р е ж и в а н ь. Стара розправа вимагала, щоб якусь предметову ділянку переформувати річево, без особистого передуманого вияву учня. Опис переживань знову акцентує своє „я", та дає нагоду до незрілого осужування й до переціновання явищ та подій. М і р к у в а н н я не сповідь а розумове розчленування матеріялу (як у давній розправі), а важне тим, що домагається особистого рішення, бо через те впливає на характер учня. Вищою формою міркування є р о з д у м у в а н н я, як самостійний інтелектуальний акт застосування власної думки в пляні вже й власного світогляду.

Перед поданням теми треба точно пояснити поняття (сенс) теми, щоб не зайшли помилки. Для цього треба ввести вправи в поясновані понять.

Передчасний був би уклад, якого тема ще учнями не пережита, або не перероблена ще потрібна для неї стилістична форма. Наприкл., форму листа можна вжити тільки тоді, коли шкільне життя дає можливість правдивих листів. Не треба пропаганди в задачах, щоб не витворився нахил до фрази; за те актуальність потрібна, бо дає життя й змисл укладові.

Учень не має силкуватися на власний стиль, тільки на стиль, оживлений особистим переживанням і досвідом, відповідний предметові, сформований творчою рідною мовою, що проникливістю зображення вимушує пересвідчення читача.

Треба цінити не так легкість в орудуванні поняттями,як відповідність форми й змісту,міру духового вкладу,річевість,скромність.

Навчання мови не займається тільки вщіплюванням в память граматичних правил. Що учень правильно вживає,те не потребує систематичного перероблювання.

Побіч аналізи,роздріблювання,кладе нова дидактика синтезу, загальний погляд. Спонювати,формувати - важніше,як розкладати. Почуття стилю не можна жертвувати граматичній певності.

4.Мовотворчі проблеми. Учня треба ввести в почуття мовного процесу,ілюструючи зміни в житті мови завмираючим і новим засобом слів та форм.

Говірка (діялект) має значення як прояв староукраїнської мовної творчости. Її можна плекати в виголошуванні поезій (приміром Федьковича),і творів народньої творчости та притягати до мовного навчання. Розвиток діялектів показує,як повставала мова. Плекання діялекту вже на найнижчому ступені показує учневі,що його вузча батьківщина є частиною української національности,та зобовязує покинути явні діялектичні неохайності при вживанні літературної мови. У вищих клясах треба привести до роздумування над значенням діялектів у житті мови,над вартістю їх для збагачення мовної скарбниці; також над могутнім політичним значенням введення нашої народньої мови в літературу для почуття спільноти народа і для державницьких змагань.

Стильознання виходить від одповідних творів і показує на прикладах розмаїті зміст поняття „стиль"; також на творах показує головні прикмети стилю їх творців. Треба з'ясувати основні форми мистецького стилю. Стильознання творить перехід від навчання мови до письменства.

5.Навчання літератури має показати провідні постаті письменників і має обняти всю поезію й всю думку від найдавніших часів до сьогодні. Вважати треба на все,що характеризує українця,пропустити все,що противне українському почуванню,або що відбирає силу. Орієнтуватися треба в минулому мірою теперішнього, але всетаки вважати на часове й окремішнє в мистецькому творі. Не брати слабших творів,не вважати на знання без пропусків.

Стару літературу треба брати коротко,вибираючи найцінніше,хоч вона має теж не малу вартість через високий не раз ідейний рівень, і відносну чистоту мови. Читати в школі тільки твори,що показують національного духа. Нову літературу обширно трактувати; брати актуальні твори,що простелили шлях новому,або які дають приклад. З творів пізнавати національно-політичні відносини. Розпливання в почуваннях,і все інше,що ослаблює,відкинути. Для контрасту можна часом згадати дещо з безпутніх творів. Обмежитися треба на найліпше. Рішає виховна вартість і мистецька форма. Найбільш часу треба присвятити тим творам,де автор виявляє напружене багатство життя і вклад геройських сил. Не забувати про гумор. Вважати теж на ширість і глибінь почуття звязку поета зо своїм народом.

Ш е в ч е н к о, як батько новітнього українства, і як геніяльний поет, повинен бути предметом навчання від першої до восьмої кляси. У кожній з тих кляс треба взяти його поезії, відповідні вікові учнів та розглянути якусь сторінку його творчости, пребагатої ідейно й мистецьки.

Упорядковувати матеріял треба з а з а в д а н н я м и т е п е р і ш н ь о ї д о б и. Чисто літературне наступство та історія мотивів до школи не належать. Треба оживлювати національну суть, що перетривала віки. Твори, що до себе внутрішньо належать, треба, без огляду на часову приналежність, трактувати, як традиційну й перспективну єдність; напр., уложити в групи поезії, що обговорюють важливі для нашої доби питання.

Після культурних виявів, у яких видно живий організм народу, упорядковується ввесь матеріял. Приведеться у звязок з собою епохи прояву народотворчих рис та сил, та ті, що звели бій проти чужих впливів (прим. у нас важливе перше культурне відродження віків I6-I7, тільки треба його трактувати в живий спосіб, а не як полемічно-релігійну літературу). Головна точка погляду: народ як спільність крови. Треба плекати традиції, витворити пошану для минулого, для предків (такі твори як Кулішевий „Михайло Чарнишенко"). З'ясувати тип українця; оживити прастару українську постать заглибленням в нашу народність, у традиційні, законсервовані народньою поезією форми життя, на тлі нашого краєвиду.

6. Н а р о д о з н а в с т в о з н а р о д н ь о ю п о е з і є ю творить природне тло для цілого українознавства. Сама мова народньої поезії повна несподіваних зворотів, живих слів, (хочби багатство сномато-поетичних виразів, таких як: ні чичирк, хлюп, бабавх, гульк і т.д.). Найдемо безліч речень із цілком оригінальною складнею; коли б у них, як у латинських реченнях, шукати прикладів на аналізу, то таких речень вишукаємо дуже не-багато і треба не раз таке речення брати, як ціліть, майже нерозкладну. Це дає нашим творам незвичайно оригінальний стиль, відмінний від стилю інших мов. Наприклад не дадуться перекласти такі образові звороти як: у Сірка „очей позичати" та всякі пестливі слова, як „мся ясочко" й інш. Наша шкільна й часописна мова загубила природню українську п л я с т и к у. Т р е б а ї ї в і д н а й т и і п р и в е р н у т и з а б у т у м о в у з а п о р о ж ц і в. Взагалі ж народня поезія наша дасть нам недосяжні зразки своєрідного нашого, наскрізь творчого стилю.

Народні забави й обряди поможуть теж заглибитися в давнезні форми життя, як спільний витвір нашого люду, й разом з прастарими памятками народньої поезії викличуть образ давноминулих епох. Народня поезія відкриє нам глибокі джерела психіки української нації, наприклад, пошану для предковічних громадянських установ, ставлення родинного життя на ідеальну височінь, де від сповнювання родинних обовязків залежить ціла доля людини (батьківська, материнська молитва із дна моря виймає).-

Далі покаже наша література націю у спільноті д о л і й б о р о т ь б и. Прастара, уперта, безустанна боротьба за територію Придніпров'я, Галичини, Карпатської України, Пряшівщини, Буковини, Холмщини. Українське вояцтво, княжа дружина, козацтво, реєстровці,

гайдамаки,опришки,українська армія,повстанці. Чорноморська флота, повітряна боротьба,геройство,воєнна поезія від найдавніших часів до сьогоднішнього дня; борець за Україну,як мітична постать та як етична сила; жінка в часах боротьби; бойові організації; оселі,провід,побратимство,боротьба на окраїнах та в чужині. Колонізація чорноморських степів, Слобожанщини,південної Сибірі,аж до Владивостока.

Народ як спільноту праці покажуть твори,де представлене життя селянина,ремісника,дослідника,мистця, жінки. Народ як спільноту думки теж представляє нам письменство й наука: праукраїнський світогляд та життєве почування. Національна та державна думка в українській поезії. Будителі народу,політичні мислителі; почуття природи, шукання Бога.

Важлива є оцінка поодиноких творів,важніша,як історично-літературний матеріял. Треба обминати поверхові розумові завваження до поетичного твору,бо вони розбивають пошану для поета. Саме ядро треба проникливо опрацювати й сильно упростити. Визначні поетичні індивідуальності треба змалювати,як вісників та інтерпретаторів народности у звязку з їхніми творами й долею.

Шкільний театр був колись могутнім виховним засобом. Добре було б його відновити; одначе в ніякому випадку не повинен він відбирати багато часу від учнів.

II. Учбовий плян мови в окремих клясах.

I. Кляса.

Мовні та слухові вправи. Усувати злі привички й недостачі в вимові учнів: невиразність,нечистоту в вимові поодиноких звуків,особливо приголосних,волочення складів,проковтування,шепеляння та витискування. Вправи у скорості. Правильний віддих і видих для обминення недоладних перерв. Читання із розумінням значення. Виголошування: невеликі поезії та прозові стат'ї,малі сценки,імпровізовані гри. Висловлювання з вибраними прикладами; вважати на шелести,звуки,рухи, жести,міни. Вправи в багатстві слів про зорові,слухові й дотикові враження. Перші формативні поняття (тямки),багаті змістом. Свобідно висловлені повідомлення про власні помічення. Розказувати пережиті події,стоячи свобідно перед клясою. Коротке та поширене оповідання. Хорова рецитація поезій.

Письменні вправи: Вправи в правописі та інтерпункції. Диктати,звязані з усними вправами в висловлюванні.З інтерпункції навчити самостійно класти крапку,знак питання,протинку при вичислюваннях. Малі завдання з гаслами і вправи в багатстві словеснім. Записання власних спостережень,описи переживань,фантастичні оповіданнячка. Домашні зошити учнів повинен учитель якнай-

частіше контролювати.

Г р а м а т и к а: поширене просте речення. Зміна. Форма підметна і предметна. Дієслова доконані й недоконані. Спосіб висказовий та наказовий. Роди головних речень. Імена людей, звірят, ростин. Образові способи виразу. Частини мови та найважніші частини речення.

П и с е м н і п р а ц і: 10 диктатів, 15 одногодинних описів.

К р у г з а н я т ь для першої кляси: Теми з дитячого життя й довкілля: звірята, рослини, дім, посуда, земля, рідний краєвид. Забава та праця дома і в школі. Життя дитини дома й поза домом. Пригоди в казках, переказах, події. Батько й мати в роботі й піклуванні; дальша родина, компанія. Відважні українські мужчини й жінки, хлопці й дівчата, давно й сьогодні. Про веселих людей; образки з життя в новій державі; свята. Пригоди з останньої війни та українських визвольних змагань. Клясове читання: Грінченко; Олеся.

II. К л я с а.

В п р а в и в м о в і, с л у х у й в і д д и х у, як у I. кл. Правильні часові відступи, розчленування речень у групи слів, наголос. Ч и т а н н я як у I. кл., також півголос, шепотіння з підвищеною виразністю. У с н і в п р а в и в оповіданні, в багатстві слів для змислових спостережень і нескладних душевних станів („як ще можна висказати це слово?"). Пляново ведені помічення над звірятами й людьми, теж при допомозі образів. Вправи в порядкуванні та вставлюванні слів. Розрізнювання суттєвого й не суттєвого. Вправи в передаванні з діялекту. П и с ь м о: Вправи в інтерпункції, правописні вправи у звязку зо стилевими. Вставки, як письменні клясові завдання. Інтерпункція як перше; ще знак оклику й протинка перед побічними реченнями. П и с е м н і в п р а в и в о п о в і д а н н і у звязку з усними. Написи, малі образки з переживань, із великою точністю у змісті й формі. Річеві звідомлення, описи, оповідання. При п и с е м н і м у к л а д і вважати на багатство, докладність, чуткість у помічуванні підкреслювання суттєвого й найціннішого; живість, пружність, відповідне групування. Нескладні описи речей і картин, простенькі звідомлення й оповідання, короткі діялоги.

Г р а м а т и к а: Сполучування речень, звязок речень. Побічні речення, як частини речення. Спосіб можливий, залежна бесіда. Прислівникові пояснення місця, часу, способу, причини. Споріднення слів (родини), наприклад зо слів щоденного вжитку. Розділові знаки. Пень, закінчення, наріст, приріст. Зложені слова. Дієприкметники, дієприслівники.

С т и л і с т и к а: Рядок, строфа, рим, ритм, епітет, порівняння. Казка, переказ, легенда (коротко). 10 диктатів, 10 оповідань, з того 6 клясових, 4 домашні.

К р у г з а н я т ь для читання й писання: з життя хлопців і дівчат. Родина й батьківщина в казці, переказі, історії; творчі люди, громада, плем'я, народ; народознавчі оповідання, теж з української історії, з останньої війни; староукраїнські боги й герої.

Клясове читання:Марійка Підгірянка Гануся; Кіплінг:Ріккі Тіккі таві.

III. к л я с а.

Мовні слухові вправи,як перед тим. Говорення у звязку з віддихом. Вимагання літературної мови в говоренні перед клясою. Вправи у скорості й невимушеності. Читання відповідне значенню після темпа реторичне значення перестанку (павзи). Пластичне читання,оповідне й поучне,в противенстві до плоского відчитування. Виголошування поезій,і малих прозових статей. Діялоги з памяти або при допомозі книжки. Вправи зо скарбниці мови,сполучені змістом,як приготування до укладних праць. Проста й залежна мова засобомстилю. Виясняльний і оживлюючий прикметник. Становище й положення слова в реченні. Звукове малювання. Сполука думок і значення знаків у реченні. Доклади про власні спостереження; свобідне оповідання,стоячи перед клясою.

П и с ь м о: Правописні вправи з допущенням дозволених (необхідних) чужих слів. Диктат звичайний й оповідний у звязку зо вправами порядкування й розчленовування. Значення розділів у цілості мови. Правописні вправи: Тяжчі випадки. Вставні вправи для інтерпункції,аж до її опанування. Стилістична форма: З м а л ю в а н н я (н а р и с). Офромлювання мови: порівнання і степенування,боротьба з фразою,збогачування мови,чистота,мелодійність. Форми укладу:чисті річеві звідомлення,описи предметів і картин. Нариси переживань.

Г р а м а т и к а: повторення й поглиблення навчання про частини мови,відмінювання і складню. Вправи у сполучуванні речень. Скорочування речень. Найлегше з чергування звуків у звязку з діялектами. Пересада в мові. Імена й назви. С т и л ь: Різні ритми,рими,метафора,персоніфікація,гіпербола. Оклик,апострофа,еліпса,ономатопоя Баляда,оповідання;анафора,епіфора,рефрен; алітерація,асонанс,рима (коротко).

П и с е м н і п р а ц і: 6 диктатів, 6 шкільних та 4 домашні уклади.

К р у г з а н я т ь на III.клясу: Людина і світ пригод. Пустота,діла,подвиги. Боротьба людини з силами природи. Сміливість і жертвенність. Звіринні пригоди. Прадавні заняття: ловці,рибалки, пастухи,хлібороби. Дослідники й їхні пригоди з дикими племенами. Кочовики; погранична сторожа й пачкарі,лісничі й розбишацькі стрільці. Наємне військо,лицарі,козаки; герої народніх переказів,(багатирі,козаки,опришки); наші колоністи й піонери в давних і нових віках; еміґранти часові й постійні; світові війни; смільчаки й мужеська дисципліна; жіноча доля в нас і деінде.

Читати в клясі: Покотигорошок; Чайковський: З татарської неволі, Коковський Слідами забутих предків, Олесь:Микита Кожум'яка.

Домашня контрольована лектура:Дефо:Робінзон Крузо,Франко:Лис Микита, Чайковський: За сестрою, Марта Борецька в опрацюванні Грабовича, Народні казки; Франко:Коли ще звірі говорили, Коваль Бассім. Олесь: Івасик Телесик.

IУ. к л я с а.

Мовні і слухові вправи як у III. кл. Правильність говорення з огляду на здоровля: обминання натуги; обсяг голосу. Переповідання й виголошування як у III.кл. Вправи зо словесного багатства. Вправи влучности як досі. Вправи на прикладах хиб. Спостереження як досі. Нескладні означування думок і звязки думок. Свобідні звідомлення; з'ясування (сформулування) висліДів навчання. П и с ь м о: Вправи в виразі у звязку з усними. Вправи в розчленуванні та будуванні. У к л а д и: гостре та глибоке спостерігання,видатність та успішність помислів. Звучність й образовість мови.(У вправах: «хто це речення скаже краще,звучніше,образовіше,точніше"?) Одностайність настрою. О п и с, степеноване вимагання щодо докладности й наочности; звязані темою звідомлення й оповідання.

Г р а м а т и к а: Розглядання відповідних статей щодо словних форм і складні. Зложене речення,періода. Літ.мова й діялект. Укр. мова,як дзеркало культурного розвитку. Слово первісне,позичене,чуже. Професійні і станові мови в кількох влучних прикладах. Гасла й модні слова,та ті, що їх уживають. Фрази. Місцеві назви.

С т и л і с т и к а: стиль і його вимоги; синоніми,гомоніми. Тропи,фігури; ритміка;будова й роди вірша. Поезія епічна й лірична (все точно й подрібно).

П и с ь м е н н і п р а ц і: 5 шкільних та 4 домашні роботи Окремі вправи, коли б показалися недостачі у правописі й інтерпункції.

К р у г з а н я т ь: Людина в борстьбі; команданти й вояки; визвольні бої; українські бої за власну землю й за власне право. Боротьба за честь і мужеську гідність. Боротьба за народню честь. Змагання людини з природою: повітря,море,високі гори,праліси,пустині,лід. Винахідники й одкривці, основники й великі купці. Вояки праці; сторожі й оборонці життя в родині й роді, на рідній землі і в чужині; години відпочинку, роздумування й гумор.

Ч и т а т и в ш к о л і: Франко: Захар Беркут, Народні думи, Гоголь: Тарас Бульба.

О б о в ' я з к о в а л е к т у р а: Загірня:Орлеанська дівчина, Мордовець:Сагайдачний; Чайковський:Сагайдачний (трилогія), Козацька помста, Віддячився, На уходах I-II, Черкасенко:Пригоди молодого лицаря; Коссове поле; Пісня про Нібелюнгів (пер.Франка); Грінченко: Ясні зорі; Олесь:Княжі часи.(Центром лектури постать гетьмана Сагайдачного).

У. К л я с а.

М о в н і і с л у х о в і в п р а в и, як у IУ.кл. Тверде призвичаювання до вжитку літературної мови. Вгляд в основи мовних процесів. Ч и т а н н а, як у IУ.клясі. Окрім того запрацьовування до неприготованого читання. Виголошування поетичного твору вищі вимоги. Теж виїмки з драм,що творять цілість. У с н і в и р а з о в і в п р а в и, як у IУ.кл. Свобідно подавані звідомлення можна влегшити гаслами та коротким розчленуванням.Писемні

виразові вправи у звязку з усними. Мова річева та мова образова. Поняття (тямка) й образ,ритм і мелодійність,добір слів і стилю. Боротьба з неохайністю мови, надутість, нудота,канцелярщина,купецька бесіда. Мова чистого повідомлення,тверезого помічування (вправи: що різні учні бачили на тій самій речі?), наукової певности,та мистецької образової творчости. У к л а д: Від річевого звідомлення до фахової праці; вправи в розчленуванні та будуванні. Образок переживання,як малюнок настрою. Нескладні розбори, як увід у міркування.

М о в о з н а н н я: Розвиток та зміни значень в мові літературній, розговірній та в говірці. Канцелярська, доцільна мова й фахова мова. Вправи в перекладі для спостерігання наших окремішніх мовних форм. Наші слова в чужих мовах. Народня етимологія.

С т и л і с т и к а: Теорія й історія драматичної поезії. Роди прози (подрібно). Л і т е р а т у р а: народня поезія із читанням відповідних творів (подрібно).

П и с ь м е н н і п р а ц і: 6 шкільних укладів,половина двогодинних, 2 домашні.

К р у г з а н я т ь: Народня спільнота. Рідний край і чужина. Село,місто, велике місто. Наші краєвиди; наші племена. Доля українських переселенців у давніх і нових часах. Пригоди в українських колоніях. Робітники духа й рук. Українська гуртова праця: кооперативи, фабрики, школи. Жінка в народній роботі: гуртова допомога. Українські поети,малярі,шукачі. Геройство народа.

В цілості читати у школі: Стороженко: Матусине благословення, Слово о полку Ігоревім, Франко: Учитель, Марко Вовчок Маруся (Степовий гість).

Обовязкова лектура: Левицький: Кайдашева сімя; Старицький: Перед бурею; Кащенко: Під Корсунем,Борці за правду; Чайковський: Корнієнко; Пригоди Одисея; Іліяда в перекладі Руданського; Куліш: Михайло Чарнишенко; Марко Вовчок: Козачка й Інститутка; Старицький: Кармелюк і Облога Буші; Франко: Петрії й Добошуки; Короленко: Без язика.(Центром лектури постать гетьмана Хмельницького). Відповідні статі з Золотого слова.

УІ. к л я с а.

М о в н і й с л у х о в і в п р а в и як у У.кл.Значення резонансу салі для впливу на слухачів. Ч и т а н н я як строга вправа. Узгляднення всяких вимог при приготованім і неприготованім читанні. Свідомий огляд на умовини моментального розуміння у слухачів. В и г о л о ш у в а н н я відповідних статей із обговорюваного письменства. Поширення мовної свідомости; збагачування словесної скарбниці, розрізнювання чуттєво закрашеної та розумово-ясної,святочної й щоденної розмови та промови. Вправи на хибних прикладах. П и с ь м о: Річеві звідомлення, короткі подання змісту нескладних нарисів, переклади, теж із старо середньо-українського. Оповідання: Вправи в розвязуванні, розвитті, та лученні понять (тямок); вправи у збиранні матеріялу до теми; помічні засоби для вияснення теми. Вправи в упорядкуванні матеріялу. Основні правила для збудування оповідання. У к л а д и: Міркування із звичайним поставленням проблеми. Настроєві образки, що відповідають ду-

шевному станові молоді. Фахова праця, характеристика людей, тварин, рослин.

М о в о з н а н н я: Різнородне значення поодиноких снів,характеристичні суттєві риси нашої рідної мови, також у порівнанні з чужими мовами. Звучна (фонетика); введення в староукраїнську мову та по змозі в наші говірки. Зміни значення.

П и с ь м е н н і п р а ц і: 4 шкільні (з триванням до 3 годин), 2 домашні з більшим обсягом і більшими труднощами,як шкільні.

Л і т е р а т у р а: Історія українського письменства старої і середньої доби.

Ч и т а т и в ш к о л і: Франко: Іван Вишенський, Тобілевич: Чумаки.

О б о в ' я з к о в а л е к т у р а: Лепкий: Сотниківна, Куліш: Чорна рада, Левицький: Микола Джеря, Мордовець: Гетьман Мазепа, Свидницький: Люборацькі, Кащенко: З Дніпра на Дунай, Лепкий: Мотря, Шіллер: Вільгельм Тель, Роні: По вогонь, Грінченко: Нахмарило, Кобилянська: В неділю рано, Тобілевич: Бурлака. (Центром лектури - гетьман Мазепа).

УІІ. к л я с а.

М о в н і і с л у х о в і в п р а в и, ч и т а н н я, як перше. В и г о л о ш у в а н н я: ліричні поезії та драматичні п'єси. Вибрані прозові стат'і.

М о в о з н а н н я: Поширення мовної скарбниці з ділянок духового життя. Вартість наукової фахової мови. Реторичні вправи: Свобідно виголошені звідомлення. Приучування до формування мови перед слухачами.

П и с ь м о: Строго річеві звідомлення, протоколи. Вправи в прояснюванні понять: (відмежування, заведення в чергу,противенство, приклад). Значення вводу й закінчення. У к л а д а н н я: Міркування з поглибленим постановленням питання. Характеристика. Фахова праця. Власні спостереження й висновки з ділянок народознавства, звичаїв, словництва, звідомлення про хід думок і здобутки якоїсь книжки, наукової розвідки або відтинка знання.
М о в о з н а н н я: Український і чужі словотвори: вибудування словних роди (вивід,уживання приростків,наростків,зложення, перемін родів слів на інші наприклад: іменника в дієслово і навпаки).

І с т о р і я української літературної м о в и як наслідок духового й політичного розвитку. Значення великих знавців мови. С т и л ь о з н а н н я: Стиль як вияв індівідуальности. П о в т о р е н н я с т и л і с т и к и з ІУ. к л я с и. П и с ь м е н н і п р а ц і: 6 укладів, як у УІ.клясі.

П и с ь м е н с т в о: Нова доба укр.літератури від Котляревського аж до реалістичних повістярів (Левицького, П.Мирного і др.).

Читання в школі: Шевченко „Гайдамаки", Тобілевич:„Сава Чалий",

Федькович: „Люба згуба".

О б о в ' я з к о в а л е к т у р а: Левицький: Причепа, Липа: Козаки в Московії, Кобилянська: Земля, Мажураніч: Смерть Ченґіча (порівняти з Гайдамаками); Леся Українка: Оргія, Стефаник: Земля; Шіллер: Орлеанська дівчина; Мавр Амулет; Франко: А.Данте; Єфремов: Карпенко Карий, Лепкий: Батурин, Федькович: Оповідання; Мирний: Хіба ревуть воли? Шевченко: Кобзар.

УІІІ. к л я с а.

М о в н і і с л у х о в і в п р а в и, читання, виголошування, красномовні вправи, як у УІІ.кл. П и с ь м о: В и р а з о в і в п р а в и й о п о в і д н і, як у УІІ.кл. Окрім того зобовязання до переведення початого ходу думки; річевість і особисте становище. Доказ, його необхідність і його межі. М і р к у в а н н я як у УІІ.кл., але з вищими вимогами щодо ясности, ходу думок та переконливої сили. Настроєвий нарис.

С т и л ь о з н а н н я: Зразки українського стилю. Повторення матеріялу У.кляси (драма, проза).

П и с ь м е н н і п р а ц і: 3 шкільні по 3-4 години, 2 більші домашні.

П и с ь м е н с т в о: Українська література від реалістичної повісти (Мирний, Левицький), до найновіших часів.

Ч и т а н н я у ш к о л і: Коцюбинський: Тіні забутих предків. Дещо з Хоткевичевої Камінної душі; Леся Українка: Бояриня. Поезія гір (Федькович, Олесь, Франко, О.Луцький і інші).

О б о в ' я з к о в а л е к т у р а: Кобилянська: Царівна, Твори Коцюбінського (вибрані), твори Стефаника, Франко: Боа Констріктор, вибрані твори Мартовича й Семанюка, Черемшини, Самчук: Волинь, Липа: Нотатник, Ґете: Фавст, Єфремов: Літературна характеристика, М.Коцюбінського або Ів.Франка, Леся Українка: Лісова пісня, Шекспір: Макбет. Гауптман: Затопл.дзвін, Софокль: Антиґона, Ібсен: Бранд.

III. У ч б о в и й п л я н і с т о р і ї.

1. З а г а л ь н і з а в в а г и. Історія має показати всю велич та оригінальність нашого народу, і його могутню боротьбу за існування на протязі довгих століть. Історичне навчання засновується на звязку дитини зо своїм народом. Має збудити найглибшу пошану перед великим минулим нації, віру в будуче, і признання права на життя іншим націям. Знання минулого повинно бути ключем до зрозуміння теперішнього, має бути школою обов'язку одиниці супроти народньої цілости та заохотою для тієї одиниці до власної діяльности на користь рідного народу. Молодь повинна так зрозуміти й відчути могутні змагання й боротьбу предків, щоб почути себе одною цілістю

з прадідівщиною, і їхню працю та бої приняти за свої.

Великі дужання й потуги предків,вічне проливання крови на нашій землі, колосальні народні страждання й неволю татарську,польську, московську і т.д., має молодь зрозуміти,як найважчий шлях до визволення, який колинебудь судився якому народові. Тимбільше треба цінити всякі наші народні здобутки та досягнення, хочби найдрібніші. Вони добуті, важкою працею наших батьків; ніколи нікому не кидали сусіди таких колод під ноги привсякій, хочби найневиннішій культурній роботі, щоб задержати розвиток національної свідомости нашого народу і спинити прояв великанських природних дарів нашої талановитої нації. Нікому так довго й уперто не заборонювали вживати рідної мови, як нам. Тому так рідко бували в нашій історії хвилини миру, без натиску й чужинецьких заборон; а тоді на причуд розквітала в нас культура. Тепер можемо мати надію, що зможемо врешті свобідно працювати над власним культурним розвитком, а це дасть нам силу до сповнення тієї ролі, яку доля призначила нам відіграти між народами Европи.

Історичне навчання може дати одиниці пребагато почуття національної вартости та стихійної сили народу.

Основні природні (расові) сили української нації не дали їй загинути у найважчих хвилях, а дозволили їй сколонізувати великі простори, обезлюднені через напади азійських орд. Свідомість тих сил, вічно діяльних, без огляду на перепони довкілля, дасть нам нове розуміння великих індівідуальностей та історичних звязків, а те розуміння поможе нам схоплювати оте найважніше і найглибше в нашій національній історії і не втрачати з очей за лісом подробиць її найосновнішу суть.

Як література так і історія не повинна бути хронологією дрібниць, але все показати лінії розвитку, закони історичного руху серед подій, індівідуальностей та епох. Тільки важливе, могутнє, та повне значення має вибиватися на верх; історія має показати удатні й трагічні постаті, визначні перемоги й невдачі. Тому вона не може мовчки обминути велике й характеристичне.

Де видко історичну вину, не повинна історія здержуватися від оцінки; а її мірилом буде вплив історичних постатей та їх учинків на розвиток нації й держави. Та правдивої величі не можна ніколи понижувати. Те історичне мусить навчати справедливості, річевості і правді. Одначе ця річевість не має намагатися «зрозуміти все", яке то становище фальшиво називають обєктивністю, а яке виховує безбарвних і нездарних людей. Таксамо є недоцільне виключно критично-розумове навчання історії; справжнє навчання має захопити всі душевні сили молоді. Від індівідуальности та сили переконання вчителя залежить у значній мірі виховання характеру в молоді.

2. М е т о д а. Абстрактність та книжковість убиває інтерес до історії; розвиває його натомість наглядне представлення історичного життя. Щоб не згубити з очей теж важних деталів, мусять учні дальше вживати на вищому ступені підручника із середнього ступеня.

Без відомостів немає знання, та це не значить обтяження історичного навчання зайвим матеріялом. Обсяг знання треба обмежити на

необхідне мінімум. Не побільшування матеріялу має вагу, але використання визначного й суттєвого матеріялу.

Те мінімум мусить, твердо вщіплене відповідним повторюванням в память учнів, стати основою дальшого історичного навчання.

Учителевий виклад мусить бути багатий змістом, сильний науково, наглядний, правдивий та заохочуючий. Тоді треба викладу, коли тема дає багато переживань.

Домашнє приготування з підручника дає учневі знання. Переконатися про те, чи учень опанував як слід матеріял, може вчитель через відповіді учня, а це через живе передавання матеріялу учнем, або вчителеву розмову з ним. Домашні задачі покажуть орієнтацію учня в важних питаннях, та точки погляду. Такими точками погляду для поглиблення історичного матеріялу є порівняння, контраст, причина й наслідок, спровадження до теперішности, уміщення подій у звязках, поздовжні й поперечні перекрої. Спроваджування до теперішности, не не значить заплющити очі на умови доби та ввести мірило теперішности. Спроби артистичних характеристик доби. Розуміння тла доби мусить остатися, а тільки висліди треба оцінювати мірилом теперішнього й будучого. Поздовжній переріз показує спільність нинішнього з колишнім; поперечний дає перегляд часових історичних форм.

Від історії краю поступається до історії народа. Життя наших переселенців на чужині теж належить до історії. Теперішні переживання молоді послужать для пояснення давніх.

Джерела не можна обминати, бо вони унагляднюють матеріял і вводять в історичний стан подій. Виїмки з великих істориків теж треба подати молоді. Необхідно треба історичної читанки. Для унагляднення й оживлення служать ще: історичні спомини, описи подорожей, пісні, історичні драми читані і грані в театрі, поетичні малюнки, анекдоти, образи,нариси,карти, фільм, радіо.

Школа має дати учневі історично правильний та пластично ясний образ витворення української нації; зрозуміння великих культурних подвигів народа, та поняття про розвиток зносин України з европейськими державами; як племена злилися в націю; як не розділили нас ні релігійні конфесії, ні ворожі займанщини.

Географічне положення без природних границь, напади азійських племен, втрата торговельних шляхів, розбиття київської держави на малі князівства, розвиток і зріст сусідів нашим коштом, повстання козацької держави, знищення нашої автономії й військової сили, закріпощення народу, змагання знищити народ через підрізання культурного розвитку; культурне відродження таке сильне, що привело й до політичного й державного воскресення; вічне змагання до утворення власної держави в цілій нашій історії; сколонізування нашим народом великих европейських, азійськихта американських просторів - те все має ожити в фільмі навчання рідної історії.

Треба установити ряд необхідних дат, які мають запамятати учні.

3. Р о з к л а д м а т е р і я л у:

І.К л я с а: Історичні перекази й оповідання про великі індівідуальності. Не звязкий виклад, не конче цілі життєві образки, а тільки визначні риси. Для ілюстрації й оживлення анекдоти й перекази. Індівідуальності можуть бути в довільному порядку: Олег Віщий, Ольга, Святослав Хоробрий, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Роман Великий, Ярослав Осмомисл, Данило, багатирі, козаки; Байда, Наливайко, Сагайдачний, Хмельницький, Виговський, Дорошенко, Мазепа, Полуботок, Котляревський, Квітка, Шевченко, Франко, Петлюра, Коновалець.

ІІ.к л я с а: Поняття роду, покоління, століття,тисячоліття. Віддаль від теперішности Володимира Великого, Хмельницького і т.д. Розбудити свідомість раси,нації, походження народа та його культури, національної чести. Виходити від замкнених образків передісторичного життя - ловець, рибалка, войовник; давні оселі, будови на стовпах. Княжа дружина, бояри. Розквіт Києва. Хліборобство як основа народу. Культура, боротьба зо степом, татари. Хмельниччина.

ІІІ, ІУ, У.кл.: Українська історія до найновіших часів.

УІ.к л я с а: Світова історія від найдавніших часів до упадку Царгорода.

УІІ.к л я с а: До року 1800.

УІІІ.к л я с а: До сьогодні; при тім постійне узгляднювання матеріялу з української історії, набутого в попередніх клясах.

Лідія Шляхтиченко:

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОЧИХ ФАХОВИХ ШКІЛ.

А. Господинські родинні жіночі школи.

Організувати жіноче фахове шкільництво в Україні є конечною необхідністю,як для піднесення загальної освіти українського жіноцтва, так і для підготовки його до активної праці в опануванні українським народом всіх ділянок соціяльно-економічного, господарського, промислового та ремісничого життя.

Підготовку української жінки до участи в економічному розвитку життя в Україні й опануванням цього життя мусять починати дівочі школи побіжно вже від другого ступня єдиної національної школи.

Для удосконалення і надання кваліфікації,для активної праці в фахових підприємствах та установах, а також для керування цією працею мусять бути засновані спеціяльні фахові жіночі школи.

Ці школи мають завданням підготовляти та кваліфікувати жінок до праці на таких становищах в усіх ділянках суспільно-економічного життя України, на яких би вони по своїх специфічних властивостях та здібностях жінки, принесли найбільше користи.

Вони мають завданням виховувати дівчат в широ націоналістичному дусі, як майбутніх громадянок та матерів, які б могли дати добрі моральні заклади в родині своїм дітям, в суспільстві виховати корисних членів, а Україні дати відданих, національно свідомих громадян.

Дитина вже в родині навчається думати, любити своїх родичів, рідню, отечення; в родині виховуються почуття спільноти, чесноти та любови до батьківщини.

В руках матері є безліч виховавчих засобів, якими освічена, шляхотна мати впливає на своїх дітей та виховує нації й державі молоде покоління. Отже чим мати є більш освічена, вихована, шляхотна, тим більше вона може передати ті властивості своїм дітям. Тому виховання дівчат мусить заняти одно з чільних місць не тільки в загальному, але і в фаховому шкільництві. В вихованні українських дівчат мусять бути вичерпані всі найліпші педагогічні та виховничі засоби, щоб повернути українській родині українську жінку, мати, та громадянку зо всіма дорогими традиціями минулого, та з повним розумінням сучасних модерніх вимог життя.

Відповідне вишколення українського жіноцтва дасть можливість утримати в українських руках усі ті економічні , промислові та ремісничі установи й підприємства, що є складовими частинами україн-

ського економічного життя й які досі були в руках чужинців (переважно в руках жидів або поляків). Дозволю собі подати наступну схему організації таких жіночих фахових шкіл.

I.

О д н о р і ч н а ж і н о ч а р о д и н н а ш к о л а .

Мета: виховати добру громадянку, господиню й мати для власної родини.

Ця школа має завданням : піднести культурний і господарський рівень господинь селянок, і сітка таких шкіл мала-би відкритись переважно по селах.

До цієї школи приймаються дівчата, що закінчили бодай перший ступінь єдиної національної школи та досягли 14-15 літ віку.

Програма цієї школи така:

Чп.	Дисципліни	І.півріччя	ІІ.півріччя	Разом
1.	Релігія	2	2	4
2.	Українська мова, національне виховання	4	4	8
3.	Наука виховання	2	2	4
4.	Елементарна гігієна, Догляд дитини	2	-	2
5.	Горожанська наука	-	2	2
6.	Рахунки	2	2	4
7.	Наука про продукти	2	-	2
8.	Шиття білизни,товарознавство	10.	-	10
9.	Шиття одягу	-	10	10
10.	Варення	10	12	22
11.	Домашне господарство, сервирування	2	-	2
12.	Господарські вправи	2	1	3

Чп.	Дисципліни	І.півріччя	ІІ.півріччя	Разом
13.	Прання і прасування	-	3	3
14.	Фізичне виховання	1	1	2
15.	Спів, музика	1	1	2
16.	Німецька мова	2	2	4
		42	42	84

Бажано завести, як необовязкові предмети, огородництво та пчолярство, коли цьому сприяють відповідні місцеві умови. Навчання з дисциплін: варення, прання та прасування не може відбуватися наразі з цілою клясою, а через те кляса мусить бути поділена на групи по 6 чи 8 душ, і навчання відбувається в певні дні в тижні групами.

Отже число тижневих годин треба числити 42 - 10, або 42 - 12.

ІІ.

Дворічна фахова жіноча школа

для дівчат від 14 літ, що з добрим успіхом закінчили другий ступінь єдиної національної школи.

Ця школа має на меті дати основні відомості для виконування завдань жінки, як громадянки, господині в родині власній чи чужій.

Закінчення цієї школи дає можливість підготуватись до набуття якогось ремесла по закінченні дальших однорічних чисто фахових шкіл.

Програма цієї школи така:

Чп.	Дисципліни	І.річник півріч. І.	І.річник півріч. ІІ.	ІІ.річник півріч. І.	ІІ.річник півріч. ІІ.	Разом
1.	Релігія	1	1	1	1	4
2.	Укр.мова;національ.виховання	4	4	4	4	16
3.	Рахунки	2	2	2	2	8
4.	Німецька мова	3	3	3	3	12
5.	Історія культури	1	1	1	1	4
6.	Горожанська наука	1	1	1	1	4
7.	Географія	1	1	1	1	4
8.	Креслення	2	2	2	2	8
9.	Краяння, шиття білизни	10	10	-	-	20
10.	Вишивання	2	2	2	2	8
11.	Варення	4	4	4	4	16
12.	Домашне господарство	2	-	-	-	2

13.	Наука виховання	2	2	2	-	6
14.	Гігієна	-	-	-	2	2
15.	Товарознавство	1	-	1	-	2
16.	Наука про продукти	-	2	-	-	2
17.	Шиття одягу	-	-	10	12	22
18.	Креслення моделів	-	-	2	1	3
19.	Латання білизни	-	1	-	-	1
20.	Креслення викройок	1	1	-	-	2
21.	Укр.вишивання	-	-	2	2	4
22.	Огородництво	1	1	-	-	2
23.	Фізичне виховання	1	1	1	1	4
24.	Спів, музика	1	1	1	1	4
		40	40	40	40	160

Скількість тижневих годин треба числити 40 - 4 = 36 тому, що години варення відбуваються групами по 6 - 8 душ у певні дні з тижні; прасування й прання відбувається на другім річнику замість варення завжди в перший тиждень в місяці. Закінчення цієї дворічної школи,крім загальної освіти і підготовки до приватного, родинного і громадського життя, дає підготовку і право вступити на один з однорічних ремісничих курсів при цій школі, який підготовляє і кваліфікує до якогось певного ремесла, а саме: швачок білизни, кравчинь, модисток, аранжерок і т.д.

III.

Третій річник при дворічній фаховій жіночій школі має такі курси:

а/ ремісниче школа шиття білизни,
б/ ремісниче школа шиття дитячого й жіночого одягу,
в/ ремісниче школа модисток (капелюшниць)
г/ ремісниче школа реклями та аранжування
г/ господинська школа
д/ школа няньок і вихователькок.

На ремісничих школах шиття білизни, дитячого й жіночого одягу та модисток, кандидатки удосконалюються в вибраному фаху і завершують науку складанням іспиту, що дає дипльом майстриці відповідного фаху. По одержанні цього дипльому, абсольвентки відбувають ще однорічну практику в відповідному більшому торговельному, або ремісничому заряді і тим набувають, по довершенні повноліття, права або 1) відкрити власний ремісничий чи торговельний заряд, 2) або таким зарядом керувати.

Тому, крім фахової підготовки протягом цього третього року, навчання на всіх ремісничих курсах викладаються ще такі дисципліни; обовязкові для всіх груп: 1)основи торговельної кореспонденції, 2)торговельна аритметика, 3)товарознавство, 4)креслення моделів і викройок.

а) Школа реклями та аранжування модних річей.

На цьому курсі підготовляються здібні креслярки до модних часописів, журналів, кваліфіковані аранжерки до більших крамниць з текстилями, ручними працями і т.д.

б) Господинська школа (однорічна)

поглиблює освіту з обсягу домашнього господарства. Навчання: варення (теорія і практика), домашнє господарство, сервірування, наука про продукти, загальна гігієна, рахунки, рахівництво.

По закінченні цієї школи кандидатка набуває права на ведення господарства на ширшу скалю напр. в готелях, реставраціях, інтернатах, колоніях, сиротинцях тощо.

в) школа няньок і вихователькок (однорічна).

Ця школа приготовляє няньок та вихователькок для дітей до 6 літ віку.

Особливу увагу треба звернути на такі предмети: 1)гігієна, 2)догляд за дитиною, 3)основи виховання, 4)дитячі гри, 5)дитяча кухня.

На всіх згаданих курсах викладається обовязково українознавство та німецька мова. Кандидатки по закінченні цієї школи мають право працювати як вихователькки в приватних родинах, сиротинцях і т.д.

IУ.

К у р с и.

Для тих дівчат,що протягом дня є в праці і не можуть набувати систематичної фахової жіночої освіти засновуються при однорічній і дворічній фахових жіночих школах такі вечірні та недільні курси:

1. Курс домашнього господарства,
2. " варення (кухня загальна, вегетаріянська, дієтична, дитяча)
3. " плетення, вишивання й інших ручних робіт,
4. " шиття білизни та одягу,
5. " чужих мов,
6. " покоївок і кельнерш.

У.

Вища жіноча фахова школа господарсько-адміністративних господинь (дворічна).

Завдання цієї школи є підготовити жінок, що після закінчення могли би працювати, як господарсько-адміністративні ведучі сили в приватних, публичних, соціяльних та лічничих зарядах установах та підприємствах, а також купелевих, або готелевих підприємствах всіх типів.

До цієї школи приймаються жінки, які:

1. мають не менше 20 літ віку і не більше 30 літ;
2. є фізично здорові;
3. закінчили дворічну фахову жіночу школу та однорічну господинську школу;
4. мали бодай один рік практики в якімсь заряді.

Коли кандидатка має іншу освіту, може бути допущена до доповнюючих іспитів з господарських дисциплін.

Приняття до школи є умовне. Кандидатка по першій клясифікації може бути виключена із школи, коли виявиться, що вона по своїх фізичних або духових властивостях не надається до призначеної праці.

Всі кандидатки при вступі до цієї школи мусять відбути психотехнічний іспит, та скласти іспит з варення й рахунків.

Кандидатка при іспиті мусить показати, що може вільно на дану тему подати розрахунок та приправити їжу.

В школі слухачки навчаються: куховарству, домашньому господарству сервіруванню, птахівництву, садівництву, городництву, консервуванню овочів, городин, і взагалі всіх продуктів. Крім того викладаються ще такі дисципліни: 1)гігієна, 2)наука про відживлювання людини, 3)наука про продукти, 4)організація й ведення підприємства, 5)ведення й доповнювання інвентаря, 6)пропаганда та техніка подорожів, екскурсій та інш., 7)практична психольогія, 8)товариське виховання, 9)торговельна наука, 10)ведення канцелярії, 11)правознавство, 12)народне господарство, 13)рахунки й рахівництво, 14)українська мова, 15)німецька мова, 16)одна чужа мова (після вибору), 17)стенографія, 18)писання на машині.

На феріях між 1.і 2.роком кандидатки відбувають практику протягом шости тижнів в літніх таборах, літниськах, інтернатах і т.п. В кінці другого року кандидатки складають іспит і одержують дипльом адміністраційної господині.

VI.

Дворічна школа підготовки соціяльних робітниць.

Ця школа має завданням дати кандидаткам теоретичну освіту і практичну підготовку для соціяльної праці в таких ділянках:

1) опіка над молоддю;
2) виховнича праця й соціяльна опіка серед народу;
3) суспільна санітарія (боротьба з алькоголізмом, проституцією, грою в карти то-що)..

З особливою увагою до педагогічної, адміністративної і соціяльно-санітарної служби.

До цієї школи приймаються дівчата від 18 - 20 літ віку, абсолютно здорові, які

1) абсольвували другий ступінь єдиної національної школи;
2) докінчили дволітню жіночу фахову школу та однорічну господинську школу. Для абітурієнток вищих дівочих шкіл, підготовка в жіночих фахових школах редукується. В тих випадках, коли кандидатка вище зазначеним умовам в чомусь не задовольняє, але виявила нахил і здібність до соціяльної праці, після предложення відповідних референцій від соціяльних інституцій, їй можуть бути уділені певні полегчення при вступі до школи.

Всі кандидатки, соц. робітниці, мусять скласти вступний іспит з української мови і рахунків та відбути психотехнічний іспит і лікарський огляд.

При прийнятті кандидаток, головна увага звертається на ступінь інтеліґенції і нахил кандидатки до соціяльної праці. Прийняття до школи є умовне. По першій клясифікації, кандидатка може бути виключена із школи, коли виявиться, що вона по своїх духових або фізичних властивостях до соціяльної праці не надається.

Справа виключення цеї чи тої кандидатки вирішується на конференції професорської ради.

Протягом двох років навчання викладаються такі дисципліни: 1) українська мова, 2) релігія, 3) німецька мова, 4) соціологія, 5) соціяльна опіка, 6) народне господарство, 7) соціяльна політика, 8) державне й адміністративне правознавство, 9) анатомія людини, 10) гігієна загальна й соціяльна, 11) опіка матері й дитини, 12) перша поміч, 13) наука виховання, 14) психологія, 15) дитячі гри (спів, руханка, креслення, малювання), 16) рисунки, 17) рахівництво, 18) писання на машині, 19) техніка пропаганди.

Протягом двох років відбуваються екскурсії до лічниць, санаторій, захоронків, притулків й інших спеціяльних закладів вдома і по можливості за границею (Німеччина, Італія і інш.). На феріях кандидатки

відбувають практичні вправи в однім із соціяльних закладів, визначеним дирекцією школи. В кінці другого року кандидатки складають іспит і одержують діплом соціяльної робітниці, який дає кандидатці право заняти місце соціяльної робітниці в однім із соціяльних закладів.

Б. Педагогічні жіночі школи.

Окремий тип жіночих фахових шкіл творять жіночі педагогічні школи:

жіночі учительські семінарі, школи учительок домашніх наук та школи вихователь для дитячих садків.

Завданням цих шкіл є виховувати морально здорову та національно свідому молодь. Кандидатки в цих школах мають одержати теоретичну освіту та практичну підготовку для корисної праці в школах, захоронках, дитячих садках, сиротинцях і т.д.

Педагогічки мусять бути глибоко просякнуті не тільки великою любовю до своєї праці і свого покликання, глибоким розумінням і знанням дитячої психології, знанням дитячої душі, але й повною самопожертвою для дітей українського народу. Тому до цих шкіл мали б прийматися дівчата, що мають особливе замилування до свого фаху та любов до дітей, бо тільки при таких властивостях їх поваги й характеру із них можуть вийти добрі педагогічки.

Бажано, що б кандидатки мали слух, добрий голос та вміли грати на скрипці, фортепіяно, особливо це важне для вихователь у дитячих садках.

Школи для учительок домашніх господинських наук та вихователь до дитячих садків заєдничо мусять бути при жіночих учительських семінарах.

При кожнім такім жіночім учительськім семінарі мусить бути зразкова нижча (І.ступеня) школа, як школа вправ для учениць семінарів, та кандидаток на учительок господинських наук а також зразковий дитячий садок, для вправ кандидаток на вихователь до дитячих садків.

У зразковій школі та дитячім садку кандидатки систематично відбувають практичні вправи, відповідні до програмів даної школи.

I.

Жіночі вчительські семінарі.

До жіночих вчительських семінарів мають прийматись дівчата, що довершили 15 літ віку та закінчили другий ступінь єдиної національної школи.

При прийнятті до вчительських семінарів кандидатки мусять відбути лікарський огляд та психотехнічний іспит. Кандидатки фізично здорові, що добре склали психотехнічний іспит, можуть бути приняті до школи.

Приняття до школи є умовне. Після першої клясифікації кандидатка може бути виключена із школи, як що професорська рада визнає, що та кандидатка не надається до педагогічної праці. Курс навчання в жіночім учительськім семінарі є чотирохрічний.

Програма жіночого вчительського семінара.

Чп.	Дисципліни	I рік	II рік	III рік	IУ рік	Разом
1.	Релігія	2	2	2	1	7
2.	Педагогіка,методика, практичні вправи	-	3	5	10	18
3.	Психологія і логіка	-	1	1	2	4
4.	Українська мова	4	4	4	4	16
5.	Німецька мова	4	3	3	3	13
6.	Географія	2	2	2	2	8
7.	Історія	2	2	2	2	8
8.	Математика	4	3	3	2	12
9.	Природознавство	2	2	2	2	8
10.	Фізика	2	2	2	2	8
11.	Хемія	1	1	-	-	2
12.	Краснопис	1	-	-	-	1
13.	Креслення	2	2	1	1	6
14.	Горожанська наука	1	1	1	-	3
15.	Спів і музика	2	2	2	2	8
16.	Жіночі ручні праці	2	2	2	-	6
17.	Домашне господарство	2	1	-	-	3
18.	Варення	-	2	2	2	6
19.	Гігієна шкільна і заг.	1	1	2	1	5
20.	Фізичне виховання	2	2	2	2	8
		36	38	38	38	150

Години варення відбуваються за чергою групами по 6 аж 8 душ два рази на тиждень; отже ці години не затяжують у усіх учениць денно і тижневих годин активного навчання на 2.,3.і 4.роках

треба рахувати не 38 годин тижнево, а 36.

При кінці четвертого року кандидатки складають іспит (матуру) і тим набувають право учителювати в народніх школах, себто в першім ступні един.національній школі. Перші два роки вони працюють під доглядом і керуванням досвідченого директора народньої школи. Після двох років практики учителька має право й повинність скласти іспит учительської здібности в одній із комісій, що призначається міністерством шкільництва періодично при однім із учительських сесемінарів України.

Складанням іспиту учительської здібности кандидатка набуває звання дефінітивної учительки.

Ті абсольвентки, що мають бажання продовжувати педагогічну освіту, можуть по закінченні вчительського семінара вступати до відповідних високих педагогічних шкіл

II.

Дворічна школа вчительок господинських наук.

Школа організаційно є при жіночім учительсьім семинарі під спільним керуванням одного директора.

Ця школа має на меті підготовити кадри учительок домашніх господарських наук, учительок ручних робіт тощо.

До цієї школи приймаються дівчата, фізично і духово здорові, що довершили 17 літ віку, закінчили другий ступень єдиної національної школи та з добрим успіхом закінчили дворічну фахову жіночу школу, або дворічну промислову школу.

Кандидатки мусять відбути лікарський огляд та психотехнічний іспит. Приняття до школи є умовне. По першій клясифікації кандидатка може бути із школи виключена по постанові педагогічної ради, коли виявиться, що вона не надається до учительської праці.

Програма цієї школи така:

Чп.	Дисципліни	I рік	II рік	Разом
1.	Релігія	1	1	2
2.	Педагогіка практичні вправи	3	4	7
3.	Українська мова	3	3	6
4.	Німецька мова	2	2	4
5.	Математика	2	2	4
6.	Горожанська наука	2	-	2
7.	Гігієна шкільна й загальна	1	1	2
8.	Соціяльна опіка	-	2	2

9.	Наука про текстиль	2	-	2
10.	Фізичне виховання	2	2	4
11.	Спів та музика	1	1	2
12.	Креслення	5	3	8
13.	Мистецькі праці	-	1	1
14.	Ручні роботи	6	9	15
15.	Домашне господарство	2	-	2
16.	Варення	4	6	10
		36	37	73

Кандидатки при кінці другого року складають іспит і одержують свідоцтво учительки господинських наук та ручних праць. Склавши іспит, кандидатка набуває права бути вчителькою господинських наук та ручних робіт в єдиній національній школі першого та другого ступня.

III.

Дворічна школа для підготовки виховниць в дитячих садках.

Завданням цієї школи є дати кандидаткам теоретичну освіту та практичну підготовку для праці в дитячих притулках, яслах, дитячих садках, сиротинцях і т.д.

При цій відповідальній та тяжкій праці виховниця мусить не тільки знати психологію дитини, вміти читати в дитячій душі, підійти до дитини з материнським чуттям, часто заступити дитині матір, а також і вміти та мати зручність в обходженні з малими дітьми а також добре знати догляд за маленькою дитиною.

Тому особлива увага в цій школі мусить бути звернена на вивчення психології дитини, догляду за дитиною та гігієни. До цієї школи можуть бути приняті дівчата, що завершили 16 літ віку та закінчили другий ступінь єдиної національної школи, мають слух, добрий голос, та мають зручність у ручних працях.

Програма цієї школи така:

Чп.	Дисципліни	I рік	II рік	Разом
1.	Релігія	1	1	2
2.	Педагогіка	2	2	4
3.	Основи психології	2	2	4
4.	Організація дитячого садка	1	1	2
5.	Практичні вправи в садку	6	6	12
6.	Українська мова	4	4	8
7.	Історія	1	1	2
8.	Географія	2	2	4
9.	Природознавство	2	2	4
10.	Німецька мова	4	4	8
11.	Креслення, моделювання	2	2	4
12.	Мистецькі ручні праці	2	2	4

13.	Жіночі ручні праці	2	2	4
14.	Спів	2	2	4
15.	Фізичне виховання	2	2	4
		35	35	70

Як необовязкові предмети бажано, щоб викладалася гра на скрипці або на фортеп'яні.

Кінцем другого року кандидатки складають іспит та одержують свідоцтво виховниці дитячого садка.

Найнижча нотатка з педагогіки, науки про організацію дитячого садка, практичних вправ в садку позбавляє кандидатку можливости працювати в дитячім садку. Найліпша нотатка з наведених наук дає кандидатці свідоцтво із відзначенням. Після закінчення школи кандидатка мусить відбути піврічну практику в добре зарядженім та добре веденім дитячім садку. Після відбуття практики відповідній кандидатці видається окреме свідоцтво або потвердження на її свідоцтві, що вона таку практику відбула. Після відбуття практики кандидатка має право заняти місце в дитячім садку чи иншій подібній установі.

Дуже було б бажано, щоб кандидаткам державою були уможливлені екскурсії для ознайомлення з веденням та організацією дитячих садків, як в межах своєї держави, так, по можливости, і за кордоном.

Дівочі школи інших типів, як:промислові, торговельні та інші можуть залишитися з загальним програмом встановленим міністерством шкільництва для хлопячих шкіл, для дівочих шкіл треба тільки додати дисципліни з обсягу домашнього господарства та варення.

Крім шкіл, у вихованні молоді взагалі, а дівчат з окрема, велике значіння мають різні шкільні і позашкільні культурно-освітні, та спортові організації. До них можна віднести: різні культурно-освітні гуртки в межах школи і поза школою, клюби, та спортові організації різних типів. Такі культурно-освітні та спортові організації мусять бути в кожній школі, під доглядом і керуванням досвідчених професорів.

Петро Зленко:

УКРАЇНСЬКЕ БІБЛІОТЕЧНЕ ШКІЛЬНИЦТВО.

Доба, коли від бібліотекаря не вимагали спеціяльної освіти, давно минула. Минула вона навіть і для Східньої Европи, де ще донедавна думали, що бібліотекарем може бути кожний. В дійсності ані середня, ані висока загальна освіта ще не дають потрібних передумов для успішного виконання дуже відповідальної і важливої праці, якої сучасність вимагає від бібліотекаря. Володіння методами наукового досліду для бібліотекарів наукових бібліотек, знання мов, літератури, психольогії, основ суспільних наук та всього того комплексу знань, що його дає висока або середня школа, ще не вистачають для бібліотекаря. Конечністю є спеціяльна підготовка, як і до всякої іншої фахової праці. В Західній Европі й в Америці це вже давно стало загально визнаним твердженням. Знані в цім смислі й офіційні постанови Міжнароднього бібліотечного конґресу в Брюсселю з р.1910.

Шлях розвитку бібліотечного шкільництва і його завдання не були в різних краях однакові. Спроби навчання бібліотечним дисциплінам відомі від 1865 р.спочатку йшли)цляхом. . короткотермінових курсів, циклів викладів, професур, доцентур і лекторатів при високих школах. Такі курси, наприклад, відбувалися 1865.р. в Італії та Польщі, 1893.р. у Лондоні, 1905.р. у Мюнхені, 1908. у Швеції, 1910-11. на Ecole des hautes études Sociales у Парижі, 1912.р. у Москві й Петербурзі, 1917.р. у Києві й т.п.

З часом витворилися деякі форми систематичного шкільництва, й тепер воно вже існує майже у всіх культурних народів світу та творить складову частину їх державних систем народньої освіти.

1.Багато прикладів подає Німеччина. Ідею бібліотечної освіти тут висловлювали ще Schrettinger(1829) та Zoller(1848). Уперше повстало питання про організацію окремої школи для бібліотекарів в 70 рр.XIX.ст. Року 1886. було засновано першу в Европі катедру бібліотекознавства при Ґеттінґенськім університеті (проф. Karl Dziatzko), а р.1896. - першу іспитову комісію для бібліотекарів. Від р.1912. професури бібліотекознавства й книгознавства були заведені й на інших німецьких університетах.

Спеціяльно жіноча бібліотечна школа відчинена р.1910 в Südende біля Берліну; відтак були відчинені бібліотечні школи Elberfeld і та Leipzig (1915) - перша для бібліотекарів народньоосвітних бібліотек, друга для бібліотекарів т.зв. „середньої служби". Є ще школа при Центральній міській бібліотеці в Берліні (з 1925.р.). Високих бібліотечних шкіл у Німеччині чотири.

Від року 1917. бібліотечне шкільництво в Німеччині виразно поділилося на дві галузі: 1)вище - для урядовців наукових бібліотек та 2)фахове середнє - для працівників громадських бібліотек. З рр. 1918-19. встановлено більш-менш правильні взаємини поміж теоретичною підготовкою та практичним вишколенням бібліотекарів. Ось так

наприклад, університетський курс триває два роки, з першим, що дає теоретичну підготовку, та другим, - присвяченим головно практиці.

Бібліотечні школи в І т а л і ї існують при університетах у Падуї, Болоні, Фльоренції; курс їх трьохрічний; виховують бібліотекарів і архіварів-палеографів. Від р.1928у Римі є ще окрема двохрічна школа бібліотекарів і архіварів.

Ф р а н ц у з ь к а бібліотечна освіта відзначається виразним академічним ухилом у бік бібліографії. У Франції власне підготовляють бібліографічних працівників вищої кваліфікації. Існує однак і там від 1923.р. в Парижі школа з однорічним курсом і короткотерміновими літніми курсами, а р.1925. було за допомогою фонду К а р н е г і за ініціятивою Американської Бібліотечної Асоціяції /ALA/ влаштовано окрему бібліотечну школу.

В А н г л і ї, де бібліотечна освіта набула значного поширення, існують окремі курси, цикли викладів у коледжах, університетах тощо. З р.1919.засновано окремий бібліотечний відділ при Лондонськім університеті (London University dibrary School) з двохрічним курсом навчання. По закінченні його треба працювати ще два роки практично для одержання дипльому бібліотекаря.

В А м е р и ц і більшу увагу присвячують вихові бібліотекарів громадських бібліотек, тоді як у Европі - вихові бібліотекарів наукових бібліотек.

Перша американська бібліотечна школа існує з 1887.р. при Нью-Йорськім університеті. Роком 1902. датується дуже широка мережа бібліотечних шкіл, що в останнім часі числилася на 40 шкіл. Уже р. 1927. було 20 шкіл; для бібліотекарів великих бібліотек, курс на них двохрічний, бібліотечний персонал менших бібліотек та молодші бібліотекарі підготовлюються на окремих курсах, літніх триместрах тощо. Професура книгознавства існує в Колумбійськім університеті від р.1883. (проф.Melvil Dewey),нині є ще в Каліфорнії й Гранд Форксі. Спеціяльна нарада у справах бібліотечної освіти в Чікаго р.1926.прийняла постанову про розподіл бібліотечних шкіл на 1)- середні, які не дають спеціяльних дипльомів та 2) - високі, дипльоми яких рівні дипльомам інших високих шкіл. Ця сама нарада установила тоді й програму навчання, яку цікаво навести з огляду на її характерні риси, що до бібліотечного шкільництва взагалі.

Для курсу середніх бібліотечних шкіл визнали потрібним навчання таких дисциплін: 1)класифікації, 2)катальогізації, 3)анотації, 4)бібліотечній техніці, 5)чужим мовам а на другім році навчання: 1)бібліографії, 2)комплектуванню, 3)праці з дітьми, 4)історії бібліотек, 5)організації бібліотечної праці.

Для курсу високих бібліотечних шкіл: - організації бібліотек різних типів (великих громадських, наукових, при установах, масових, спеціяльних), загальної та спеціяльної бібліографії, бібліології, праці з манускриптами, каталогізації бібліотечної й музейної, підготовці до педагогічної чинности в бібліотекознавчій галузі. Дипльомною працею має бути праця з бібліографії.

Наведеними прикладами не вичерпуються ще всі існуючі бібліотечні школи. Існують або існували вони ще в Японії, Китаю, Мексиці, Чехії, Польщі, а курсове навчання поширене в Голандії, Індії, Еспанії, Португалії, Норвегії.

Резюмуючи коротко про форми бібліотечного шкільництва в Західній Европі та Америці, мусимо зазначити такі його досягнення: 1) навчання бібліотечного фаху безпосередньою працею в бібліотеці, починаючи з нижчих функцій; 2) спеціяльні іспитові комісії, що уділюють відповідну кваліфікацію; 3) бібліотечні школи або курси сталого типу; 4) катедри бібліотекознавства, або бібліологічні факультети при університетах; 5) спеціяльні фахові бібліотечні школи.

---

2. В той час, коли в цілій Европі книгознавство прибирало все більших організованих форм і виробило, як наукова дисципліна, свої методи дослідження, в Росії та Україні ані книгознавство, ані тимбільше бібліотекознавство ще не мало жадних досягнень. Підготовчу стадію творили різні з'їзди, з виголошеними на них час від часу викладами на книгознавчі теми (1904, 1911), в яких підносили голос і за організацію бібліотечних курсів. У деяких учбових закладах почали пізніше викладати книгознавство, як окремий предмет, як то в Московському Археологічнім Інституті (1907.-С.К.Кузнецов), в Харківському університеті (1910.- К.Г.Рубинський), у Педагогічній Академії в Петербурзі (А.М.Белов); з 1913.р. в Петербурзькім університеті, нарешті утворили катедру книгознавства, яку доручили прив.доц. Н.М. Лісовському, а з 1916.р. пішов за цим прикладом і Московський університет. На ширшу дорогу повів спеціяльне бібліотечне шкільництво Московський народний університет ім.Шинявського, що р.1913. заклав окремі бібліотечні короткотермінові курси, які пізніше ввів настало у свій шкільний плян. В час революції курси університету ім.Шинявського поширилися, були засновані поруч коротктермінових бібліотечних курсів ще й однорічні курси для бібліотекарів громадських бібліотек і такі самі курси для бібліотекарів наукових бібліотек. У програмі було заступлено дисципліни книгознавчі, бібліографічні й історію книги. Року 1920. університет ім.Шинявського большевики зліквідували, а його бібліотечні курси втілили в кабінет бібліотекознавства при Румянцевській бібліотеці, яку пізніше назвали Ленінською; з р.1924. цей кабінет реорганізовано в інститут бібліотекознавства. Завданням цього інституту було виховання бібліотекарів наукових бібліотек. Нової форми надали інститутові 1931.р. перетворенням в перший бібліотечний ВУЗ. Другий такий ВУЗ був у Ленінграді, якому попередником були курси при Публичній бібліотеці, засновані там 1920.р. для наукових бібліотекарів.

Інша форма бібліотечного радянського шкільництва це бібліотечні технікуми, літні короткотермінові курси, кореспонденційні курси.

Шляхом курсового короткотермінового навчання йшли, ще до захоплення влади большевиками, так звані земства - краєві самоуправні організації, які в своїх позашкільно-освітніх курсах давали місце і бібліотекознавству, тим більш потрібне для слухачів цих курсів, часто-густо народніх учителів, які ex oficio бували і бібліотекарями сільських земських бібліотек.

У большевиків справа організації бібліотечного шкільництва довго не наладжувалася. Так Конференція II.бібліографічного з'їзду в Москві 1926.р. констатує дуже незадовільне становище, щодо „бібліографічної просвіти широких мас населення". Вже й попередня конференція 1924.р. жадала введення у вищих школах позафакультетських курсів „використовування книжки" й користування бібліотекою. Голос у справах бібліотечного шкільництва підносив А.Покровський[x] на сторінках центрального бібліотекознавчого органу „Красний библиотекарь". Він трактував бібліотекознавство, як галузь книгознавства, що уявляє з себе „частину конкретної соціології або прикладної соціопсихології". Подав плян 3 річної бібліотечної школи з циклами а)загальновиховних і б)загальнобібліотечних дисциплін. До першого циклю мали входити предмети з 1)громадознавства (1500 годин), змішані до купи з „матеріялізмом", політ.економією, „ленінізмом"; 2)природознавства (400 годин), 3)психології та педагогіки (300 годин); 4)основ технічної реконструкції нар.господарства СССР (400 годин); 5)літературознавства; 6)фізкультури і військового знання (300 годин); 7)чужих мов (200 годин).

Другий цикль бібліотекознавчий - (800 годин) обіймав такі предмети:1а)вступ до бібліотекознавства та соціології книги, б)книга, бібліотека, бібліографія на Заході в минулім і сучаснім: в)книга бібліотека, бібліографія в Росії до 1917.р.; 2.совітські органи книжної справи (видавництва, книжна торгівля, бібліотеки, бібліографія); 3.вивчення книги, бібліографія, комплектування бібліотек; 4.методи поширення й поглиблення впливу книги; 5.загальні питання класифікації й каталогізації, річевий каталог; 6.бібліотечна статистика; 7.праця загальних сільських бібліотек (1200 годин) з практикою в них (360 годин).

Ця схема приблизно і стала за основну для большевицького бібліотечного шкільництва з певними варіяціями для різних шкіл та в різні часи большевицького „строїтельства".

Большевицький погляд на бібліотеку й її завдання зовсім не той, що вжитий у цілім світі. На большевицький погляд бібліотека є один з наймогутніших засобів „клясового впливу". Разом із читальнею (як її „агітаційним відділом")масова бібліотека являє, мовляв, гнучкий, надзвичайно чутливий й сильний пункт „агітаційно-пропагандивної праці". Книга, брошура,газета, плякат, ілюстрація, мапа - все це засоби бібліотечної праці, що провадять„клясові впливи", а тому - твердять большевики - бібліотека має ширити лозунги партії в широких колах, популяризувати їх виконання, систематично освітлювати призначення комуністичної партії... Після большевиків бібліотека не сміє бути аполітичною та робити ухили в бік„культурництва" [xx]

В завдання бібліотек большевики вводять антирелігійну пропаганду, як і пропаганду військову, певних різних „кампаній" та всіх

---

[x] А.Покровский. О высшем образовании библиотечных работников „красная Библиотекарь" 1930. Кн..11,сс.24-31.

[xx] П.Гуров - С'езд ВКП(б) и задачи библиотечной работы „Красный библиотекарь" 1930. Кн..9 сс.2-5.

різних видів т.зв. „строїтельства".

Отже і кадри бібліотекарів для різних типів совітських бібліотек мають дати насамперед політичних пропаґаторів, що тільки користаються книгою, як засобом для впливу на читачів. Томуто й розбудова бібліотечного шкільництва доручена була політосвітнім органам. Томуто й склад слухачів бібліотечних шкіл був переважно партійний: або комсомольці, або кандидати в партію. Томуто і до навчання відведено так багато місця т.зв. „соціяльно-економічним" дисциплінам з „ленінізмом" й „марксизмом" на чолі.

В цьому неприродному сполученню бібліотекознавства з „марксо-ленінським матеріялізмом" і криється причина непсборних трудноіщів шкільної організації совітських бібліотечних шкіл. Із сторінок часопису „Красний бібліотекарь"- ще і в 1938 р.не сходила критика програмів окремих предметів, як: „Організація бібліотечної справи", „Організація книжкових фондів і каталогів" тощо. Автори критики (А.Варнеке, И.Фрумин) вказували на паралелізм у викладанню тих самих питань з курсу бібліотекознавчих предметів, як і загальноосвітніх та на недобру систему учбових плянів і програмів. Із слів цих критиків слідує , що в совітських бібліотечних школах не було ще й у 1938.р. затверджених учбових плянів та бракувало потрібних для навчання підручників.

3. Всі недостачі російського бібліотечного шкільництва, очевидно, характеризують й українське бібліотечне шкільництво, побудоване на тих самих взірцях.

Найновіщі його форми знають високу та середню бібліотечну школу

Висока школа існувала у Харкові. Є то У к р а ї н с ь к и й Б і б л і о т е ч н и й І н с т и т у т заснований у р.1935. Мав три факультети: 1)підготовки бібліотекарів для масових бібліотек; 2)підготовки бібліотекарів для дітячих бібліотек і 3)перепідготовки без одірвання від праці. Цей останній факультет мав філіяли в Одесі й Києві.

Курс на основних двох перших факультетах був чотирьохрічний, а на факультеті перепідготовки трьохрічний.

Учбовий плян складався з загальних дисциплін (614 годин), соціяльно-економічних (1.266 годин) та спеціяльних (1.572 год.).

На загально-освітні припадали обовязкові для всіх курсів різні чисто політичні й комуністично-партійні, про які вже була мова вище

До спеціяльних предметів навчання входили: 1)література (світова, українська і народів СССР); 2)організація книжкових фондів і каталогів; 3)бібліографія й комплектування; 4)форми й методи праці з читачем; 5)організація й плянування бібліотечної справи, 6)історія друкарства.

Практична праця (450 годин) провадилася в бібліотеках і в формі викладів у бібліотечних технікумах.

На факультетах перепідготовки практичних вправ не заводили без одірвання від праці, бо ці факультети мали обслуговувати вже працюючих бібліотекарів, що тільки доповнювали би свою освіту. Але виявилося, що їх практичний досвід, звязаний чинністю в одній певній бібліотеці та ще, звичайно, на якимсь відламі бібліотечної праці, був незистарчальний, бо не обіймав усіх форм і метод бібліотечної праці. Отже проектувалося завести і для них доповнюючі практичні вправи.

Сталих програм інститут не мав.

Склад слухачів на 64% був партійний, 31% складали комсомольці. Всі студенти одержували стипендії, були забезпечені помешканням.

До заснування Українського Бібліотечного Інституту, високошкільне бібліотечне навчання провадили бібліотечні факультети при Харківському Інституті Політосвіти та Всеукраїнському Інституті Комуністичної Освіти (ВУІКО).

Середнє бібліотечне шкільництво репрезентували спочатку Т е х н і к у м и К о м у н і с т и ч н о ї О с в і т и, що мали бібліотечні факультети. За постановою ЦІК.і Совнаркому УССР. з 26/УІІ.1934 р. про працю масових бібліотек пять технікумів ком-освіти були реорганізовані в б і б л і о т е ч н і т е х н і к у м и. До того прилучилися ще три новоорганізовані технікуми. Знаходилися вони в : Києві,Ніжині, Тульчині, Артемівському, Кременчузі, Мелітополі, Полтаві та Одесі.

Плян навчання обіймав загальноосвітні дисципліни та спеціяльні. До перших належали: 1)математика,2)фізика, 3)географія, 4)література, 5)історія та в значнім числі годин „ленінізм" й подібні суто большевицькі „дисципліни". До спеціяльних предметів навчання входили: 1)організація книжкових фондів і каталогів, 2)бібліографія й комплектування, 3)організація й плянування бібліотечної праці, 4)праця з читачем, 5)праця з дітьми.

Програми було затверджено Бібліотечною управою Наркомпросвіти. Учительський персонал комплектував бібліотечний факультет ВУІКО. Організовані ці технікуми були зле, деякі з них не мали ані сталого приміщення, ані бурс для студентів. Бракувало підручників та шкільного приладдя. Число слухачів не було значне, в Кременчузі, наприклад, 150 слухачів, а в Одесі - 112.

Для навчання бібліотекарів служили ще к у р с и, звичайно короткотермінові (одно й двохмісячні). Спочатку вони були загального характеру та від 1936 р. їх переформовано у присвячені для окремих груп бібліотекарів. Так існували двохмісячні курси для завідуючих районовими бібліотеками (розраховані на 200 осіб), для бібліотекарів діточих бібліотек (на 120 осіб), для перенавчання бібліографів-консультантів. Подібні курси знаходилися в Харкові, Києві, Вінниці, Дніпропетровському та інде.Пізніше термін навчання цих курсів був поширений від трьох до шости місяців. [x]

---

[x] С.Комский - Подготовка и переподготовка библиотечных кадров на Украине.„Красный библиотекарь" 1936.Кн. 9,сс.:15-19.

Нарешті ще одна форма українського бібліотечного шкільництва, це - позашкільна - шляхом с а м о о с в і т и і п р а к т и к и в бібліотеках різних типів. Протягом 1936 р., наприклад, майже всі бібліотечні працівники у масових бібліотеках складали у відповідних кваліфікаційних комісіях іспити.

Уся мережа бібліотечних учбових закладів (стаціонарних і курсових) обслуговувала в році 1934 - 965 осіб, в 1935 - 1003, а 1936 - 1740 осіб. З останнього числа на стаціонарні школи припало 350 абсольвентів, а решту дали курси. x)

Для вишколення бібліотекарів найвищої кваліфікації, спочатку в Україні, а потім і в РСФСР.були засновані ще так звані а с п і р а н т у р и при наукових бібліотеках. Ініціятива цього способу підготовлення бібліотекарів належить першій конференції наукових бібліотек України 28-31.XI.1925р.у Києві, яка ухвалила відповідну резолюцію по обговоренню доповіді В.Іваницького: «Науково-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства в звязку з підготовкою бібліотекарів та заведенням аспірантури при наукових бібліотеках".

Автор проекту аспірантури В.Іваницький визначав завдання підготовляти бібліотекарів до наукових бібліотек з таких міркувань:

„Як лябораторія наукової творчости, наукова бібліотека може бути й несбхідно буде вищою школою практичного бібліотекознавства, що самим процесом роботи дає найкращу технічну підготовку, найкращу тренірovку своєму персоналові. Але поруч із цим вона дасть де-що й важнішого, ніж готові шаблюни та просту технічну тренірovку: наукова бібліотека дасть тренірovку методологічну, дасть ширшого кругозору для роботи за інших обставин". Автор проекту добачав в аспірантурі перевагу над вжитими в інших країнах бібліотечним вишколенням на курсах або школах, який уважав за пасивний,тоді як аспірантура обіцяла бути методою активної практичної й науковс теоретичної підготовки кандидатів на бібліотекарів. xx)

Положення для аспірантів було затверджене Президією Укр.Науки 3/X.1927.р.

В аспіранти приймали осіб із закінченою високою освітою та з середньою тих, що вже виявили достатню теоретичну підготовку й бажання та уміння працювати науково.

Підготовка тривала три роки за індивідуальною програмою праці аспіранта, зложеною окремо на кожний рік. У програму входили а)загальний плян праці для поповнення підготовки аспіранта в певній ділянці наук, б)список основної літератури, потрібної для цієї підготовки, в)список основної політичної літератури в справах совітської внутрішньої політики (т.зв.„строїтельства"), г)список спеціяльних тем. Перший рік праці призначався на загальне студіювання всіх зазначених у пляні дисциплін, два останні - на поглиблення спеціяліза-

---

x) «Бібліотека у соціялістичному будівництві",К.1936,ч.8-9. «Українська Книга" 1937.ч.II,сс.64-65.

xx) «Бібліотечний Збірник" Ч.1.Київ 1926.с.40.

зації в окремій науковій галузі згідно з індивідуальним пляном. Основну увагу у підготовленню аспірантів звертали на бібліотекознавство, що акцептувалося й у програмі навчання докладнішим розробленням бібліотекознавчих дисциплін у порівнанні з дисциплінами книгознавчими та бібліографічними.

Студії аспірантів закінчувалися обороною їх праці відповідно до спеціяльности; оборона ця відбувалася в прилюдним засіданні Ради Бібліотеки чи Наукової Ради УНУК-у за участи представників Укр.Науки, Профосу та представників установ і громадських організацій, зацікавлених науковою спеціяльністю аспіранта. Апробований аспірант ставав науковим співробітником бібліотеки чи УНУК-у. x)

Число аспірантів по різних українських бібліотеках не було значним (перший рік у Києві було прийнято лише чотири), але самий метод виявився успішним і затримався аж до останнього часу. За прикладом цих спроб в Україні пішов і Московський Бібліотечний Інститут.

Питання бібліотечної освіти в Україні зацікавило певні кола української еміграції. Так IУ.зїзд представників українських студентських громад у Польщі, що відбувався у квітні 1922 р. в Варшаві,- цей зїзд 24. делегатів від 396 студентів ухвалив тоді просити про відкриття катедри загальної бібліології, бібліотекознавства й бібліографії на Українськім Університеті в Празі. xx) Це бажання пізніше підперла Перша конференція Союзу Відродження Українського студентства у серпні того ж року в Чехії. xxx) З того нічого не вийшло й на Українськім Університеті катедра бібліотекознавства не була заснована. Щойно пізніше в р.1925. на Українськім Високім Педагогічнім Інституті ім.М.Драгоманова було заведено курс бібліотекознавства обовязковий для всіх відділів. Виклади відбувалися на III.курсі Інституту раз на тиждень на 5.семестрі з 1.годиновими вправами на 6.семестрі. ж) З кінцем 1933.р. Інститут підпав ліквідації, а з тим закінчилося й короткотревале існування викладів бібліотекознавства у згаданій українській високій школі.

Ч и с л о бібліотек в УССР після перепису з р.1936. було 15.743, а число працівників у них 10.252, з яких 6.617 працювали у бібліотеках з числом книг більше ніж 1000. xxxx) Інші джерела подають ці числа ще більшими то здається відповідно виправленими після урядових бажань.

Якби там не було,але,коли тепер залишилася тільки хоч половина цих бібліотек та їх бібліотечних працівників,то всеж є про що подбати при відбудові українського культурного життя.

---

x) Бібліотечні вісті 1927.Чис.2.,сс.:104-105.
xx) Українське книгознавство 1922.Зб.2.,сс.:33-35;
xxx) Зб.З,с.30. ж) Педагогічний Інститут.1923-1933.Прага 1924.
xxxx) Всесоюзная библиотечная перепись 1.октября 1934.Москва 1936,т.I.,с.100.

4. Перед українськими бібліотеками повстають зовсім нові завдання. Українські бібліотеки мають перестати служити за центри большевицької агітації, мусять читачеві вернути віру в книгу, повагу до правдивого нефальшованого знання. Бібліотека має полегчити українській молоді шлях шукання вічно живої правди.

Бібліотека має знову зайняти відповідне місце поруч із школою, стати середником для самоосвіти й позашкільної освіти. Бібліотека мусить помогти читачеві пізнати йому належне місце в сучаснім житті, озброїти потрібним знанням самостійне думання, сприяти в стремлінню пізнавати не тільки форми явищ але ж і найглибшу сутність його.

Бібліотека мусить стати активним соціяльним і національним чинником і внести організуючий фермент у біжучі явища життя.

Але для всього того насамперед будуть потрібні відповідні кадри бібліотекарів. Ті бібліотекарі,що працювали в УССР коли і залишаться дальше в бібліотеках,мусять перейти через перевишкіл,щоб ознайомитися із напрямними нової доби та з методами праці,що є вже загально відомі в Західній Европі. Нове настановлення оздоровить їх від чужих агітаційних метод совітсько-московської дійсности,що вщеплювалися большевицьким режимом. Тим самим перед українським бібліотечним шкільництвом, коли воно буде зорганізоване, повстануть відповідні нові завдання для задоволення найпекучіших потреб вже тепер.

Захованнй й високого й середнього бібліотечного шкільництва в Україні є необхідне. Позбавлене від шкідливих большевицьких тенденцій та поведене в рямках єдиної національної школи воно має торувати свій шлях перевіреною й методично звязаною програмою навчання. Тільки так українське бібліотечне шкільництво зможе дати потрібні кадри українських бібліотекарів,що дійсно прислужаться культурній чинній праці на рідній землі; вони допоможуть українському селянинові,робітникови, інтеліґентові вернутись до рідної землі, до рідної культури, щоб там корисно працювати на добро українського народу. Тільки національний підхід до справи має висвітлити їхнє завдання, навчити, в чім є правдиве служення не тільки власному народові, але й Новій Европі.

Високе бібліотечне шкільництво мало би дати кадри для наукових бібліотек та організаторів цілого комплексу бібліотечного життя в Україні. Середня бібліотечна освіта мусить підготовити бібліотекарів до активної чинности в бібліотеках громадських, міських і сільських та дати нижчий й середній службовий персонал для наукових бібліотек.

Програма навчання у всіх цих школах не може обмежуватися тільки бібліотечною технікою, навпаки, її треба розбудувати з погляду на бібліотекознавство звязане в одну систему з книгознавством й бібліографією, як тісно полученими науковими методами досліджування книги та її чинности.

Збудована на міцних наукових підвалинах висока українська бібліотечна школа має до свого учбового пляну затягнути загальне й українське мовознавство, літературознавство, історію освіти,істо-

рію наук, латинську і слов'янську палеографію, вивчення рукописів, історію книжкового мистецтва, як і техніку та історію книжкової ілюстрації, історію й техніку друку та книготорговлі, бібліотечне право, історію й теорію бібліографії, історію й техніку оправи книг, історію бібліотек, каталогізацію, книгокористування, бібліотечну адміністрацію та цілий шерег подібних й інших дисциплін, що дадуть теоретичну і практичну підготовку для бібліотечної чинності. Так само переглянений й програм середньої бібліотечної школи.

Повстає ще одне актуальне питання з долею українського бібліотечного шкільництва - питання підручників. Нажаль в цій галузі зроблено ще мало. З числа книжок виданих за большевицького режиму тільки деякі з них можуть служити за підручники і то в новім їх опрацюванні. Тільки у новім виданні вони могли би служити як підручники. Такими книжками є: 1)Д.Балика „Бібліотеки в минулому" к. ДВУ.1925.8^{0},115-(3)с, 2)Ант.Козаченка, „Минуле книги на Україні" к.ДВУ 1930,8^{0},98-(2)с. 3)Юр.Меженка (Іванова), „Бібліотечна техніка". К.ДВУ.1922.8^{0}.52-(1)с. Курс початкового навчання бібліотечної техніки.

З видань львівських є такі: 1)Ст.Сірополко - „Коротний курс бібліотекознавства".Львів 1924.8^{0}.122 с., 2)найновіше видання - книга Др-а Віталія Левицького - „Порадник для бібліотекарів" Львів 1938.8^{0}.126(2)с.

За високошкільний помічний підручник для студії палеографії послужить книжка Дра Івана Огієнка - „Повстання азбуки й літературної мови в словян". Жовква 1938.8^{0}.300 с. як і його же „Історія українського друкарства" т.І.Л.1925.8^{0}418 с.

Отже в ділянці української шкільної літератури по бібліотечному навчанні вже дещо зроблено. І цей доробок української книгознавчої й бібліотекознавчої літератури в наші дні дає досить матеріялу, що може з успіхом прислужитись для випрацювання потрібних підручників. Коли це буде виконано, то підвалини фахового бібліотечного шкільництва, як складової частини української єдиної національної школи, будуть заложені певні.

К.Заклинський:

ПРОЄКТ ПРОГРАМИ СЕРЕДНЬОГО І ВИЩОГО ШКІЛЬНИЦТВА

(другого і третього ступеня єдинсї національної школи).

І.Середня й вища школа.

Завдання новочасної школи сформулювати можна так: Шкільне навчання й виховання розвиває індівідуальні здібності дитини для самостійної творчої праці, та розвиті індівідуальності скоординовує в русло спільної громадянської роботи.

Перший найнижчий ступінь єдиної національної школи, творять чотири роки народньої школи. Другий ступінь народньої школи, на селі чи в місті, себто кляси У-УІІІ., це середня школа. Вища школа, давніша гімназія, обіймає два ступені, середній і вищий (2.і 3.), по чотири роки.

Другий ступінь єдиної національної школи будується на скінченім першім ступені, себто чотирьох літах народньої школи.

Вища школа - це школа добірна. Можуть у ній учитися тільки здібні діти, без огляду на соціяльне становище батьків. Лежить в інтересі держави, щоб кожна справді здібна дитина попалася в таку школу, яка б розвинула її талант. Нездібні діти творять перешкоду в науці; через них діється кривда здібним, і не менша вчительському персоналові й цілій школі. Держава дбає теж, щоб і менше здібні діти прийшли до відповідної для них школи, де вони не були б останніми в науці, та могли б виховатися на добрих громадян.

Є можливі ще й інші становища щодо ролі вищої школи: Злити школи другого ступеня в одну, і по чотирьох роках науки допустити їх учнів до п'ятої кляси вищої школи, значить до третього ступеня. Або знову кляси У-УІІІ. вищої школи (третій ступінь) уформувати в різні типи середньої школи (мовна,технічна,педагогічна,медична,ветеринарна,господарська,торговельна).

Одначе - головна мета вищої школи - приготувати молодь до високошкільних студій. Зрівнання її нищих кляс із другим ступенем, середньою школою, понизило б рівень науки у вищій школі. Короткоречинцева фабрикація середньоосвічених фахівців, теж мала б некорисний вплив на цей рівень науки. Про фахівців подбають різні професійні школи та курси. За те ж вища школа мусить давати солідний загально-освітній фундамент, на якому могла б будувати далі висока школа, витворюючи висококваліфіковану еліту фахівців - провідників усякого рода. Для цього повинна вища школа вщіплювати в своїх вихованців звички, особливо потрібні для наукової праці: пошану до книжки, охоту до витривалої умової роботи, глибоке, неповерхове трактування проблем, логічне, вишколене ду-

мання, уміння орієнтуватися серед книг, змагання до самостійної оцінки різних творів та явищ, і т.д.

Із цього пропедевтичного характеру вищої школи виходить, що її годі уніфікувати з іншими школами другого ступеня, які є загальнообовязкові для всіх дітей (окрім зовсім нездібних); школа другого ступеня, с е р е д н я, має свою спеціяльну мету, та відповідну їй методу: приготувати молодь якнайпрактичніше до життя, або ж приготувати її до студій у середніх професійних школах. Вже саме трактування граматики хоч котрої мови мусить бути інакше в вищій школі як у середній. Подібні різниці покажуться і в відношенні тих шкіл до інших предметів науки. І навчання в середній школі села чи міста,є наскрізь популярне та практичне, а цього не можна сказати про вищу школу.

Врешті потребує вища школа латинської мови; потребують її природознавці, історики, філологи, лікарі, фармацевти, правники, теологи. Вона й важлива ще як мова, що більш двадцятьох віків несла на собі звесь розвиток европейської культури і під її впливом витворена величезна кількість наших наукових понять і термінів.

Не треба думати, що з цього розрізнення шкіл другого ступеня виросте китайський мур між ними. Далі покажеться, як дуже влегчено спосібним дітям переходити з народньої й середньої школи до вищої, якщо вони на це заслуговуватимуть.

В тому лежить єдність національної школи, що з нижчого ступеня до вищого учні переходять легко й без іспитів.

П е р е х і д у ч н і в д о в и щ о ї ш к о л и: Після покінчення першого ступеня єдиної національної школи, переходять найздібніші діти до першої кляси вищої школи (окрім колегії). Управа школи першого ступеня припоручує найліпших дітей письмом, висланим до дирекції вищої школи (персональний лист); вони виказуються дуже добрим свідоцтвом з народньої школи, піддаються психотехнічним іспитам, та дирекція вищої школи приймає їх тимчасово. За 10 тижнів вони мають доказати свою здібність учитися в вищій школі; котрі цього не докажуть, переходять до середньої школи, того ж другого ступеня.

Ще раз можуть учні середньої школи перейти до вищої школи (окрім гімназії), а це після закінчення другої кляси. Учні (чи учениці) вже старші, й легше в них запримітити здібності до цеї чи тої вищої школи.

II. С е р е д н я ш к о л а

(другий ступінь єдиної національної школи).

Середня школа в місті і в селі є одна і та сама школа. Тільки з огляду на відмінні потреби життя в селі і в місті у двох останніх клясах середньої школи так зв. н а у к а з р у ч н о с т и має відповідні до тих потреб різниці.

Мета середньої школи така: На основах, покладених національною школою першого ступеня (народньою школою) дати образ життя й культури української нації, способом якнайближчим до практичного життя, та пристосованим до нього.

Особливо талановиті учні переходять з цієї школи по двох роках до вищої (до третьої кляси колегії); інші йдуть по закінченні школи до середніх професійних шкіл, або в життя, чи то кандидатами на нижчих урядовців, чи на ремісників.

У дівочій міській середній школі є теж практичні предмети, як ручні роботи й шиття, гігієна, домашнє господарство, потрібні будучим господиням та матерям. Надобов'язково вчаться учениці теж машинопису і стенографії, і це дасть їм доступ до всякого рода крамів, б'юр і канцелярій.

Розклад предметів у хлоп'ячій середній школі в місті:

Кляса	I	II	III	IУ	Разом
Релігія	2	2	2	2	8
Українська мова	5	5	4	4	18
Німецька мова	5	5	4	4	18
Історія	2	3	3	3	11
Географія	2	2	2	2	8
Фізика і хемія	2	2	2	2	8
Господарство	-	-	2	2	4
Природознавство	2	2	2	2	8
Числення і геометрія	4	4	3	3	14
Спів, музика	2	2	2	2	8
Мистецтво	2	2	2	2	8
Ручні роботи(наука зручн)	-	-	3	3	6
Гігієна	-	-	1	1	2
Руханка	4	4	4	4	16
Краснопис	1	-	-	-	
Разом	33	33	36	36	138

Розклад предметів у дівочій середній школі в місті:

Кляса	I	II	III	IУ	Разом
Релігія	2	2	2	2	8
Українська мова	5	4	4	4	17
Німецька мова	4	4	3	3	14
Історія	2	2	2	2	8
Географія	2	2	2	2	8
Фізика і хемія	-	2	2	2	6
Природознавство	2	2	2	2	8
Числення і геометрія	4	4	3	3	14
Спів, музика	2	2	2	2	8
Мистецтво	2	2	1	1	6
Ручні роботи і шиття	2	2	3	3	10
Домашнє господарство	2	2	4	4	12
Гігієна	-	-	1	1	2
Виховання	-	-	3	3	6
Руханка	4	4	3	2	13
Краснопис	1	-	-	-	-
Разом	34	34	36	36	140

б) С е р е д н я ш к о л а в с е л і відрізняється тим, що в ній більше взято на ввагу п р а к т и ч н і п о т р е б и с е л а. Після закінчення другої кляси переходять найспосібніші учні чи учениці до колегій (сільських вищих шкіл), або ліцеїв, чи реальних шкіл. По закінченні цілої школи йдуть до професійних середніх шкіл, головно господарських чи лісових. Та найбільш ідуть учні чи учениці по цій школі до ремесла чи господарства. В двох нижчих клясах не відрізняється навчання від міських середніх шкіл.

Хлопяча середня школа на селі:

Кляса	I	II	III	IУ	Разом
Релігія	2	2	2	2	8
Українська мова	5	5	4	4	18
Німецька мова	5	5	3	3	16
Історія	2	3	2	2	9
Географія	2	2	2	2	8
Фізика і хемія	2	2	2	2	8
Господарство	-	-	4	4	8
Природознавство	2	2	2	2	8
Числення і геометрія	4	4	3	3	14
Спів, музика	2	2	2	2	8
Мистецтво	2	2	1	1	6
Ручні роботи(наука зруч.)	-	-	4	4	8
Гігієна	-	-	1	1	2
Руханка	4	4	4	4	16
Краснопис	1	-	-	-	1
Разом	33	33	36	36	138

Д і в о ч а с е р е д н я ш к о л а н а с е л і може мати той самий розклад предметів, що й міська. Справа в дещо іншім трактуванні тих предметів.

Дісципліна.

Хто думає, що школа тільки навчає, той помиляється. Вже саме навчання виховує умовами праці,які витворює, знанням,яке дає,напруженням волі,якого вимагає,добром предметів,який вводить,помічними засобами,якими послугується.А також дісципліною, або її недостачею.

Чимало педагогів усіх віків розводилося над нею теоретично;кожен,хто брався за шкільне діло,мусів рішати практично про неї.Новіші віки підняли питання про її злагіднення.Від Руссо аж до Елен Кей,якій дисципліна здавалася зайвою.Поперше необхідна вона як порядок у збірній праці:Як не можемо собі уявити ніякої збірної акції,так і школи,без точно означеного пляну й систематичного переводження його в діло.

Дисципліна як примус теж мусить остатися ще мабуть довго,доки людина й людство не перемінять своєї вдачі з вигідної й користолюбної на обовязкову.Ця переміна може наступити тільки так, що внутрішня, «робоча дисципліна",про яку говорить Тобілевич у «Суєті",стане звичкою й душевною потребою в людей. А це значить не усунення дисципліни,але перехід її в душу людини.

Сама природа навчання,виховання,а й дитячого віку,вимагає,щоб існував авторітет. Не можна залишити дитину без проводу на важкій дорозі здобування знання та засвоювання собі потрібних для доброго життя прикмет.А без довірря дітвори до вчителового знання й до його доброї волі,немає й виховання.Школа,що підкопує авторітет батьків та вчителів,ширить хаос в молодечих душах та виховати може хіба анархічних людей.

Про усунення дисципліни й говорити не приходиться; а треба говорити про її бажаний перехід від зовнішньої до внутрішньої.

III. Типи вищої школи.

(другий і третій ступінь єдиної національної школи).

Вища школа розподіляється на 1)хлоп'ячу і 2)дівочу.

А.Хлоп'ячі вищі школи.

Хлоп'ячі вищі школи розподіляються на чотири типи: а)ліцей (мовознавча вища школа); б)реальна школа (природознавчо-математична); в)гімназія (клясична); г)колегія

(сільська вища школа).[x)]

1. Л і ц е й (мовознавча вища школа, колишня гуманістична гімназія), кладе особливу вагу на вивчення мов. Окрім рідної мови та латинської вчить ще німецької, та ще одної живої мови, разом чотирьох мов. Німецька мова починається з першої кляси, латинська з третьої. Ще одна жива мова приходить з пятої кляси. Мовознавчі предмети мають на вищому ступені по більше годин, як у реальній школі; математика, фізика й хемія менше.

Нижчий ступінь не відрізняється нічим від нижчого ступеня реальної школи. По 4.клясі учні можуть вибрати школу після своїх здібностей.

В ліцею є ще такі предмети: 1)релігія, 2)історія, 3)географія, 4)природознавство, 5)увід у філософію, 6)спів-музика, 7)мистецтво, 8)краснопис (у першій клясі) та 4 до 5-годин руханки (фізичної культури) в тиждень.

Предмети розложені - як і в інших середніх і вищих школах - так, щоб творили нерозривну цілість. Не вриваються вони в найнижчих клясах, щоб знову початися десь у вищих; коли раз почалися, тривають до кінця школи.

Розклад предметів у ліцею:

Кляса	I	II	III	IУ	У	УІ	УІІ	УІІІ	Разом
Релігія	2	2	2	2	1	1	1	1	12
Українська мова	5	5	4	4	4	4	4	4	34
Німецька мова	5	5	4	4	4	4	3	4	33
Латинська мова	-	-	4	4	4	4	4	4	24
Ще одна мова	-	-	-	-	4	4	3	3	14
Історія	2	3	3	3	2	3	3	3	22
Географія	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Фізика і хемія	-	-	-	2	2	2	2	2	10
Природознавство	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Математика	4	4	4	4	2	2	2	2	24
Вступ до філософії	-	-	-	-	-	-	2	2	4
Спів, музика	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Мистецтво	2	2	2	2	2	2	2	1	15
Краснопис	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Руханка	5	5	5	5	5	4	4	4	37
Разом	32	32	34	36	36	36	36	36	278

2. Р е а л ь н а ш к о л а (природознавча гімназія) бере на ввагу найбільше предмети математично-природознавчі. Вона приготовляє в першій мірі до високої школи політехнічної, та до природознавчо-математичного факультету університетського. Нижчий ступінь реальної школи нічим не відрізняється від того ж ступеня ліцею; навчання може відбуватися разом. Аж на вищому ступені розділюється школа на два типи.

---

x) Такий розподіл визначила шкільна комісія.

Молодь має нагоду аж по скінченні 4.кляси рішитися, до котрої школи перейде: ліцею чи реальної.

Розклад предметів у реальній школі:

Кляса	I	II	III	IУ	У	УІ	УІІ	УІІІ	Разом
Релігія	2	2	2	2	1	1	1	1	12
Українська мова	5	5	4	4	4	4	4	4	34
Німецька мова	6	5	4	4	4	4	3	3	33
Латинська мова	-	-	4	4	2	2	2	2	16
Історія	1	3	3	3	2	3	2	3	20
Географія	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Фізика і хемія	-	-	-	2	4	4	4	4	18
Природознавство	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Природ. вправи	-	-	-	-	3	3	3	2	11
Математика	4	4	4	4	4	4	4	4	32
Вступ до філософії	-	-	-	-	-	-	2	2	4
Спів, музика	2	2	2	2	2	1	1	1	13
Мистецтво	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Краснопис	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Руханка	5	5	5	5	4	4	4	4	36
Разом	32	32	34	36	36	36	36	36	278

3. Гімназія (клясична, греко-латинська).

Плекає старинні мови, латинську та грецьку, останню з третьої кляси. Зменшена скількість годин математики, фізики й хемії наближує її до мовознавчого типу (ліцею). Надається вона особливо для будучих учених, істориків, лінгвістів та теологів. Вступають до неї учні після закінчення першого ступеня єдиної національної школи; потім хіба після доповняльного іспиту.

Розклад предметів у ній такий:

Кляса	I	II	III	IУ	У	УІ	УІІ	УІІІ	Разом
Релігія	2	2	2	2	1	1	1	1	12
Українська мова	4	4	4	4	4	4	4	4	32
Німецька мова	4	4	4	4	4	4	4	4	32
Латинська мова	5	5	4	4	4	4	4	3	33
Грецька мова	-	-	4	4	4	4	4	4	24
Історія	1	2	3	2	3	3	2	3	19
Географія	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Фізика й хемія	-	-	-	2	2	2	2	2	10
Природознавство	1	2	2	2	2	2	2	2	15
Математика	4	4	3	3	2	2	2	2	22
Вступ до філософії	-	-	-	-	-	-	2	2	4
Спів, музика	2	2	2	1	2	2	2	2	15
Мистецтво	2	2	2	2	2	2	1	1	14
Краснопис	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Руханка	4	4	4	4	4	4	4	4	32
Разом	32	33	36	36	36	36	36	36	281

4. Колеґія (сільська шестиклясова вища школа).

Цей тип вищої школи призначений на те, щоб улеґчити сільським дітям вступ до вищих студій. Перших двох кляс не має. Після закінчення двох кляс середньої школи (міської чи сільської) переходять найздібніші діти до третьої кляси колеґії. Складом предметів вона наближається до реальної школи.

Скінчивши колеґію та склавши матуру, можуть здібніші учні перейти в університет, як і після закінчення ліцею, реальної школи чи ґімназії.

Розклад предметів у ній:

Кляса	III	IУ	У	УІ	УІІ	УІІІ	Разом
Релігія	2	2	1	1	1	1	8
Українська мова	5	5	4	4	4	4	26
Німецька мова	5	4	4	4	4	3	24
Латинська мова	3	3	4	3	3	3	19
Історія	3	3	3	3	2	3	17
Ґеоґрафія	2	2	2	2	2	2	12
Фізика і хемія	-	2	3	4	4	4	17
Природознавство	2	2	2	2	2	2	12
Математика	4	4	4	4	4	4	24
Вступ до філософії	-	-	-	-	2	2	4
Спів, музика	2	2	2	2	2	2	12
Мистецтво	2	2	2	2	2	2	12
Руханка	5	5	5	5	4	4	28
Разом	35	36	36	36	36	36	215

Б. Дівочі вищі школи (ґімназії).

Вони є такі: 1.Дівочий ліцей; 2.дівочий інститут; 3.дівоча колеґія.

1. Дівочий ліцей (дівоча реальна ґімназія) відрізняється від хлоп'ячих вищих шкіл тим, що вчить теж потрібних жінкам предметів: домашнього господарства (варення, удержування дому, городництва, товарознавства, домашнього рахівництва), виховання (теоретично й практично), ґіґієни; мистецтво кінчається тут у п'ятій клясі, а за те від початку вчаться тут ручних робіт і шиття, які з 6.кляси переймають на себе функцію мистецтва. Спосібніші учениці переходять після матури в університет.

Розклад предметів тут ось такий:

Кляса	I	II	III	IУ	У	УІ	УІІ	УІІІ	Разом
Релігія	2	2	2	2	1	1	1	1	12
Українська мова	5	5	4	4	4	4	4	4	34
Німецька мова	5	4	4	4	3	3	3	3	29
Латинська мова	-	-	3	3	3	3	3	3	18
Історія	1	2	3	3	2	3	2	2	19
Ґеоґрафія	2	2	2	2	2	2	2	2	16

Кляса	I	II	III	IУ	У	УІ	УІІ	УІІІ	Разом
Фізика і хемія	-	-	-	2	2	2	2	2	10
Домашнє господарство	-	-	-	-	2	2	2	2	8
Природознавство	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Гігієна	-	-	-	-	-	-	1	1	2
Математика	4	4	4	3	2	2	2	2	23
Спів, музика	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Мистецтво	2	2	2	2	2	-	-	-	10
Ручні роботи	2	2	2	2	2	3	3	3	19
Виховання	-	-	-	-	2	2	2	2	8
Вступ до філософії	-	-	-	-	-	-	2	2	4
Руханка	5	5	4	4	4	4	3	3	32
Разом	32	32	34	35	36	36	36	36	277

2. Дівочий інститут (дівоча господинська вища школа) плекає старанно найважніші для жінки знання й умілості, не занедбуючи й загальної освіти. Окрім ручних робіт (і шиття), яких у ній дівчата учаться вже з першої кляси, проходять у найвищих клясах ще такі предмети: 1)домашнє господарство, 2)гігієна й виховання, у значно більшому розмірі, як це є в дівочому ліцею. Латинської мови і вступу до філософії ця школа не має й не дає права вступити в університет (хіба після доповнення згаданих двох предметів). Зате ж дівочий інститут дає право вступити в високі школи педагогічні, торговельні та відповідні господарські.

Розклад предметів такий:

Кляса	I	II	III	IУ	У	УІ	УІІ	УІІІ	Разом
Релігія	2	2	2	2	1	1	1	1	12
Українська мова	5	5	4	4	4	3	4	4	33
Німецька мова	4	4	4	4	4	3	3	3	29
Історія	1	2	3	3	3	3	2	2	19
Географія	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Фізика, хемія	-	-	-	2	3	2	2	2	11
Природознавство	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Математика	4	4	4	3	3	2	2	2	24
Спів, музика	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Мистецтво	2	2	2	2	2	-	-	-	10
Домашнє господарство	-	-	-	-	3	6	6	6	21
Ручні роботи	2	2	2	2	2	3	3	3	19
Гігієна	-	-	-	-	-	1	1	1	3
Виховання	-	-	-	-	-	3	3	3	9
Краснопис	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Руханка	5	5	5	3	5	3	3	3	34
Разом	32	32	32	33	36	36	36	36	273

3. Дівоча колегія (дівоча сільська вища школа), вводиться, як і хлоп'яча, із соціяльних мотивів. Вона теж без двох найнижчих кляс, взагалі ж наближається до дівочого інституту. Латинська мова і вступ до філософії викладаються від п'ятої кляси, і то тільки для тих дівчат, що хотять добути право вступу в університет. Інші вчаться практичних для життя предметів, як у дівочому інституті. До високих шкіл, окрім університету, і вони можуть перейти.

Звичайний розклад предметів тут такий:

Кляса	III	IУ	У	УІ	УІІ	УІІІ	Разом
Релігія	2	2	1	1	1	1	8
Українська мова	5	5	4	3	4	4	25
Німецька мова	5	5	5	3	3	3	24
Історія	3	3	3	3	2	2	16
Географія	2	2	2	2	2	2	12
Фізика і хемія	-	2	4	3	3	3	15
Природознавство	2	2	2	2	2	2	12
Математика	4	3	3	3	3	3	19
Спів, музика	2	2	2	2	2	2	12
Мистецтво	2	2	2	-	-	-	6
Домашнє господарство	-	-	-	5	5	5	15
Ручні роботи	3	3	3	3	3	3	18
Гігієна	-	-	-	1	1	1	3
Виховання	-	-	-	3	3	3	9
Руханка	5	5	5	2	2	2	21
Разом	35	36	36	36	36	36	215

Найздібніші учениці, що хотіли б іти в університет, зголосяться по закінченні четвертої кляси; їх відділить дирекція в окрему клясу, і, якщо буде їх відповідне число, будуть мати дещо змінений поділ годин від У. кляси:

Кляса	У	УІ	УІІ	УІІІ
Латинська мова	3	3	3	3
Вступ до філософії	-	-	2	2
Домашнє господарство	-	3	3	3
Ручні роботи	1	2	2	2
Виховання	-	2	2	2
Руханка	4	2	2	2

Коли б кандидаток було замало, тоді вчаться латинської мови і вступу до філософії надобовязково, а звільнені за те від ручних робіт у У-УІІІ. кл. і від гігієни.

IУ. Надобовязкові предмети.

Вкінці шкільного року господарі кляс списують тих учнів, що в майбутньому році бажають учити цей чи той надобовязковий предмет, дирекція відсилає списки до міністерства з зазначенням, хто в даній місцевості і який саме предмет може й готовий учити. У вищих школах надобов'язковими предметами можуть бути: мова французька, англійська, італійська, іспанська, чеська, сербохорватська, словацька, білоруська, болгарська, японська, китайська, турецька й інші. Міністерство бере на ввагу державні потреби: політичні, культурні й господарські.

Машинопис і стенографія, з огляду на величезну потребу вишколених сил, повинні бути предметом надобов'язкового навчання в усіх середніх і вищих школах.

Тривання годин.

Шкільних годин є в тижні 36, значить виходить по 6 годин удень. Якщо вони триватимуть по 45 хвилин, то на перерви залишилось би 30 хвилин. Але перша перерва може мати 5 хв., друга 15 хв., трета 5 хв. четверта й пята по 10 хвилин. Разом 45 хвилин. Остання година може тривати 40 хв., а тоді час навчання буде 5 годин 10 хвилин.

45 хвилеві години треба використати до одної хвилини. Скоре й упорядковане виходження на подвірря під час перерви й повертання після неї буде дуже відповідною школою дисципліни.

Характер навчання.

Метою навчання не є мертве знання, тільки живе зрозуміння, та змога свобідно орудувати вивченим матеріялом. Правівне навчання, це те, що сприяє самодіяльності учня, що веде його до власного думання й осуду.

Тому й знання не має лежати каменем у мізку, а має заплідднити фантазію й волю учня, та поширити кругозір його думок. Для цього треба, щоб знання виростало з життя, з учневого довкілля, зо світа його переживань і зображень, коли йому школою вказані відповідні завдання, та змога їх досягнення.

Немає справжньої духової здатности сприймання без участи волі та почувань супроти предметів навчання. Спроможність учитися залежить не тільки від розуму, але й від згаданих творчих сил - також тому є всяка наука й вихованням.

Про здоровля й якнайкращий фізичний розвиток учня чи учениці подбає фізичне виховання, значно поширене в порівнанні з давнішою шкільною практикою.

Українська школа мусить узброїтися знанням і досвідом та взятися з твердою послідовністю до гоєння жахливих ран, що завдані нашому народньому орґанізмові.

Др.Леонід Білецький:

ПРОЕКТ ОРГАНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ І ОСВІТНЬОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

В українських землях по обидва боки Дніпра організується суто національне українське шкільництво й національна для всіх обов'язкова народня освіта.

Метою українського національного виховання й освіти є 1) виховання в дітях українського народу свідомости, що вони є сини й дочки великого українського народу, потомки славної козаччини й славного минулого України; 2) усвідомлення дітей, що вони повинні бути дітьми твердої і незломної волі з ідеалістичним суспільно-національним світоглядом, озброєним широким розумінням історичних завдань свого народу, як соборної національної цілости та знанням, що тільки в своїй рідній хаті (в родині), у своїй національно-монолітній єдности й організованій державній цілості найповніше здійснюється воля української нації, її культурний, господарський і політичний розвиток.

Але, щоб цю мету осягнути, необхідно визначити й ті найближчі певні засади національної освіти. Тими засадами установ і закладів національної освіти й виховання є те, що кожна така освітньо-виховальна установа має бути тією творчою, духовою лабораторією, в якій повинна виховуватись н о в а л ю д и н а, що стане носієм і будівничим нового національно-свідомого українського суспільства. Та людина повинна бути національно свідома, активно чинна, працездатна, сповнена духа прометеївського героїзму, вірна своїй нації до смерти, віддана своєму народові й повинна йому служити ціле своє життя, сповнена лицарської чести, духово піднесена, морально чесна, правдива, статечна, релігійно віруюча, сповнена життєвої радости й віри в невмирущі життєві сили свого народу, в його світле майбутнє і стремління до ідейної праці в ім'я того майбутнього добра й розвитку, в ім'я перемоги правди.

Щоб наблизити нашу молодь і дітей до такого ідеалу нової людини, необхідно їм дати відповідне виховання в новій національній школі, заснованій на глибокій педагогічній основі і на широкім тлі щиро-національної, глибоко народньої культури. Така нова українська школа є: 1) є д и н а, себто просякнута одним педагогічним і національно-державним принціпом від першого року аж до останнього, об'єднана одним бажанням полегчити найздібнішим синам і дочкам народу перехід від нижчої школи через середню й вищу до високої як загально-освітньої, так і фахової; 2) н а ц і о н а л ь н а, себто сповнена одного національного та історично-традиційного народнього духа в його історії, культурі, релігії й політиці; 3) д і я л ь н а, себто чинна в навчальній праці, вольова, імпульсивна і творча в устремлінні до ясно визначеної мети, шукаюча правди, вищого сенсу в кожнім явищі природи й духа і свідома, що вся її праця переводиться насамперед для народу, для нації і тільки потім для одиниці,

для окремої особи; 4)в с е з а г а л ь н а, себто в перших двох ступнях є обов'язкова для всіх дітей України й 5)безплатна в межах її двох перших ступнів (нижча й середня школа). Ця нова українська школа називається: є д и н а н а ц і о н а л ь н а ш к о л а.

Ця єдина національна школа складається із трьох ступенів: 1)першого, що обіймає перших чотири роки; 2)другого ступеня (с е р е д н я ш к о л а), дальших чотири роки й 3)третього (в и щ а ш к о л а) - останніх чотири роки. Оці три ступені єдиної національної школи і складають основу (перед високою школою) повного закінченого загально-освітнього навчання. Розподіляється ця школа на школу х л о п я ч у й д і в о ч у (коедукаційне навчання касується). Коли хлопяча школа є переходовою до професійної школи або до високої, то дівоча скеровує навчання дівчат до підготовки їх у першу чергу до життя родинного та домашнього господарства; тільки найздібніші дівчата можуть вибиватись на провідні ролі в школі, в уряді, в лікарському фаху та виховальних установах.

Дальший розподіл єдиної національної школи хлопячої й дівочої може переводитись на школи с і л ь с ь к і і м і й с ь к і. Нормальні діти міста рівнем свого розвитку завжди є вищі аніж такі самі селянські діти; тому і школи міста особливо в першім ступені (нижча школа) у пляні, розподілі годин та характері і змісті навчання будуть у дечім відмінні від шкіл села.

Ще більше диференціюється середня школа (другий ступень). В першу чергу вона розподіляється на 1)середню школу, яка підготовляє дітей обох статів, крім загальної освіти, ще й до фахової (професійної) школи і до практичного життя. Тому в цій школі у двох останніх клясах проходиться ще й т.зв. н а у к а з р у ч н о с т и або вміння практично щось робити чи то по сільському господарству, чи то по ремеслу (столярство, теслярство, ковальство, слюсарство і т.д.) чи то по торговлі або кооперації. Правда, це будуть тільки перші кроки практичної зручности, але вони дадуть дитині 14-15 років основи того фаху, до якого дитина надається по своїх духових нахилах. І в залежності від того чи школа є в селі і вчить селянських дітей, чи школа є в місті, і до неї ходять діти купців, ремісників і урядовців,- в залежності від такого природнього розподілу учнів і самі ці середні школи будуть або с і л ь с ь к і бо нахиляють дітей до всіх галузів сільського господарства, або м і с ь к і, бо привчають дітей до міського практичного життя.

Після закінчення середньої школи цього типу одні діти найменше здібні до науки йдуть до практичного життя батькам помагати в їх праці по господарству, по ремеслу чи по торговлі і продовжують ще свою наку в професійних школах т.зв.поступових чи підготовчих; другі діти, що можуть далі вчитись, йдуть відповідно до нахилів до того чи іншого типу професійної школи й продовжують свою науку вже по фаховій галузі; нарешті треті діти, найздібніші, вже після закінчення другої кляси, себто після двох років науки в середній школі, відбираються й посилаються вже владою до вищої школи (до колегії), де вчаться 6 років, одержують матуру і вступають до високої школи фахової чи університету. В такім ніби примусовім виборі

найздібніших дітей із народу мається на меті вибір і приготовлення т.зв. духової еліти українського народу, його провідної верстви найрізноманітніших фахів із найширших кол українського суспільства. Те завдання мав би перший тип середньої школи (другого ступеня єдиної національної школи).

Але поруч цього типу є ще і другий тип середньої школи, що тісно лучиться із в и щ о ю ш к о л о ю (третім ступенем єдиної національної школи) і з нею разом творить одну восьмирічну або шостирічну (без двох перших кляс) вищу школу. Перших чотири роки (або два роки у шостирічної) вищої школи і складають оцей другий тип середньої школи. По своїй науці і збільшеній програмі ця середня школа є основнішою і ширшою, а по характеру навчання є докладнішою ніж перший тип середньої школи. Тому в цій середній школі вчаться тільки найздібніші діти, що скінчили нижчу школу, бо вони підібрані до науки не тільки в середній школі, але в вищій і високій. Тому в цім типі середньої школи немає науки зручности (хоч остання може бути тільки як наука надобов'язкова), немає тенденції вже в середній школі нахиляти дітей до чисто практичного життя. Ця школа складає нероздільну цілість із стисло вищою школою (третім ступенем єдиної національної школи), і в купі із цією останньою творить чотири типи хлопячої вищої школи:

1) г і м н а з і я із двома клясичними мовами: латинською мовою від І.по УІІІ.клясу і грецькою - від ІІІ.поУІІІ.кл.;

2) л і ц е й - це т.зв. мовно-історична або гуманістична вища школа з одною тільки латинською мовою від ІІІ.кл.; за те докладно виучується латинська мова від І.кл., німецька мова також від І.кл. і ще одна нова мова від У.кл.;

3) р е а л ь н а ш к о л а, себто природниче-математична школа, де найбільше уваги звертається на реальні предмети; ця школа приготовляє дітей в першу чергу до політехніки та до природознавчо-матем.факульт.університету;

4) к о л е г і я - це так звана сільська шостирічня вища школа без двох перших кляс. Ця школа має на меті полегчити вступ до вищої школи сільським дітям. До цієї вищої школи переводяться найздібніші діти після закінчення двох кляс середньої школи сільс.або міської першого типу. По програмі й характеру навчання колегія наближається до реальної школи.

Дівоча вища школа складається із трьох типів:

1) Д і в о ч и й л і ц е й крім загально-освітних предметів вчить ще й предметів необхідних для жінок, як домашнє господарство, гігієна, виховання, ручні роботи і т.д. Найздібніші після закінчення можуть вступити і в університет.

2) Д і в о ч и й і н с т и т у т (дівоча вища господинська школа). Окрім загально-освітніх предметів ця школа вчить ще й предметів, що є необхідні для родини та родинного господарства; але і не закриває дверей до вступу й на високі школи, як педагогічні, торговельні і господарські (відповідні).

3) Д і в о ч а к о л е г і я (дівоча сільська вища школа), як і хлоп'яча колегія дає можливість дівчатам-селянкам здобувати вищу й високу освіту. До цієї школи вступ є такий самий, як і до колегії хлопячої.

Ці типи нижчих, середніх і вищих шкіл складають загальну і головну схему проекту єдиної національної школи. Вони охоплюють найважніші моменти потреб виховання й освіти українського народу. В їх визначенні узгляднюється і традиція українського національного шкільництва (колегія, інститут, гімназія і т.д.).

Дальша частина проекту визначає вже докладнішу внутрішню організацію українського шкільництва, його адміністративних органів найвищих і управління та внутрішньої організації в поодиноких типах окремих шкіл.

Безперечно це тільки проект. Життя й умови освітньої праці скорегують цей плян шкільництва. Та освітня комісія й автор проекту будуть мати повну сатисфакцію, коли проект цей допоможе шкільним урядам України поставити українську школу й освіту на відповідну висоту в ім'я найліпших ідеалів життя і творчої праці Українського Народу.

Частина І.

З а г а л ь н і о с н о в и.

§1Виховання й освіта українського народу здійснюється через Найвищий Уряд Народньої Освіти.

§2.Найголовнішою метою виховання й освіти є виховання в дітях українського народу любови до своєї Батьківщини та повної відданости Україні.

§3.Завдання всіх установ виховання й освіти бути тією творчою духовою лабораторією, в якій буде духово зроджуватись нова людина, що стане носієм і будівничим нового національно свідомого українського суспільства, озброєного всім загальним фаховим знанням, щоб відповідно до теперішньої доби могла творити і своє культурне та господарське щасливе життя.

§4.Тому, щоб ті завдання здійснити, діти, юнацтво й дорослі українського народу повинні бути виховані душевно гармонійними, фізично здоровими, морально статечними, характерними, правдивими, вірними національній ідеї, народові й Україні, активними в боротьбі за ідею, повними посвяти й послуху та просякнуті духом національної єдности і дружности в українській спільноті.

§5.Тому в основі виховничих і культурно-освітних установ України повинні бути: 1)активний, діяльно-трудовий процес, як підвалина виховання й пізнання; 2)метою цього процесу є охоплення якнайбільшої кількости потреб і обєктів праці; 3)практичне настановлення не тільки на охоплення світу й його зрозуміння, але й на його відповідно до мети перетворення (творчий принцип).

§6.Все знання, науки й мистецтва на всіх ступнях виховничого й освітнього діяльного процесу повинні служити не замкнутому у собі знанні для самого знання, а повинні бути засобом, скерованим на осягнення життьових завдань і цілей, визначених вище.

§7.Право на безплатне здобуття освіти в українській школі по всіх галузях знання має кожний громадянин України, крім тих, що будуть визначені окремим законом.

§8.Все знання, науки й мистецтва, здобуваються в таких фазах виховання й шкільної освіти: 1)загальне національне виховання й освіта, 2)професійна й фахова освіта, 3)висока освіта, 4)науково-дослідницька праця.

§9.Загально-національне виховання й освіта здійснюються в єдиній національній школі до 18-літнього віку включно, а саме: а)в дошкільних установах: ясла, дитячі садки й дитячі захоронки в віці 3-6 років; б)від 6-10 років включно у народній нижчій школі; в)від 11 до 14 років включно - у середній школі; г)від 15 до 18 років включно - у вищій національній школі.

У всіх цих трьох ступенях єдиної національної школи звертається увага головно на виховання статечного національного характеру, гармонійно розвиненого у всіх напрямах душі дитини й юнака (-чки), активного і працездатного.

П р и м і т к а: В першім (1941-42) і другім (1942-43) шкільнім році, щоб не переповнювати дітьми школу аж за три роки, бо до цього часу діти починали науку в школі від 8 років, приймаються в першім (1941-42) шк.році від 7 років, себто діти в віці 7 і 8 років, а в шк.році 1942/43 будуть прийматись до 1-ої кляси першого ступня єдиної національної школи в віці 6 і 7 років.

§10.Над кожним ступнем єдиної національної школи себто: 1)над нижчою школою, 2)над середньою (від 15 років) і 3)над вищою (від 18 років) розбудовується широка низка п р о ф е с і й н а (над нижчою школою) школа, фахова а також середня фахова: технічна, сільсько-господарська, мистецько-промислова, торговельна і т.д. школа (розбудовується над середньою школою) і нарешті (над вищою школою) розбудовується висока с п е ц і я л ь н о - н а у к о в а технічна, сільсько-господарська, медична, мистецька, педагогічна і т.д., яка замикається університетами й Академією Наук. Така професійна і спеціяльна освіта з найрізноманітніших фахів є скерована на те, щоб підготовляти майбутніх громадян України до активного працьовитого життя і творчости, як кваліфікованих і всебічно розвинених фахівців і з цієї чи тої ділянки технічного й господарського життя українського народу.

§11.Щоб дати можливість усім найбіднішим дітям українським здобувати в усіх цих школах освіту, встановлюється їм доступ до високих шкіл тим дітям, що з успіхом працюють; а ліпшим і здібнішим дітям дається можливість вчитись у високих школах усіх типів на повне державне утримання.

§12.Для дорослого населення України Найвищий Уряд Народньої Освіти організує п о л і т и ч н у о с в і т у й в и х о в а н н я громадян і громадянок у дусі свідомого українського патріотизму, у всебічній допомозі в їх самоосвіті та втягненні їх до активного державно-національного будівництва.

§13.З огляду на величезне значіння науки в справі організації й поступу українського суспільства, Україна організує н а у к о в о - д о с л і д ч у п р а ц ю у в с і х д і л я н к а х з н а н н я, як знак, перемоги духа над матерією, духового життя над матеріяльним, ідеалістичного світогляду над матеріялістичним, динамічної духової сили над мертвою статичною матерією. А оволодіння методою наукового досліду повинно вести до вироблення суспільного ідеалістичного світогляду, що в вищій національній синтезі обєднує націознавчі, гуманістичні і природниче-математичні науки в їх теоретичнім зясуванні світа і практичній перебудові життя українського народу.

§14.На основі тих цілей і завдань, що були зазначені вище, встановлюється така система національної освіти: національне виховання дітей в єдиній національній школі, професійна освіта моло-

ді й юнацтва, фахова висока освіта, наукова й дослідницько-творча праця високошкільного студентства й політично-національна та господарська просвіта дорослих громадян; все це обопільно себе доповнює, одне одного обслуговує і складає єдину неподільну цілість.

§15. Єдина національна школа та професійна школа до 14 літ включно проголошується в с е з а г а л ь н о ю, о б о в ' я з к о в о ю і б е з п л а т н о ю для дітей українського народу обох статей.

П р и м і т к а: Ті діти, що кінчають два перших ступні єдиної національної школи і не вступили до III. ступня, мають пройти безплатно ще й 2-3 роки професійної школи.

§16. Утримання й наділення державних освітньо-виховальних загальних професійних і наукових шкіл всіма необхідними приладами і т.д. переводиться на рахунок України із центральних і місцевих коштів.

§17. Всі ці виховальні, освітні й наукові установи та заклади України знаходяться під загальним керівництвом Найвищого Уряду Народньої Освіти, як найвищого органу, що направляє, контролює й піклується, щоб виховання й освіта українського народу були якнайліпші.

§ 18. Під таким самим керівництвом Найвищого Уряду Народньої Освіти знаходяться школи суспільні міських і сільських самоврядувань, кооперативних та інших організацій та приватні школи, коли вони владою дозволені й відповідають усім вимогам національного виховання й освіти. Дозвіл на відкриття їх у кожнім окремім випадкові належить тільки Найвищому Урядові Народньої Освіти.

§19. Мова навчальна чи викладова в усіх школах України є українська. Дозвіл на відкриття шкіл з іншою викладовою мовою належить тільки Найвищ. Уряду Народньої Освіти.

§20. Для потреб церкви над третім ступенем (вищою школою) засновуються богословські семінарі із 4-х літнім курсом навчання.

§21. В єдиній національній школі для дітей православної релігії заводиться обовязкове навчання їх релігії, від Збруча й Холмщини та Буковини на схід, а для дітей грекокатоликів - католицької. Коли ж у школі виявиться не менше 20 дітей іншої віри, то в такій школі заводиться, на бажання батьків, і навчання їх релігії для тих дітей.

Частина II.

Організація управління по народній освіті. Центральні органи.

§22.Загальне керовництво по народній освіті й вище управління всіма освітньо-виховальними й культурно-освітніми, науковими, професійними, мистецькими установами та установами по фізичній культурі в Україні належить Ген.Секрет. Народньої Освіти, а ~~Найвищ. Урядові~~ на місцях - обласним комісарам по освітній справі.

§23.Генеральний Секретаріят Народньої Освіти складають:
1. Генеральний Секретар Народньої Освіти;
2. Два заступники Генерального секретаря (Віцесекретарі): Один Віцесекретар у своїм ресорті має: а) єдину національну школу й усі педагогічні школи б)університети, в)просвітньо-політичну освіту, г)стосунки з чужиною, ґ)державне видавництво, д)загальна канцелярія Секретаріяту і фінансово-економічні справи; другий віцесекретар має: а)професійну школу, б)високі фахові школи, в)фізичне виховання й спорт, г)мистецькі школи.
3. І.Секція єдиної національної школи;
4. ІІ. - професійної освіти;
5. ІІІ. - високих шкіл;
6. ІУ. - мистецьких шкіл;
7. У. - позашкільного національного виховання й освіти;
8. УІ. - фізичного виховання й спорту;
9. УІІ. - стосунків із чужиною;
10. УІІІ.- фінансово-економічна;
11. ІХ. - державного видавництва;
12. Х. - загальна канцелярія міністерства;
13. Головна Освітня Рада;
14. Психотехнічний інститут.

Примітка: Секретаріят Народньої Освіти може кількість секцій в міру потреби збільшувати або зменшувати.

§24.На чолі Генер.Секретаріяту Народньої Освіти стоїть Генер. секретар Освіти, що є відповідальним керівником по всіх галузях народньої освіти.

§25.Генеральн.Секретареві Народньої Освіти належить загальний провід діяльности всіх підлеглих йому галузів шкільництва й установ та догляд за їх правильним веденням та виконанням законів і розпоряджень влади України в ділянці народньої освіти.

§26.Генер.секретареві Нар.Освіти допомагають два Віцесекретарі, що відають кожний своїм ресортом (див.§23), а на випадок відсутности Генер.Секретаря, коли Генер.секретар доручить, виконують його обовязки.

§27.Окремими секціями керують секційні директори, яких є девять, десятий директор загальної канцелярії і директор Психотехнічного інституту.

§28.Одинадцять директорів, віцеміністри складають Головну Освітню Раду під головуванням генер.секретаря або того віцесекретаря, якому Генер.Секретар головування доручить. Секретарем Г.О.Р. є директор Загальної канцелярії.

§29.Головна Освітня Рада є дорадчий орган при Генер.Секретареві Освіти й має своїм завданням: обмірковувати загальні питання національно-просвітньої політики в Україні з обсягу освітньо-виховальної, наукової, мистецької, професійної а також організаційної та інші питання, що виносяться на порядок денний і конференції Ген.Секр. та іншими членами Головної Освітньої Ради.

§30.Генер.Секретар Народньої Освіти має право в усіх питаннях, що належать до Генер.Секретаря Народньої Освіти, сам виносити рішення авторитативно. Коли б із рішенням генер.секретаря Головна Освітня Рада не погодилась, то вона свою думку може подати Генер. Секретареві Освіти у формі протоколу засідання із поважними аргументами.

§31.Кожна секція й Загальна канцелярія розподіляються на відповідні відділи, і на чолі кожного відділу стоїть керівник.

§32.При кожному директорові секції є дорадчий орган - Секційна Рада під головуванням Директора Секції, або керівника відділу, коли директор секції йому доручить.

П р и м і т к а: Кількість відділів при кожній секції визначається Генер.Секретарем, Головною Освітньою Радою відповідно до штатів Генер.Секретаріяту Народньої Освіти, та затверджується Головою Ради генеральних секретарів або Радою Генер. Секретарів в цілому.

§33.Віцесекретарі за свою працю є відповідальні перед Генер. Секретарем, директори - перед відповідним віцесекретарем, а керівник відділів - перед відповідним директором.

§34.Віцесекретарів запрошує Генер.Секретар Освіти, а затверджує Рада Генер.Секретарів, Директорів запрошує відповідний Віцесекретар і затверджує Генер.Секретар Освіти; керівників відділів запрошує директор за згодою відповідного віцесекретаря й затверджує генер.секретар Освіти.

§35.З а г а л ь н а К а н ц е л я р і я. Загальною Канцелярією Генер.Секретаріяту Народньої Освіти відає директор Загальної Канцелярії Генер.Секретаріяту Освіти; він же веде її протоколи, здійснює всі ухвали Головної Освітньої Ради, коли вони стверджені Генер.Секретарем Народньої Освіти, підготовляє матеріяли загальних справ генер.секретаріяту, приймає й розподіляє подання, пошту і всі справи по відповідних секціях та випускає із Генер.Секретаріяту всі справи, папери, пошту, що Генер.Секретаріятом висилаються назовні; підготовляє різні справи й координує працю всіх секцій Генер.Секретаріяту Народньої Освіти.

Частина III.

С е к ц і я ф і н а н с о в о - е к о н о м і ч н а.

§36.Секція фінансово-економічна відає всіма фінансовими й матеріяльними справами Гэнер.Секретаріяту Народньої Освіти.

§37.У склад фінансово-економічної секції входять такі відділи: 1)фінансово-бюджетовий відділ, 2)матеріяльного постачання, 3)контрольний, 4)господарський.

§38.Фінансово-бюджетовий відділ завідує всією бюджетовою працею, кредитами, грошовими й матеріяльними рахунками й перевіряє правильне вирішення всіх фінансово-бюджетових питань місцевих органів та установ Генер.Секретаріяту Народньої Освіти.

§39.У склад фінансово-бюджетового відділу входять: 1)підвідділ рахунковий та 2)бюджетовий.

§40.Відділ матеріяльного постачання завідує загальним матеріяльним і спеціяльно-шкільним постачанням усіх шкіл та установ Генер.Секретаріяту Народньої Освіти, професорів та вчителів, учнів та житло-будівничою справою всіх установ Гэнер.Секретаріяту Народньої Освіти.

§41.В склад цього відділу входять:

1. П і д в і д д і л з а г о т о в о к і п р о д у к ц і ї, що заготовлює предмети першої необхідности та господарське оборудування, наділяє всі установи і школи Генер.Секретаріяту всіма приладдями шкільними, різними струментами, підручниками, необхідними для шкільної й освітньої праці та також будівничими і репараційними (ремонтами) працями Генер.Секретаріяту Народньої Освіти.
2. Р а х у н к о в о - р о з п р е д і л ь ч и й п і д в і д д і л, що відає розпреділенням матеріялів, їх рахунком і завідуванням складів шкільного приладдя.

§42.Господарський відділ веде все господарство Генер.Секретаріяту Народньої Освіти.

§43.На чолі кожного відділу стоїть його керовник, що відповідає за працю й підлягає директорові фінансово-економічної секції.

Частина ІУ.

С е к ц і я є д и н о ї н а ц і о н а л ь н о ї ш к о л и.

§44.Секція єдиної національної школи має своїм завданням:1)подати дітям у відповідному їх віку й силам обсягові загальноосвітні і спеціяльні знання з метою їх загального розвитку й підготовання до спеціялізації в установах і школах відповідного ступня й типу та фаху; 2)практично ознайомити дітей із процесами та знаряддями праці й подати їм теоретичні закони про ці процеси.

§45.Метою навчання й виховання в єдиній національній школі є виховання діяльне, засноване на єдинім, активно-творчім процесі.

§46.Національне навчання й виховання орґанізується й переводиться по всій території України виключно по плянах і програмах, створджених Ґенер.Секретаріятом Народньої Освіти, під його керовництвом і контролею.

§47.Для цієї мети Секція єдиної національної школи 1)орґанізує і переводить перепис усіх дітей дошкільного і шкільного віку України, що одночасно служить і завданням їх національної охорони.

І. П р и м і т к а: З метою найліпшої орґанізації перепису, його систематизації та підрахунку на місцях орґанізуються дитячі адресні бюра,що реґіструють усіх дітей, починаючи від 3-х літ.

ІІ.П р и м і т к а: Дефектні діти реґіструються окремо, для чого батьки (родичі) дітей повинні подати всі найдокладніші про цих дітей відомості.

2)розробляє й поглиблює основні принципи системи національного виховання і пляни для кожного типу дитячих шкіл й установ в залежності від різних груп, на які розподілені всі діти для полегчення національного виховання;
3)виробляє і стверджує сітку необхідних дитячих шкіл й установ і провадить їх у життя;
4)разом із секцією професвіти підготовляє необхідні кадри вчителів національного й фахового виховання;
5)орґанізує педаґоґічні зїзди і конференції, видає наукову, науково-популярну, красного письменства і стисло педаґоґічну літературу, по всіх галузах і ділянках національного виховання, орґанізує із Психотехнічним інститутом досвідні педолоґічні і психотехнічні станції, контролює всі шкільні підручники, підсобну лєктуру з відповідних предметів навчання та красного письменства, що друкуються на території України і т.д., перевіряє шкільні прилади, лябораторії, кабінети і т.д.

§48.Секція єдиної національної школи є головним орґаном Ґенер. Секретаріяту Народньої Освіти, що відає всією справою дошкільного і шкільного загального виховання від 3 до 18 років.

§49.Секція єдиної національної школи складається із таких відділів: 1)відділ науково-педаґоґічний, що завідує науково-теоретичним розробленням загальних і принципіяльних норм національного виховання дітей (пляни й проґрами); 2)відділ дошкільного виховання, що завідує всіма установами і закладами для дітей дошкільного віку від 3 до 6 років; 3)відділ шкільних установ і орґанів для дітей шкільного віку від 6 до 18 років, як для нормальних, так і для дефектних; орґанізує їх і ними керує, а також і стежить за проведенням у життя всіх засобів по охороні здоровля дітей в порозумінні із Ґенер.Секретаріятом Здоровля.

§50.Секція єдиної національної школи переводить національне виховання й навчання дітей у відповідних установах і школах, сітка яких, так і по окремих типах установ, рівнож і пропорційне відношення між кількістю шкіл й установ різних типів визначається і стверджується після інформації щодо їх пропорційного розпреділення відповідних обласних урядів.

§51.В сітку дитячих установ і шкіл входять:

1.Всі установи для дітей дошкільного віку від 3 до 6 років: дитячі захоронки, дитячі садки, колонії й т.інш.
2.Всі школи й установи для нормальних дітей шкільного віку, як то: всі три ступні єдиної національної школи: а)нижча школа - перших чотири роки, від 6 до 10 літ включно; б)середня школа - дальших чотири роки, від 11 до 14 літ включно; в)вища школа - останніх чотири роки, від 15 до 18 літ включно; дитячі бурси, інтернати, дитячі клюби, бібліотеки, весняно-літні колонії, школи і т.д.
3.Всі школи й установи для дітей шкільного віку правопорушників і безпритульних: закритий дім для дітей правопорушників, переходова станиця для дітей безпритульних і правопорушників, працівна колонія для дітей правопорушників, працівна хата, окремо для хлопців правопорушників й окремо для дівчат правопорушників.
4.Всі школи й установи для дітей відсталих і дефектних: дитячий дім для сліпих, для глухонімих, для дітей калік, для дітей психічно відсталих і т.д.
5.Всі психотехнічні установи по досліду дитячих здібностей, дефектів, по розпреділенню дітей й визначенні для них типу школи, де б вони могли виховуватись і вчитись та бути корисними для українського народу.

§52.Освітньо-адміністративне керовництво і контроля над діяльністю всіх шкіл і дитячих установ секції єдиної національної школи належать тільки Ґенер.Секретаріятові Народньої Освіти та його для цього визначеним орґанам.

§53.Ні одна дитяча установа національного виховання, ким би вона не утримувалась, не може бути відчинена або припинена без дозволу Ґенер.Секретаріяту Народньої Освіти або його відповідних орґанів.

§54.Хто би не утримував школи й установи національного виховання, вони повинні кермуватись у своїх установах виховання планами і проґрамами секції єдиної національної школи і підлягати її контролі; а типи їх шкіл та установ повинні відповідати типам, що

є визначені законами й розпорядками Генер.Секретаріяту Народньої Освіти.

§55.Всі школи й дитячі установи Секції щодо джерел їх матеріяльного забезпечення розподіляються в три категорії:

1.Утримуються по бюджету Генер.Секретаріяту Народньої Освіти та його місцевих органів на кошти України.

2.Утримуються місцевими міськими та сільськими самоврядуваннями, кооперативами, педагогічними, просвітними й іншими товариствами, дозволеними Україною на основі окремих умов із відповідними органами Генер.Секретаріяту Народньої Освіти та остаточного дозволу останнього.

3.Приватними особами української національности, що мають повне довірря Генер.Секретаріяту Народньої Освіти та можуть забезпечити національне виховання й навчання всіма матеріяльними засобами та з окремого дозволу Генер.Секретаріяту Народньої Освіти на основі окремої відповідної умови.

І.П р и м і т к а: Дитячі школи й установи національного виховання та навчання, що утримуються після окремих умов із Генер.Секретаріятом Народньої Освіти та його місцевими органами можуть одержувати певну субвенцію від відповідних органів Генер.Секретаріяту Народньої Освіти на основі окремих умов із ними.

ІІ.П р и м і т к а: Батьки дефективних фізично й розумово дітей, що утримуються вдома, повинні давати їм відповідну освіту за свій кошт; в противному разі уряд може дитину відібрати.

§56.Відвідування шкіл і дитячих установ Секції з метою ознайомлення з ними та обслідування регулюються окремими правилами Генер.Секретаріяту Народньої Освіти.

Д и т я ч и й С а д о к.

§57.Дитячий садок є установа для спільного національного виховання дітей (хлопців і дівчат) у віці від 3 до 5 літ включно.

§58.Норма кількости дітей дитячого садку визначається від 45 до 60 душ.

§59.Всі діти за віком і розвитком розподіляються на три групи, і праця виховника (-ці) з дітьми провадиться з кожною групою в черзі одна за другою із годинною перервою після кожної.

§60.Найменша кількість часу для праці з одною групою визначається 4 год.із перервою на їжу.

§61.Помешкання для дитячого садку визначає Генер.Секретаріят Народньої Освіти або відповідні його органи.

Частина У.

Єдина національна школа.

§62. Українська єдина національна школа є установа, що має на меті дати дітям від 6 до 18 літ (окремо хлопцям і дівчатам) закінчену загально-національну освіту і відповідне виховання та припрaвити їх до фахової школи.

§63. Нормальний термін навчання в єдиній національній школі встановлюється 12 років і розподіляється в три ступні, по 4 роки в кожнім.

Примітка I.: Всі учні в УСРР, що в 1940/41. шк. році покінчили т. зв. десятирічки до вступу на високі школи й університети на початку 1941/42. шкільного року піддаються перевірочним іспитам умового розвитку й інтеліґенції в окремих при кожній високій школі й університеті іспитових комісіях, призначених Генер. Секретаріятом Народньої Освіти. І ті учні, що такого розвитку й інтеліґенції не виявили, вступають до 11. року навчання в єдиній національній школі.

Примітка II. В шкільнім році 1942/43. встановлюється нова 12-літня єдина національна школа. Щодо вступу на високі школи в цім шкільнім році, то Генер. Секретаріят Народньої Освіти в свій час видасть окреме розпорядження.

§64. Перший ступінь єдиної національної школи є нижча школа обіймає перших чотири роки навчання й закладається на кожну 1.000 українського населення. В селі, де населення перевищує одну тисячу може бути, коли в тім потреба, організований новий комплект клясів (паралєльні кляси) або нова основна школа.

Примітка: В основній школі може в крайній нужді навчання вестись разом для хлопців і для дівчат.

§65. Середня школа обіймає дальших чотири роки навчання (від 11 до 14 років включно) і засновується на кожних 5.000 душ українського населення і може бути разом із основним ступнем або окремо.

§66. Оцих два ступні (нижча і середня школа) єдиної національної школи або вісім років навчання й відповідна професійна є **обов'язкові** для всіх дітей (хлопців і дівчат) українського народу і безплатні.

§67. Третій ступінь (вища школа) національної школи засновується поки-що на кожних 100.000 душ українського населення.

§68. Від нижчого ступня до вищого діти переходять без іспитів, тільки після свідоцтв і виказаних здібностей.

§69. Єдина національна школа розподілюється на хлопячу й дівочу: коедукаційне навчання й виховання касується.

§70. Хлопяча єдина національна школа є переходовою до професійної школи або до високої; дівоча - в першу чергу підготовлює дівчат до життя і праці в домашнім господарстві і в родині, до переходу у відповідні професійні дівочі школи і тільки найздібніші можуть іти до відповідних високих шкіл педаґоґічних, медичних, виховальних, торговельних та інш.

§71. Школи в містах, особливо нижчі (перший ступінь) своїм пляном і програмом відрізняються від шкіл сільських, які повинні бути пристосовані до розвитку дітей села (див. пояснялні уваги).

§72. У вищій національній школі, з огляду на підготовку дітей до високої фахової школи та на їх нахили і здібності, хлопяча школа розподіляється на чотири ґрупи: 1) гуманістично-мовну (ліцеї), 2) природничо-математичну (реальна школа), 3) клясичну (ґімназія); 4) колеґію (сільська вища школа), а дівоча школа - на три ґрупи: 1) гуманістично-мовну (дівочий ліцей), 2) виховничо-господинську (дівочий інститут), 3) дівочу колеґію.

§73. Від середньої школи (другий ступінь) з першого року у всіх школах без виїмки є обовязкове навчання німецької мови. В третім році середньої школи (2-й тип) в хлопячих школах є обовязкове навчання латинської мови; а в 1-м типі середньої школи, третього року починається наука зручности.

І. П р и м і т к а: В природничо-математичній ґрупі латинська мова може бути заведена від 1. кл. вищої національної школи.

ІІ. П р и м і т к а: В перших двох роках паралєльно латинська мова проходиться, починаючи від І. і ІІ. кляси вищої школи.

§74. З першого року вищої школи в хлопячих і дівочих школах є обовязковою для всіх учнів ще одна чужа мова (одна для всіх дітей) на вибір для школи. А в дівочій школі в ґрупі гуманістично-мовній (дівочий ліцей) може бути заведена й латинська мова.

§75. Всі діти, як хлопці, так і дівчата, що кінчають вищий ступінь єдиної національної школи, одержують матуру, і хлопці йдуть до відповідних по їх здібностях і значнях високих шкіл фахових та університетів; дівчата - до високих шкіл педаґоґічних, торговельних, вступають тільки ті, що скінчили гуманістично-мовну групу; а ті дівчата, що скінчили школу з латинською мовою, вступають і до університетів. Ліпші, здібніші дівчата, що скінчили виховничо-господинську групу (дівочий інститут), можуть також вступати до високих шкіл педаґоґічних, торговельних, господарських й інш. фахових відповідних шкіл.

§76. До повного розвитку в Україні сітки дитячих установ і шкіл національного виховання та здійснення національного пляну загального обовязкового навчання дітей, обласні органи національного виховання дітей з доручення Секції єдиної національної школи видають у доповнення постанов Генер. Секретаріяту Народньої Освіти окремі ре-

ґуляміни, що в залежності від місцевих умов регулюють право вступу різних категорій дітей до цих чи тих типів установ, що утримуються на кошти Генер.Секретаріяту Народньої Освіти та його місцевих органів.

§77.Забезпечення дитячих установ і шкіл національного виховання відповідними будовами лежить на обовязкові обласних і районових урядів Генер.Секретаріяту Народньої Освіти.

§78.Праця з дітьми в школах й установах Секції єдиної національної школи відбувається круглий рік за винятком ферій, на кожний рік визначених Генер.Секретаріятом Народньої Освіти.

§79.В дитячих школах й установах Секції єдиної національної школи фізичні кари забороняються. Інші карні засоби й кари встановлюються окремим шкільним розпорядком Генер.Секретаріяту Народньої Освіти.

§80.Кожна школа й установа може з дозволу відповідних урядів Генер.Секретаріяту Народньої Освіти закладати в себе різного роду майстерні й заклади, що сприяють освітньо-виховальним цілям.

§81.Діти нормальні й дефектні учаться й виховуються в різних школах й установах, уладжених відповідно до їх духових здібностей.

§82.Визначення дітей, що по здібностях своїх викликають сумнів, в установи і школи національного виховання відбувається в окремих для цього призначених психотехнічних кабінетах по визначенню здібностей, де діти мають бути всебічно вивчені, щоб можна було для них визначити тип школи чи установи, де б вони могли бути приміщені.

У п р а в л і н н я є д и н о ї н а ц і о -
н а л ь н о ї ш к о л и.

§83.Внутрішня організація єдиної національної школи засновується на діяльній єдності дітей із своїми керовниками й педаґоґами та складається із таких її органів: управителя або директора школи, педаґоґічної ради, класних вихователів (господарів) й національно-культурного освітнього колєктиву дітей, зглядно його проводу.

П р и м і т к а: Школи й установи для дітей правопорушників, дефектних і відсталих мають свою окрему внутрішню організацію, вироблену Генер.Секретаріятом Народньої Освіти відповідно до типу школи й характеру духового та морального дитячого рівня.

§84.На чолі нижчої національної школи (перший ступінь) стоїть її управитель, що призначається відповідним органом Генер.Секретаріяту Народньої Освіти.

§85.На чолі середньої національної школи, або нижчої й середньої вкупі, себто неповної єдиної національної школи стоїть директор, що призначається по рекомендації Секції Генер.Секретарем Освіти окремим директором.

§86.На чолі вищої нац.школи, або середньої й вищої вкупі стоїть директор, що призначається по рекомендації Секції Генер.Секретарем Освіти окремим декретом.

П р и м і т к а: Звільнення управителя чи директора відбувається тим самим органом Генер.Секретаріяту Народ. Освіти, що й призначення.

§87.Педагогічна рада кожного ступня єдиної національної школи є дорадчий орган при управителі нижчої школи й при директорі середньої або вищої школи. У склад педагогічної ради входять: всі особи педагогічного персоналу школи та шкільний лікар; один представник від установи, що матеріяльно підтримує школу.

§88.Педагогічний персонал і лікар призначається і звільняється відповідними органами Генер.Секретаріяту Народньої Освіти.

§89.Управитель нижчої школи й директор середньої або вищої національної школи є головним керовником довіреної йому школи і відповідальний за все ведення перед Генер.Секретаріятом Народньої Освіти. Допомагають йому в його праці педагогічна рада школи в цілому на своїх конференціях під проводом директора або управителя, а також кожний учитель персонально.

§90.Педагогічна рада єдин.нац.школи збирається не менше одного разу на місяць, організує всю педагогічну працю в школі, приймає участь в рішенні найповажніших питань, що є звязані з життям і діяльністю, як окремих вихованців (-нок) школи, так і кожної допомогової установи школи, організації та всього колективу в цілому. У своїй праці управитель, директор і педагогічна рада керуються цим законом, загальним положенням про дитячі установи при єдин.нац. школі, положенням про окремі типи шкіл, шкільними планами і програмами, затвердженими Генер.Секретаріятом Освіти й окремими його розпорядженнями.

§91.Справа охорони здоровля дітей, шкільної гігієни й питань санітарних належить до компетенції управителя, директора школи в порозумінні із шкільним лікарем.

§92.Діти єдиної національної школи розподіляються на кляси і в кожній клясі міститься не менше 30 учнів (-ниць) і не більше 50 учнів (-ниць).

§93.Прийом до єдин.нац.школи відбувається один раз на початку шкільного року.

§94.Випуск вихованців і вихованок, що закінчили курс єдин.нац. школи, відбувається врочисто в кінці весняного півріччя у встановлений Секцією єдин.нац.школи термін після матуральних іспитів і клясифікаційної конференції педагогічної ради єдин.нац.школи.

§95.Праця з дітьми в єдин.нац.школі відбувається по клясах у формі годинної лекції або, з дозволу директора чи управителя школи, у формі лябораторної праці, коли такий спосіб науки дасть ті самі або й ліпші висліди, як годинна лекція.

§96.Шкільний рік єдин.нац.школи починається і кінчається святочно при співучасті батьків і представників місцевих урядів та установ.

§97.Переведення дітей із нижчої кляси до вищої відбувається на основі річної кваліфікаційної конференції педагогічної ради школи.

§98.Контрольні писемки, себто писемні праці клясні й домашні складають дуже важну сторінку навчання й виховання з материньої мови й неукраїнських дітей, української мови, німецької мови, латинської й математики. Тому на них треба звертати дотичному педагогові особливу увагу відповідно до вказівок Генер.Секретаріяту Народ. Освіти, що будуть у свій час подані.

§99.В школах та їх установах можуть існувати серед дітей дозволені (загально допущені) Генер.Секретаріятом Нар.Освіти дитячі організації, як філії відповідних секцій при центральній дитячій організації „Молода Січ".

§100.В розвитск норм цього закону про національну освіту, а також і про визначення організації й діяльности дитячих установ, що вимагають окремої справової регляментації (досвідні,показні, зразкові) дитячі школи й установи Генер.Секретаріяту Нар.Освіти видасть загальне положення й окремі для кожного типу дитячих установ Секції єдиної національної школи.

Частина УІ.

Дитячі бурси й інтернати.

§101.Установи національного виховання, де діти живуть або перебувають довший час, є такі:
1.Бурси для дітей дошкільного віку й основної школи;
2.Інтернати для дітей середньої й вищої національної школи;
3.Хати для дітей шкільного віку, де діти перебувають тільки частину свого часу: від кількох годин (школа, дитячий садок) до цілого дня (денна дитяча хата).

§102.Дитячі бурси й інтернати є державні установи характеру трудової спільноти, окремо для хлопців і дівчат від 3 до 18 років включно, що мають здійснити в першій мірі ідеал, що не особа є важна і вартісна сама по собі, а та особа, що добровільно і в першу чергу віддає себе на служення громаді, Українській Державі й Нації.

§103.Після 18 років життя, себто після закінчення єдин.нац.школи, діти, що вступили до високої школи, переводяться із інтернату до студенського пансіону (коли не живуть у родичів або на приватнім помешканні).

§104.Ті діти бідних батьків або сироти, що скінчили вищу школу, але не попали до високої школи, чи на самостійну працю, виходять із інтернату і переходять у завідування патронату чи соціяльної опіки, що приймає заходи, щоб їх примістити на працю (службу) і не перестають ними піклуватись аж доти, доки вони не будуть на працю примі-щені.

§105.Кожного шкільного року аж до закінчення єдин.нац.школи вихованець (-нка) бурси або інтернату повинні в кожнім півріччі виказуватись відповідним свідоцтвом про свої успіхи.

Дитяча денна хата.

§106.Дитяча денна хата окремо для хлопців і для дівчат є установа, в якій діти в віці від 3 до 18 літ перебувають тільки день і вечір до 21.годин.
Примітка І.: З дозволу управителя денної хати,затвердженого відповідними органами Генер.Секретаріяту Нар.Освіти, може бути норма віку збільшена.
Примітка ІІ.: Денні дитячі хати можуть бути відкриті для кожної групи віку окремо: 1)для дітей дошкільного віку від 3 до 6 років, 2)для дітей шкільного віку від 6 до 18 років.

§107.В денній хаті утримують діти їжу по нормах, встановлених для дитячої бурси й інтернату.

Частина УІІ.

Шкільна й виховальна організація для дітей правопорушників.

§108.Діти правопорушники у шкільному віці, до 18 літ віку, це є ті діти, що морально не є стабілізовані в нормах моральної повинности та звичаєвого і позитивного права родинного та громадянського спокою, і ці норми стало порушують; такі діти потребують окремої опіки й виховання, хоч сама школа, де вони учаться, дає знання у повнім обсязі єдиної національної школи. Ці діти вчаться й живуть окремо від дітей нормальних у спеціяльних будинках та колоніях.

§109.Для дітей правопорушників організуються: 1)головний будинок для дітей правопорушників; 2)підсобний будинок і 3)трудова колонія.

§110.До головного будинку приймаються діти-правопорушники одного ступня єдиної національної школи в кількости 40 душ, по 10 дітей на кожну клясу.

§111.В цім головнім дитячім будинкові може бути введений строгий примусовий режим, але фізичні дисциплінарні кари забороняються.

§112.Діти, що на протязі року виявили фізичне здоровля, душевну рівновагу і стали корисними членами свого дитячого будинку, переводиться до дитячого будинку, бурси чи інтернату й до єдин.нац. школи для нормальних дітей.

Підсобний дитячий будинок для правопорушників.

§113.Для дітей правопорушників до 18 літ, що є тяжкі для виховання, засновується підсобний дитячий будинок, по нормах головного дитячого будинку.

§114.Ці підсобні будинки повинні засновуватись ізольовано з постійною контролею, щоб запобігти дезертирство дітей.

§115.З виховничих причин в цих дитячих будинках встановлюється особливий порядок дня, особливо точно регламентований.

§116.До тих дітей, що після використання всіх педагогічних впливів вперто не підлягають виховничим засобам, прикладаються найстрогіші засоби впливу дисциплінарного: ізоляція, постельний режим, лікарські засоби й обмеження свободи.

§117.Діти, що не дали приводу на протязі 6-х місяців до примусових карних засобів й виявили себе корисними дітьми, переводяться в головний будинок для правопорушників.

§118.Ті ж діти, що не піддались виховничим впливам, переводяться до відповідних закладів судового Генер.Секретаріяту.

§119.Діти з проявами нервовопсихичних порух, як епілепсія, душевні хвороби і т.д., переводяться до відповідних закладів Генер. Секретаріяту Здоровля.

§120.Про всі ці переміщення повідомляється обласний уряд для дітей шкільного віку.

Трудова колонія для дітей правопорушників.

§121.Трудова колонія є установа для національного виховання дітей-правопорушників у віці від 14 до 18 літ.

§122.Трудові колонії уряджуються за містом.

§123.Головне завдання трудколонії - виправити всі соціяльні дефекти й розвинути корисні навики, інстинкти та знання вихованців. З цією метою вводиться професіональна освіта, як городництво чи індустріяльно-технічні знання і вміння.

§124.Внутрішній триб життя регляментується тими самими нормами що й основний будинок.

§125.По постанові педагогічної ради Трудколонії 1)діти шкільного віку, що виявили нормальні й корисні прикмети свого характеру, можуть бути віддані родичам або приміщені на працю; 2)ті діти, що не піддаються таким упливам, переводяться до відповідних закладів Судового Генер.Секретаріяту; 3)про такі ухвали педагогічної ради повідомляється відповідні органи Генер.Секретаріяту Нар.Освіти й обласний уряд для дітей шкільного віку Генер.Секретаріяту.

§126.Останній термін перебування в трудовій колонії - 18 літ.

§127.Над усіма дітьми, що виходять із трудової колонії засновується Патронат або Соціяльна опіка.

Трудовий будинок для дівчат.

§128.Трудовий будинок для дівчат є установа для національно-соціяльного виховання дівчат у віці до 18 літ, що допустились правового порушення, що стали безпритульними або впали у проституцію.
Примітка:Внутрішній порядок регулюється відповідними правилами Головного будинку для правопорушників.

§129.Цей будинок для дівчат має завдання професійно-технічної їх приправи й освіти

§130.По постанові педагогічної ради і з дозволу Генер.Секретаріяту Народньої Освіти вихованки, що зарекомендували себе фізично й розумово нормальними й виявили себе корисними, переводяться в залежності від віку до нормального дитячого будинку професійної освіти або переводяться на працю.

§131.Методи педагогічної організації для всіх дитячих, як для хлопців-правопорушників, так і для дівчат, визначаються окремими інструкціями Генер.Секретаріятом Народньої Освіти.

Частина VIII.

Установи для дефектних дітей.

Головний будинок для дефектних дітей.

§132.Головний будинок для дітей від 3-х до 18 років виховує дефектних дітей із помітними ухилами від норми в нормальній та інтелектуальній сфері. Виховання таких дітей повинно відбуватись під упливом засобів медично-педагогічного характеру. Але кількість таких дітей на одного виховника не повинна бути більшою,як 8 душ.

§133.Зверхній і внутрішній устрій життя вкладається відповідно до головного завдання будинку: розвиток фізичних сил, діяльности змислів і розвиток психічних здібностей (умова ортопедія).

§134.Діти, що невиявили здібности до помітного розумового розвитку, переводяться до підсобного будинку для умово-відсталих дітей.

§135.Діти, що наблизились у своїому розвиткові до відповідного рівня нормальної дитини, переводяться до звичайного інтернату і єдиної національної школи.

Підсобний будинок для дітей умово-відсталих.

§136.Підсобний будинок для дітей умово-відсталих обєднує найтяжчі випадки умової відсталости в віці до 18 літ. На одного виховника таких дітей приділюється не більше 5 душ.

Частина IX.

Інститут патронату (Соціяльна Опіка).

§137.Інститут патронату (Соціяльна Опіка), встановлюється, як засіб боротьби з дитячою безпритульністю і правопорушеннями.

§138.Патронат поширюється на дві категорії дітей шкільного віку:

1.на дітей, які відпускаються із будинків на перехування;

2.на дітей шкільного віку, що потребують приміщення в дитячі установи з інтернатом, а таких приміщень немає.

§139.Діяльність патронату встановлюється і припиняється:
1.по визначенню педагогічної ради відповідної дитячої установи;
2.по постанові обласного уряду про дітей шкільного віку;
3.по постанові відповідних органів Секції єдиної національної школи.

§140.Правом патронату може бути наділений кожний громадянин України, але той;, що задовольняє вимогам патронату і бажає виконувати функції патронату.

§141.Праця патронату переводиться під контролем окремих кураторів, призначених відповідними органами Генер.Секретаріяту Народньої Освіти.

Др.Л.Білецький:

НАЦІОНАЛЬНЕ ПОЗАШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.

1.С и с т е м а й з а в д а н н я.

§1.Національна просвіта й виховання дорослого українського населення має своїм завданням: 1)виховання у кожного українця (-нки) національного почуття і свідомости, що він є член української нації, яку ставить вище своїх особистих інтересів, вище навіть і родинних і що готовий для її добра принести все, навіть і своє життя. 2)Виховання національної свідомости, що тільки у с в о ї й хаті с в о я правда і воля, і державного почуття та повинности боронити свій край і нарід до смерти. 3)Усвідомлення, що Провідник Української нації є покликаний вищою історичною долею репрезентувати українську націю й державу, авторитативно нею керувати і, її охороняти. 4)Виховання в душі кождого українця повинности боронити добре імя української нації й держави та дбати про її добру славу й опінію не тільки серед українського населення, але головно серед чужинців. 5)Піднесення серед широких мас українського народу рівня загально-культурного й освітнього та загально-політичного. 6)Поширення ідей українського націоналізму серед найбільшої кількости українського населення на основі найширшої соціяльної справедливости. 7)Плянове втягнення всіх верств народу до національно-державного будівництва.

§2.Ця національно-просвітня праця переводиться в першу чергу серед селянсько-хліборобського і робітничого населення, потім серед українського війська й поліції, далі серед шкільної молоді всіх шкіл і нарешті серед інших шарів українського народу.

§3.Вищезазначені завдання переводяться і здійснюються за допомогою таких органів та організацій: 1)національно-просвітні клюби, селянські просвітні хати, хати-читальні, театри, хори, недільні та вечірні школи, курси, бібліотеки, народні університети, робітничі технікуми, курси, кіна, радіостанції, екскурсії, музеї, спорадичні виклади, аґітаційні пункти, спортові організації, різні школи позаочного навчання і т.д.; 2)національно-просвітні видання популярної літератури й часописів загально-освітніх, політичних і фахових; 3)історичні, культурні, політичні свята, звязані із подією (свято Крутів, Базару й інш. день 22 червня 1941), особою (дні Шевченка, Л.Українки, день Вождя, день Євгена Коновальця і т.д.), територією (свято моря, свято Запорізької Січі і т.д.), містом (свято Києва, Полтави й інш.), наглої події (смерть видатної особи, відкриття памятника, відкриття школи і т.д.); 4)надзвичайні національні дні і тижні, визначені владою і зв'язані з ними національно-просвітні виступи, імпрези і т.д.

§4.Національна просвіта й виховання дорослого населення в Україні належить до сфери компетенції Держави й організаційно здійснюється керовником національної позашкільної освіти.

§5.До найвищого керовництва національною позашкільною освітою в порядку організаційного керовництва накладаються такі обовязки: 1)заснування всіх тих органів та установ, що були визначені в §233 в пункті 1-м; 2)видання літератури й часописів (див.тойже §,пункт 2.; 3)організація свят і тижнів (див.тойже §, пункт 3 і 4); 4)організація місцевих національно-просвітніх конференцій і з'їздів керовників та інструкторів У секції; 5)організація досвідних і показних установ для теоретичного розроблення методології національно-просвітньої праці; 6)організація відповідного шкільництва.

II. У с т а н о в и н а ц і о н а л ь н о ї п р о с в і т и й в и х о в а н н я.

К л ю б и і с і л ь с ь к і п р о с в і т н і х а т и.

§6.Найнижчим організаційним центром національної просвіти є в містах клюб, а по селах - сільська просвітня хата.

§7.Клюб об'єднує в собі всі органи й установи національної просвіти певного міста, як театр, хата-читальня, бібліотека, кіно, радіо, музей, недільна школа, вечірня школа, просвітні курси і спортові органи і т.д., ідейно їх пов'язує єдністю мети й завдань і є осередком національно-просвітнього виховання та всебічного національно-культурного розвитку членів.

П р и м і т к а:По можливості ту саму ролю виконує і сільська просвітня хата.

§8.Клюб і сільська хата у своїй праці виконують такі безпосередні завдання: 1)взаїмне тісніше зближення всіх духових і фізичних робітних сил міста або села на ґрунті поглиблення їх національної спільноти і свідомости; 2)піднесення загально-освітнього національного й суспільно-політичного розвитку на основі народньої культурно-творчої самодіяльности, скерованої на плекання якнайчистішої української родинної традиції, українського національного (суто народнього) мистецтва в одягові, в музиці, в танцях і в пісні, та в різних виробах, українських народніх звичаїв, обрядів та релігії; 3)виховання й просвіта народніх мас в напрямі витворення в них любови до праці, як такої, любови до української нації й державного патріотизму; 4)виховання в народніх масах (повної відрази до царського й большевицького минулого) і глибокої любови до свого рідного й національного сучасного і минулого, любови до національної спільноти, до українського народу, як національної цілости й віри, що тільки через свій нарід і в своєму народі та своїй державі можна знайти найглибші основи для родинного й особистого добробуту та щасливішого родинного й особистого життя; 5)виховання любови до рідного краю, до рідної землі.

§9.Крім визначених вище завдань (див.§8.) сільська просвітня хата ставить ще й таку мету: 1)знайомить своїх членів і не членів з сільсько-господарською структурою всієї країни та взаємини між сільським господарством, торгом і промисловістю країни; 2)витворює базу для якнайліпших взаємин між селом і містом та усуває і причи-

ни, що село й місто у їх господарських і культурних взаєминах роз'єднують; 3)поширює ідеї сільсько-господарського поступу та підносить сільсько-господарську культуру, бо тільки в ній ховається основа для поліпшення сільського економічного життя.

Типи клюбів та їх праця.

§10.По розмірах і прийомах національно-просвітньої праці визначається таких чотири типи клюбів:

1.М і с ц е в і к л ю б и в містечках,в окремих частинах більшого міста, в невеликих робітничих підприємствах, в ізольованих менших частинах війська; в селах - просвітні хати-читальні;

2.м і й с ь к і к л ю б и - на ціле повітове місто, в більших робітничих підприємствах, в дивізіонних військових частинах; в селах - волосні просвітні хати;

3.р а й о н о в і к л ю б и (евент.п о в і т о в і), що обєднують місцеві й мійські клюби; в селах волосні просвітні будинки, що об'єднують район (евент.повіт);

4.о б л а с н і (евент.губерніяльні) к л ю б и, що об'єднують районові клюби; на села:обласні просвітні будинки.

§11.Місцевий клюб складається з членів: робітників і служащих певної частини міста певного підприємства, вояків певної частини, членів національної охорони, студенства високих шкіл, а де селяне, то й селян; членів УНО-філії тої місцевости.

§12.Для досягнення своїх цілей клюб переводить працю, використовуючи всі засоби просвіти й виховання як то: живе і друковане слово, артистичні засоби образотворчого мистецтва, театрального і хорового, вистави, екскурсії, вечірки і т.д. А для поглиблення самоосвіти утворюються різні кружки, курси, виклади і т.д.

§13.Мійський клюб із таких самих членів, крім вказаних завдань у попереднім §, веде поглиблену національно-просвітню працю за допомогою кружків: національно-ідеологічного, природниче-наукового, артистичного, мистецько-літературного, спортового, музичного, хорового і т.д. організує недільні і вечірні школи, курси, музей і т.д.

§14.Районові клюби керують попередніми клюбами, координують їх працю. За допомогою місцевих і мійських клюбів і безпосередньо переводить агітаційну кампанію, місцеві свята на честь і памяти визначних осіб, подій, скликає різні районові зібрання, конференції, глибше й докладніше опрацьовує студійний матеріял.

§15.Обласні клюби в своїх організаціях концентрують і направляють усю працю районових клюбів, ще глибше й докладніше розробляють студійну й самоосвітню працю; організують рухомі театральні трупи, хори, рухомі бібліотеки, вистави пластичного мистецтва, концерти; скликають делегатські зібрання; організують театри, книгарні і сприяють організації господарських підприємст (їдальні, кооперативи і т.д.).

§16.Місцевими й мійськими клюбами керують управителі; їх призначають районові провідники клюбів. Провідників районових клюбів

- призначають обласні провідники клюбів;обласних провідників клюбів призначають керовник національної позашкільної освіти по можливості із намічених на місцях кандидатів.

§17.При управителеві й провідникові клюбу, як дорадчий орган, існує клюбова рада, покликана управителем, провідником із осередку членів клюбу і схвалених зборами клюбу.

§18.Право заснування клюбів належить виключно Проводові Української національної позашкільної Освіти та її обласним органам.

§19.Провід національної позашкільної освіти організує національно-політичні школи й високу школу політичних наук у Києві.

§20.Керування й догляд всіма місцевими політичними школами належить обласним клюбам через клюби районові; керування й догляд високою школою політичних наук належить тільки Керовникови національної позашкільної освіти.

III. Екскурсії. Виставки. Музеї.

§21.Для найтіснішого об'єднання всіх земель України в одну національну цілість; для найдокладнішого обзнайомлення населення однієї землі України з другою; для якнайкращого пізнання свого рідного краю в його районових деталях і цілості кожний клюб у себе організує екскурсійне бюро, яке на кожний рік вироблює екскурсійний плян для свого району, що має із своїми членами і не членами свого району проводити.

§22.Під час екскурсій по певній місцевості екскурсійне бюро має своїм завданням безпосередньо й наочно ознайомити учасників екскурсій з певною місцевістю, містом, памятками, особою і т.д. і с самостійно пізнати та дослідити те, чим екскурсант цікавиться, як наприклад, господарсько-економічну сторону краю, соціяльно-побутову, історичну або ідеологічну фазу його розвитку.

§23.Для того, щоб задоволити екскурсантів уповні, клюби тої місцевости,чи того району, области, куди екскурсія прибуває, повинні приправити виставки свої національні, мистецькі, історичні цінности, організувати музеї для матеріяльної і духової культури своєї місцевости; організувати музеї місцевого національного руху, місцевої боротьби за визволення, за піднесення свого краю, музеї, в якому б могли бути приміщені культурні цінности звязані із видатною постатю того району: письменника, маляра, артиста, музики, вченого, організатора, педагога, борця-визвольника і т.д. щоб перед екскурсантами могло наочно відкритись повне національне і ідеологічне обличчя краю, міста, особи, руху, культури і т.д.

§24.Такі екскурсійно-виставово-музейні організації, установи, бюра повинні бути в кожному районі, в кожній місцевості, в кожнім місті і по можливості в кожнім селі, бо кожне село має свою історію, свого національного борця й героя; тільки треба його віднайти

й відтворити, позбирати всі пам'ятки матеріяльної й духової культури села, міста, району, области й уважно це все зберігати.

§25.А екскуррсійні досліди повинні бути першим етапом виставочно-музейної організації, яку творить не особа-аматор чи особа-фаховець; такі індивідуальні шукання через екскурсій доповнюються організованими колєктивами, що виявляють не тільки пасивне споглядання національних цінностей, але й активно-творчий конструктивний вияв масового будівництва свого власного музею. Такий повинен бути перший етап екскурсії та конкретної праці її учасників(-ниць)

§26.Дальшим етапом повинен бути демонстраційний збір екскурсійної праці в певні колєкції чи то фотографії певної місцевости, чи памяток її, чи природнича колєкція, чи мистецька все це фіксується й закріплюється під час їх виставлювання на показ ширших кол громадянства.

§27.Коли цілий ряд таких колєкцій зібрано, то для них організується вже музей, як установа, де ці всі колєкції переховуються й показуються. Вони свідчать про ту працю, що була тим чи іншим клюбом переведена.

§28.Такий музей повинен наочно демонструвати історію краю, його вияв національних сил, його культури, його організаційної й господарської праці.

§29.Повинен наочно відбивати розвиток національних сил, що змагались піднести і здійснити найвищі ідеали української нації, що намагались розробити національні, соціяльні й господарські основи життя українського народу.

§30.Такий музей повинен зберігати ті національні цінности, що знаходяться ще поза музеєм.

§31.Для цієї мети необхідно далі робити екскурсії й виучувати край, пізнаючи памятки його історії, мистецтва, природи, господарського життя й побуту.

§32.Творити з них колєкції, експонати, діяграми і вводити до музею.

§33.Робити заходи, щоб охороняти й реґіструвати ті памятки, що не можуть бути взяті до музею, але мають велику музейну вартість, як архітектурні будови, монументи, і т.д.

IУ.О р г а н і з а ц і я б і б л і о т е к.

§34.Низка бібліотек для користування народніх мас складають вже існуючу бібліотечну сітку, що має призначення давати народові національно-політичну освіту.

§35.Клюби й селянські хати закладають свої національні бібліотеки, що сприяють вищому національному розвиткові мас.

§36.Бібліотеки можуть бути: Районові, мійські й обласні. Кожна така бібліотека має й дитячий відділ.

§37.Бібліотекою завідує бібліотекар, що визначається відповідним клюбом.

§38.При бібліотекарові, як дорадчий орган, існує Бібліотечна Рада, визначена клюбом, що має завдання збірати відповідні книжки до бібліотеки, контролювати правильне функціонування бібліотеки, забезпечувати її матеріяльними засобами, а також і відповідну кількість службовців.

§39.Обласні бібліотеки вважаються центральними для данної области.

У.Освіта позашкільного національного виховання. Організація й завдання.

§40.Метою позашкільної національної освіти на основі піднесення загальноосвітнього рівня серед населення є: 1)розвинення чіткої національної свідомости, плекання любови до Батьківщини й розвинення почуття патріотизму; 2)підготовка певних кадрів національно-політичних діячів серед народу, свідомих, активних і корисних для Батьківщини; 3)підготовка певних національних і політичних інструкторів для суто національної праці, організаторів і будівничих української національної держави; 4)вишколення провідників національної розбудови країни й працівників-організаторів на полі розбудови серед народу національної організованої дисципліни та конструктивної праці.

§41.Провід національної позашкільної освіти вживає всіх заходів, щоб така національна освіта народу була забезпечена матеріяльно й шкільними підручниками та приладами, забезпечена найліпшими кадрами лекторів. Для цього: 1)в порядку кошторису проводить за рахунок державної скарбниці Генер. Секретаріяту утримання сітки національно-політичних освітніх установ (шкіл, курсів і інш.); 2)домагається від місцевих урядів регулярного фінансування їх на оборудування помешкань і потреб, непередбачених державним бюджетом; 3)забезпечує ці установи необхідними шкільними підручниками, підсобними виданнями й приладами; 4)спонукує національно-політичні установи до власної господарської й культурно-освітньої ініціятиви скерованої до підсилення тих засобів, що наділяє влада.

Типи національно-політичних установ.

§42.Щоби здійснити завдання визначені в §40. Керовництво національною позашкільною освітою розбудовує такі установи національно-політичної освіти:

1. Короткотермінові курси для широкого населення в осередках робітничих, селянських, військових, себто в клюбах, селянських хатах постійні або мандрівні в часи вільні від праці.
2. Національно-політичні школи 1-й ступень одно-двох річні з інтернатами й без інтернатів. Це були б школи мійські, районові із сталою адміністративною організацією і провідником на чолі.
3. Національно-політичні школи 2.-го ступня (обласні) двохрічні засновані у всіх обласних містах і більших районових.
4. Національно-політичні високі школи провідників: а) національної політики, б) господарської політики, в) військово-адміністраційної й ідеологічної організації.

§43. Кожна із цих шкіл, від першого типу починаючи, дає закінчену освіту, але разом із тим є підготовчим ступнем до вищого типу

§44. Поруч цих шкіл як додаткова міра або нагла вимога по національно-політичній освіті можуть бути організовані цикльові лекції ідеологічні, господарські, політичні й інш. та самоосвітні семінарі й гуртки.

§45. Ці всі школи призначаються:
1. Коротко-термінові курси призначаються для широких кол робітників і селян, щоб вони могли свідомо взяти участь у національній розбудові України, щоб могли набути розуміння завдань проводу у розбудові Нації й Держави, орієнтуватись у біжучих політичних і господарських подіях рідного краю, щоб розуміли об'єднати свої найжиттьовіші потреби із завданнями, потребами й повинностями загально-державними й загально-національними.
2. Національно-політичні школи I.iII. ступеня призначаються для підготовки політичних організаторів, що мають виконувати завдання в межах волости або району, покладені на них КНПО
3. Національно-політичні високі школи мають підготовляти організаторів та інструкторів, призначених на цілу область і ширше, а також і тих, що мають керувати вищезгаданими школами, а також і тих, що мають готуватись на вчених і дослідників в ділянці національних і політичних наук та української національної й господарської політики.

УІ. В и д а в н и ц т в о.

§46. Для здійснення завдань національно-політичного виховання й освіти для дорослих Керовництво національної позашкільної освіти власними силами за допомогою свого культурно-наукового видавничого фонду розвиває видавничу діяльність, організує нові видавничі установи й підприємства та органи, що ширять національно-політичну й іншу літературу.

§47. Видавнича праця цієї установи скеровується на поширення попиту на націон.-політичну літературу, що пропагує ідеї національні та визначає напрямні лінії праці та програмові основи діяльности.

§48.Ця видавнича праця повинна задовольняти попит: 1)на популярну національно-політичну літературу; 2)на шкільну підсобну літературу з предметів національних і політичних та суспільних; 3)на літературу загально-освітню для широких мас; 4)на праці з методики й методології національно-політичної освіти; 5)на літературу, скеровану на вироблення суспільної, національної й політичної думки в дусі українського патріотизму ; 6)на виховничу й освітню артистичну літературу, на національну пресу.

§49.Це видавництво існує на свої власні кошти.

УІІ.Мистецтво в системі національно-політичної освіти й виховання.

§50.Мистецтво в національній державі має бути великою зброєю пропаганди, агітації та засобом національно-політичного й культурного виховання в цілій системі національно-політичного виховання й вишколення дорослих.

§51.Теперішнє мистецтво в розбудові нової Европи повинно зайняти особливо поважне становище. Воно має бути цілком новим мистецтвом і базуватись у своїй розбудові на мистецькій народній традиції та на традиції національно-історичній і традиції національно-мистецькій.

§52.Вся розбудова мистецької пропаганди повинна підлягати Керовникови національної позашкільної освіти.

Завдання позашкільного національно-мистецького виховання.

§53.Це завдання полягає: 1)в боротьбі проти всього занепадного мистецтва (проти т.зв.д е к а д е н т с т в а); 2)в підтримці мистецтва монументального, героїчного і синтетичного; 3)не реалізм натуральний чи натуралізм етнографічний повинно культивувати, а реалізм синтетичний, що творить вихідну основу для розвитку життєвого й життєздатного духового ідеалізму. І це буде мистецьке виховання мас у дусі українського патріотизму , національно-естетичного виховання і т.д.

Органи і форми мистецького позашкільного виховання.

§54.Вся мистецька праця серед народу виливається в такі галузі: 1)театрально-музична, 2)хорова, 3)образотворча, 4)літературна, 5)журналістична й пресова, 6)кінематографічна; ці шість галузів

підсказують нових шість відділів,- в яких підготовляється, розробляється й направляється мистецька праця в життя до ширших мас народу.

Театральне мистецтво.

§55.Все театральне мистецтво в Україні організується й керується театральним відділом національної позашкільної освіти та відповідними місцевими органами на місцях на основах державної антрепризи також і приватної через артистичні колективи та організації і під контролем держави.

§56.Всі театри розподіляються в театри: 1)національні, 2)народні 3)студійно-показні і 4)студійно-учбові себто студійні в стислому розумінні. Крім того театри можуть бути: 1)постійні і 2)мандрівні.

§57.Щоб ліпше через театральне мистецтво переводити національне виховання й освіту відділ національної позашкільної освіти й її органи повинні:1)першзавсе задовольняти потреби найширших мас українського народу; 2)переводити його найкращими мистецькими силами в постійнім театрі або через мандрівні театральні вистави.

§58.Всі театри існують в першу чергу на кошт: 1)відповідних державних субсідій які Провід позашк.освіти уділює після строгого контролю, що той театр ізнаціонального * організаційного становища задовольняє всім вимогам мистецтва та доброго ведення, 2)на кошт прибутків самого вже театру, які (ці прибутки) строго контролюються відповідними державними урядами.

§59.Репертуар постійних театрів так і програма епізодичних вистав затверджуються місцевими урядами Проводу націон.позашк.осв.

§60.Театральне мистецтво ж може здійснюватись і через клюби та селянські хати та інш.дозволені самоосвітні організації.

§61.Все театральне майно театрів державних і тих, що існують на кошт державних субсідій, як-то будови, інвентар, оборудування є власністю держави і находиться в віданню Керовника націон.позшк. освіти.

Музичне мистецтво.

§62.Все музичне мистецтво в Україні організується й керується музичним відділом Націон.позашк.освіти та відповідними місцевими органами на місцях, як державні установи й організації та дозволені приватні музичні колективи та організації, але під контролем держави.

§63.З метою музичного виховання укр.народу організуються державні та дозволені приватні симфонічні й коморні оркестри, капели, й інш.

§64.Для всестороннього поліпшення музичного мистецтва (це відноситься також і до мистецтва театрального) Керовник робить усі заходи в ділі об'єднання відповідних творчих і наукових сил та установ, керує їх діяльністю через конференції, з'їзди в питаннях музики й театру, організує установи лабораторні, студій, влаштовує конкурси, видає наукові праці, підручники, улаштовує лекції, виклади, диспути й інш.

§65.Докладно виучується народня музика, для цього відділ улаштовує експедиції, екскурсії длязаписування народньої музики та інших форм музичної творчости.

Хорове мистецтво.

§66.Все хорове мистецтво в Україні організується й керується хоровим відділом націон.позашк.освіти та відповідними місцевими органами на місцях на основах державних та приватних хорів в якнайширшому організаційному стилі, щоб кожде село України мало свій відповідний церковний і світський хор.

§67.Ці селянські хори організує й керує учитель місцевої школи, що повинен мати відповідне музично-хорове вишколення чи в учит.семінарії чи на відповідних музичних і хорових школах, курсах і т.д.

§68.Організуються також районові, обласні і центральні хори та капели постійні і мандрівні по Україні та закордоном.

§69.Ці хори та капелі можуть улаштовувати хорові концерти показні, конкурсні, та концерти-фестивалі з різних земель України.

§70.Хори утримуються державою цілком або утримуються відповідні субсідії на основі рекомендації відповідних місцевих урядів.

Образотворче мистецтво.

§71.Все образотворче мистецтво в Україні організується й керується образотворчим відділом національн.позашкільної освіти з метою його якнайліпшого розвитку й публичного виявлення назовні, щоб його поширювати й виховувати відповідну національно-мистецьку культуру в народі.

§72.Національна позашкільна освіта через свої органи контролює, щоб образотворча мистецька творчість виявлялась у національнім дусі і засновувалась на якнайширшім народнім мистецтві.

§73.Керовник націон.позашк.освіти вкупі із зацікавленими органами встановлює контролю над розбудовою образотворчих памяток, монументів, будов та інших виявів у книжці, видавництві, плякаті і т.д.з метою щоб це мистецтво було якнайліпше проведеної якнайкращими мистцями.

§74.Та сама контроля переводиться і в мистецькому промислі текстильному, ткацькому, килимарському, керамічному і т.д.,і т.д. з тією самою метою (див.§73).

§75.Керовництво націон.позашк.освіти вживає всіх заходів, щоб вияв і пропаганда мистецьких форм і стилю в образотворчім мистецтві відповідав теперішній національній добі, як в настроях, так і в ідеології. Для цього організуються вистави, конкурси, студії, з'їзди, конференції, наради, виклади, секції, екскурсії і т.д.

§76.Таке образотворче виховання народу переводиться і через клюби та селянські хати, через вистави для народу і т.д.

§77.Керовництво вкупі із зацікавленими органами розробляє проекти монументальних памятників, монументів.

§78.Всі форми образотворчого мистецтва використовуються з метою пропаганди національної ідеї та держави.

Літературне мистецтво.

§79.Все літературне мистецтво в Україні організується і керується літературним відділом націон.позашк.освіти та відповідними місцевими органами на основах організації літературних обєднань, клюбів і т.д. з метою розвитку творчих сил українського письменства, вихованих на основі національних ідей.

§80.Для встановлення живого контакту письменників між собою та письменників і народу організуються літературні вечорі поезії, диспутів, конкурсів, демонстрацій літературних творів і т.д.

§81.Письменницька пропаганда встановлюється через клюби та селянські хати.

Кінематографічне мистецтво.

§82.Все кінематографічне мистецтво організується й керується кінематографічним відділом націон.позашк.освіти та відповідними місцевими органами на основі організації кінематографічного підприємства з метою розвитку творчих кінематографічних сил вихованих в напрямі національної ідеї.

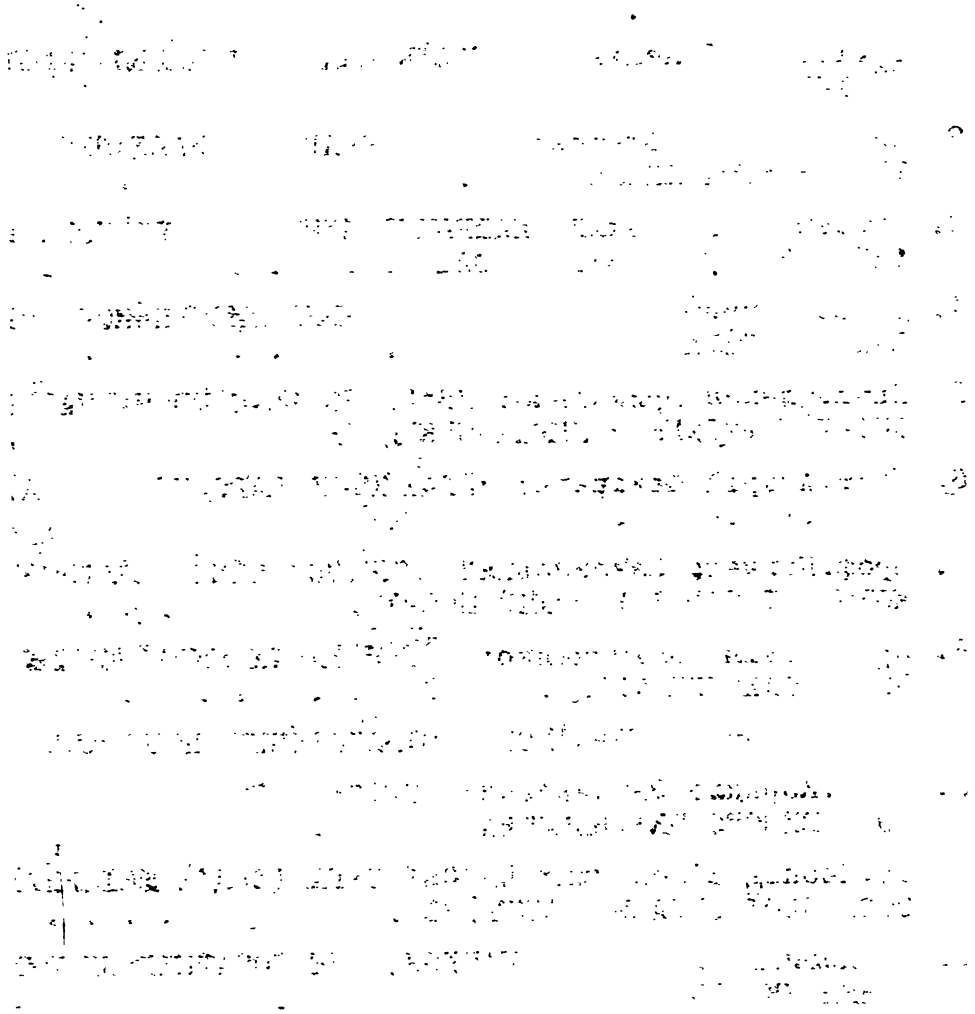

З М І С Т:

1. Др.Леонід Білецький: УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА Й ЇЇ УЧИТЕЛЬ 1

2. Дир.Августин Штефан: КІЛЬКА УВАГ ПРО ЗАВДАННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ 13

3. Др.Сергій Горський: НАПРЯМНІ ЛІНІЇ РЕЛІГІЙНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ 17

4. Др.Володимир Січинський: ЗАВДАННЯ МИСТЕЦЬКОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ 25

5. Проф.Олекса Приходько: УВАГИ ДО РЕФОРМИ НАВЧАННЯ СПІВУ Й МУЗИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ 33

6. Учит.Андрій Федорків: УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ (НИЖЧА)ШКОЛА 40

7. Проф.Корнило Заклинський: УЧБОВИЙ ПЛЯН УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Й ІСТОРІЇ В ВИЩІЙ ШКОЛІ 44

8. Проф.Лідія Шляхтиченко: ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОЧИХ ФАХОВИХ ШКІЛ 59

9. Петро Зленко: УКРАЇНСЬКЕ БІБЛІОТЕЧНЕ ШКІЛЬНИЦТВО . . 71

10. Проф.Корнило Заклинський: ПРОЄКТ ПРОГРАМИ СЕРЕДНЬОГО І ВИЩОГО ШКІЛЬНИЦТВА 81

11. Др.Леонід Білецький: ПРОЄКТ ОРГАНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ Й ОСВІТНЬОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ 92

12. Др.Леонід Білецький: НАЦІОНАЛЬНЕ ПОЗАШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 115

-o-